HAJNAL LÁSZLÓ GÁBOR

Virrasztani félelem nélkül

A nyugati magyar sajtó múltja – jelene

VÁRhely könyvek 1.

Fotó: Kudelich Lajos (München)

A borító Gerencsér Tamás terve és Hajnal Hajnalka javaslata alapján készült.

Kiadó: PATRIOT, Sopron
Felelős kiadó: Jászberényi Klára
Műszaki szerkesztő: Láng Zsolt
Nyomdai munkák: Szociális Foglalkoztató, Sopron
ISBN 963 9033 02 2

ELŐSZÓ

„Bevallom, nekem tetszik a zenebona a magyar emigrációs közéletben. Életrevalóságunk jele, gyöngyöző életerőnket bizonyítja. De a végső számadáshoz nem elég. Mert az lesz egyszer, ne feledjük. Az otthoniak előtt. S ha csak a tyúkpöreinket visszük haza, vasvillával jönnek ránk s Bécsig szalasztanak. De ha könyvet viszünk magunkkal, igaz könyveket, az ősök törvényével, háborítatlanul áteresztenek a töviskoszorús határon. Virágkapuval akkor sem fognak várni..., de ha látják, hogy jól gazdálkodtunk a nemzet lelkével, s nem felejtettük el az éneket, amit a Mária Siralomtól Dsida Jenőig és Weöres Sándorig a nép őrlelkei nyolcszáz éve továbbadnak egymásnak, minket is megillet egy kézszorítás. Magyarok a magyarok közt, észrevétlenül a többi utas közé vegyülve, tiszta homlokkal szállhatunk ki a Keleti-pályaudvaron."

Cs. Szabó László, Hungária – München
1951. június 8.

Bevallom – kezdhessem így én is – hogy e könyv előszavának megírásához általam szükségesnek gondolt ismérvek egyikével sem rendelkezem.

Családom legendáriumában nincs számontartva 48-as honvéd, Bach-huszár, vöröskatona, fehérterrorista, virtigli munkáskáder, par excellence „népellenség", ávós, politikai elítélt; sehol egy valamirevaló hős vagy áruló. Mindössze néhány, huszonvalahányban a tengerentúlra sodródott nevétsemtudom rokon, velük kapcsolatos élményeim azonban csak érintőlegesen idézhetők meg Hajnal László Gábor könyve kapcsán.

Egyéves lévén, nem játszottam jelentősebb szerepet 1956-ban, legalábbis nem emlékszem rá. Csak szüleimnek arra a riadalmára, valamikor a hatvanas évek közepén, amikor az előírásszerű serdülőkori fióktúrások egyike során *szakszerűtlenül* zárolt fényképcsomagra bukkantam; mindegyiken tankok, félig vagy teljesen szétlőtt házak, viharkabátos (na, az még nekem is volt) emberek átszellemült arcú viaskodása hatalmas pléhcsillaggal. *Erről senkinek semmit, nem is a miénk, csak valaki ideadta. Régen volt, majd ha megérted, beszélgetünk róla.* Eridj aludni, de gyorsan! – ripakodott rám félig sírva a nagyanyám, amikor megszeppent érdeklődéssel sündörögtem ki a téglameleg dunyha alól az előszobába öregapám fojtott, de roppant dühödt káromkodására, és megrökönyödve néztem, hogy azt a *zárszámadó közgyűlésen* kapott nagyszerű, fénylő alumíniumeszközt, amivel habcsíkokat lehet a tortára nyomni, úgy vágta a sarokba, hogy darabjaira tört. Senki semmi különöset nem csinált – nekem legalábbis egyértelműen úgy látszott –, mégis egyre azt éreztem, hogy a szép és okos anyám, a határozott, mindenhez értő apám – FÉL, aztán később már csak óvatos. És legyek az én is. Minden gesztus, minden kimondott vagy elharapott mondat arról szólt, hogy ÓVATOSNAK KELL LENNI. Fára-falra mászás, korcsolyázás (beszakadsz!) ügyben ezt nagyjából értettem, csak az nem volt világos, hogy miért kell olyan furcsán-ironikusan mosolyogni a hős Koljián(?), aki vörös nyakkendőjével az utolsó pil-

lanatban megállította a már nem emlékszem milyen, de az biztos, hogy őrületesen nagy veszélybe robogó vonatot, és miért szabad csak csöndes szeretettel emlékezni valami Güntherre(?), aki egy jólelkű, szeretetre méltó gyerek volt (míg a falu határában agyon nem lőtték a felszabadító szovjetek), pedig ő nácifasisztahitleristaeszesz *reprezentáns*ként (ezt a szót természetesen akkoriban nem ismertem) szállta meg hazánkat (Hazánkat).

Aztán meg falusi vagyok. *Városban élő falusi* – ennél pontosabban sose fogom tudni meghatározni magam. Emiatt zavartan olvastam, hallgattam, olvasom, hallgatom a *népi-urbánus* vitákat; ez nekem mindig olyan *homouzion* dolog marad – vessen meg, aki megvetésre van *beállva*. Mint ahogy se *filo-*, se *anti*szemita nem vagyok, politikai szocializációm e téren is módfelett hiányos (az apák vétke); a családi beszélgetésekben a *zsidó* valami *bótos* volt vagy házaló (tollat, bőrt, nyúlszőrt) és passz; ma is csak úgy tudnám kiválasztani a tízből az egy zsidót, hogy feltétlenül fekete kalapja meg hosszú pajesza legyen, no meg persze héberül beszéljen.

Továbbá eddig se szívesen, mostanában meg főleg nem gondolnám magamat *bal-* vagy *jobb*oldaliként (a *„mittel"*-helyzetekről nem is beszélve), *liberális*ként vagy *nemzeti*ként meghatározni, mert akkor túlontúl oda kéne valamihez, amihez nem akarok, tapadnom, vagy értelmetlenül, ostobán el kéne, amihez tapadok, határolódnom.

Irodalomtörténész se vagyok. Tanult szakmám szerint valamit kéne a dologhoz konyítanom, csakhogy én *áthárítok ám minden felelősséget* a magyar iskolarendszerre, amely az én képzésemre tudta magát hivatottnak; no meg a szakirodalomra, amely legföllebb összekacsintott velem (*„a tizenkilences forradalom bukása után éltek magyar költők emigrációban, de nem gondoltam, hogy ez ellentmond feltevésemnek: ők végül is eszméik hazájába menekültek, és nyelvi nélkülözésükért nyilván kárpótolta őket világnézeti következetességük." – Vas István*). Az 1982-ben kiadott *Az újabb magyar irodalom története 1945-1981* című munka 9 oldalnyi összefoglalásának nyitó megállapítása az, hogy a nyugati magyar irodalomnak *„az intézményeit és képviselőt igen kevéssé ismerjük idehaza"*, továbbá ugyanonnan azt tudhattam meg, akkor frissen végzett tanárként, hogy *„az emigráció irodalma ... többé-kevésbé szemben áll a hazánkban végbement szocialista társadalmi átalakulással..."* Ennyi. Nincs mi tenni. *Olvasni kell*, ahogy eddig (mostanáig is jártunk antikváriumba), figyelni, hogy ki mit mond , ír magáról, a másikról, a másik meg mit mond, ír őróla. Ja, és ÓVATOSNAK KELL LENNI. Csak semmi elhamarkodott kijelentés és *előszó*. Ma még van, akinek a hangját se hallani, s van, aki hangosan tagadja le azt, akinek a költségén príma kis felolvasó körutakon vett részt. Ma még mindenféle szavak röpködnek: népi és urbánus, filo és anti, bal és jobb, liberális és nemzeti. Nyugi. Élnek itt ... *„csecsszopók, akikben megnő az értelem..."*. Talán. Én azt hiszem, OLVASNI KELL, olvasni – *„az igaz könyveket, az ősök törvényével..."*

Kedves Gábor! Kell egyáltalán előszó?

Sass László

ELSŐ RÉSZ

AZ EGÉSZ ÉS AZ ÚJ LÁTÓHATÁR

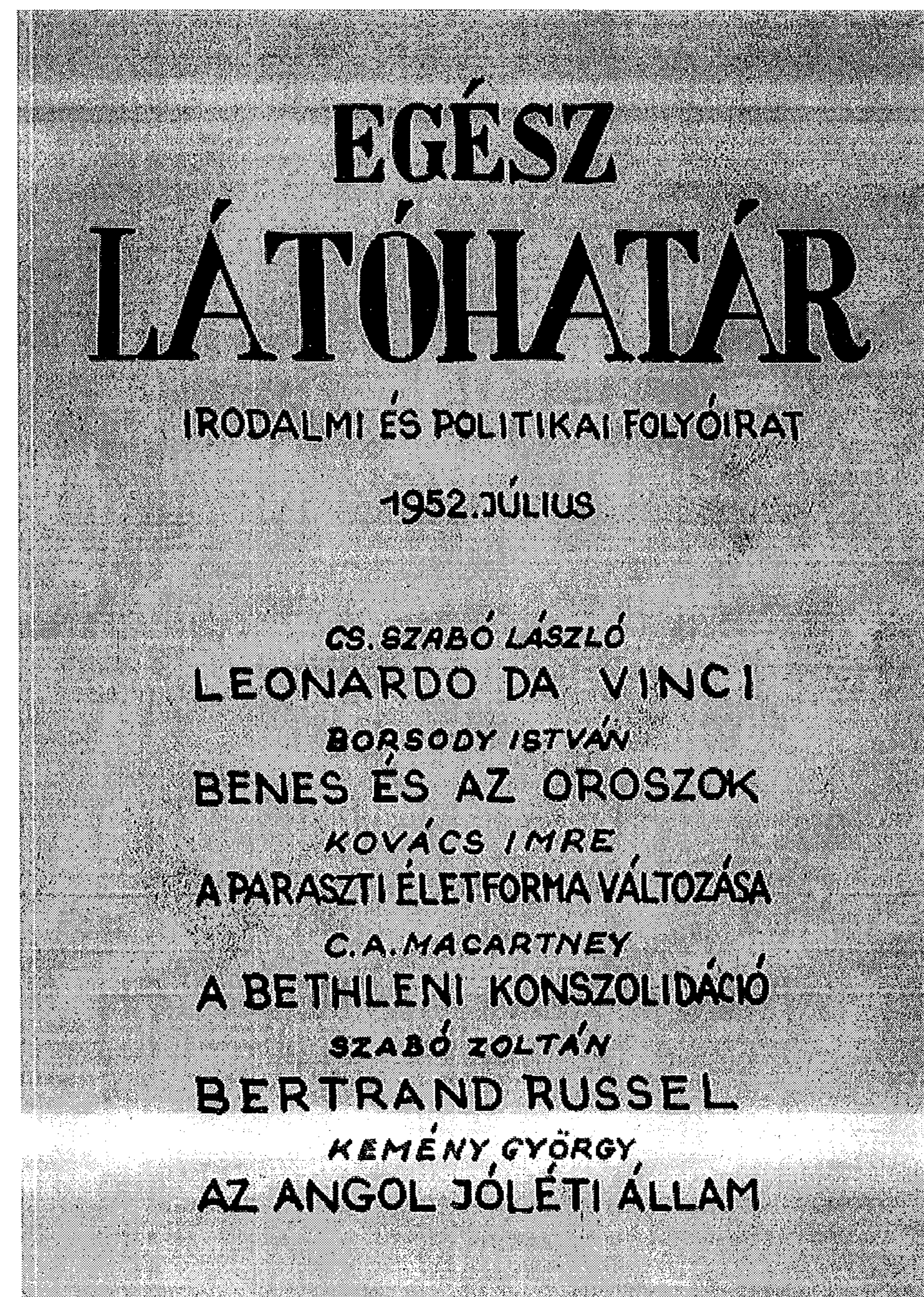
A két világháború között alakult és mind ismertebbé erősödő népi mozgalom vezető képviselői szinte valamennyien szorosan kötődtek a betűhöz. A Nemzeti Parasztpárt tagjává is lett fiatalok 1945 után nagy lelkesedéssel vettek részt az országépítésben, feladatokat kértek és kaptak a koalíciós kormány munkájában, de rövid idő múltán észrevették, hogy az a bizonyos „szalámitaktika" őket sem kíméli. Amikor ***Kovács Imre*** 1947. február 23-án kilépett abból az NPP-ből, amelynek egyik alapítója, majd 1945-ben főtitkára, 1946-ban alelnöke volt, és 1947 novemberében az országot is elhagyta, számosan cselekedtek hasonlóan hívei, barátai közül. Egyre nyilvánvalóbb lett, hogy kiszámíthatatlan végkimenetelű intézkedésekkel zaklathatják a hatósági törvénytelenségeket szóvá tevőket, a demokrácia szabályaihoz ragaszkodókat.

Kovács Imre a semleges Svájcban telepedett le ideiglenesen, és röpke egy évvel később, 1948-ban már Zürichben gyülekeztek az NPP nyugatra menekült tisztségviselői. ***Molnár József*** a párt nagybudapesti szervezetének volt titkára, ***Borsos Sándor*** a Népi Ifjúsági Szövetség főtitkára, ***Vámos Imre*** újságíró, ***Borbándi Gyula*** jogász a Vallás és Közoktatási Minisztérium alkalmazottja. Az akkor huszon-, harmincéves menekültek fizikai munkásként dolgoztak az őket befogadó államban, de hajtotta őket a vágy, az igény, hogy tegyenek valamit a független Magyarországért, az önrendelkezés jogáért. Ebből a törekvésből született az emigrációban négy évtizeden át rendszeresen megjelenő folyóirat, a LÁTÓHATÁR, de kétszer kényszerültek arra, hogy kiegészítsék a címet. Az indulástól a befejezésig tartó korszakról ***Borbándi Gyulát*** kérdeztük.

– Miért és kik vélték fontosnak, hogy a negyvenes évek végén újabb sajtóterméke legyen a magyar emigrációnak, hiszen a Nyugati Magyar Hírnök (1947-től), az Angliai Új Magyarság (1949-től), a Londoni Magyar Szemle (1949-től), a Hontalan Magyarok Naplója (1948-tól), a Fáklya (1950-től), a Talpra Magyar (1950-től), a Katolikus Szemle (1949-től) és más lapok is komoly anyagi nehézségekkel birkózva láttak napvilágot?

– Kezdjük onnét, hogy amikor 1949 februárjában hozzákezdtek Magyarországon az NPP fölszámolásához, Zürichben elhatároztuk, hogy kísérletet teszünk a párt külföldi képviseletének megteremtésére. Nem részletezem a találkozásokon kialakult vitákat, csupán annyit említek, hogy az 1949. március 27-én tartott összejövetelen résztvevők többsége elvetette a „Magyar Parasztpárt" létrehozására vonatkozó javaslat gondolatát, de fontosnak tartottuk egy olyan irodalmi-politikai folyóirat létrehozását, amelyik a népi mozgalom szellemiségét vállalja. Szándékunkat azonban keresztezte, hogy Svájcban semmiféle politikai, írói tevékenységet nem folytathattunk, ezért szigorú titoktartást fogadva tervezgettünk.

– Az 1949 novemberében megalakult Magyar Parasztszövetség Emigrációs Szervezete azzal a szándékkal jött létre, hogy a népi mozgalom eszmeiségével rokonszenvezők ott gyülekezzenek. Ebben a csoportban sem volt egyetértés?

EGÉSZ LÁTÓHATÁR

IRODALMI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRAT

1952. JÚLIUS

CS. SZABÓ LÁSZLÓ
LEONARDO DA VINCI

BORSODY ISTVÁN
BENES ÉS AZ OROSZOK

KOVÁCS IMRE
A PARASZTI ÉLETFORMA VÁLTOZÁSA

C. A. MACARTNEY
A BETHLENI KONSZOLIDÁCIÓ

SZABÓ ZOLTÁN
BERTRAND RUSSEL

KEMÉNY GYÖRGY
AZ ANGOL JÓLÉTI ÁLLAM

LÁTÓHATÁR

BARANKOVICS ISTVÁN
A LÉLEKTANI HADVISELÉSRŐL

JUST BÉLA
REGÉNYRÉSZLET

CS. SZABÓ LÁSZLÓ
A KÉP-MUTOGATÓ

SCHÖPFLIN GYULA
AZ ILLEGÁLIS KOMMUNISTA MOZGALOM TÖRTÉNETE

Kemény József, Mózsy Sándor és Kannás Alajos versei és műfordításai — Auer Pál Triesztről — Kovács Imre: Európa biztosítja a orosz garanciával? — Komáromi István a magyar-francia közeledésről — Borsody István Kertész István könyvéről — Szabó Zoltán François Gachot regényéről — Bede István az angol-amerikai együttműködésről — Cserenyey Géza Hugh Seton-Watson könyvéről — Urbán György Kerényi Károly „Apollon"-járól.

LEVELEK A LÁTÓHATÁRHOZ

V. ÉVF. 1951. JANUÁR 1. SZÁM

– Ide mindenki saját elhatározásából csatlakozott vagy nem kérte fölvételét, de a hajdani parasztpártiak úgy látták, hogy amikor 1950 januárjában **Új Magyar Út** címmel, ***Soós Géza***[2] szerkesztésében megjelent Münchenben egy folyóirat, ezzel a kisgazdák megszegték a korábbi egyezséget, mert túl kevés árnyalatot fogadtak be. Nekünk viszont az volt a tervünk, hogy nemcsak a népi irodalomra támaszkodunk, szívesen fogadunk mindenféle (nem szélsőséges) irányzatot, stílust. Előkészületeinket a legnagyobb titoktartás közepette végeztük, még az időközben Amerikába áttelepült Kovács Imre sem tudott az egészről, noha őt tekintettük szellemi vezetőnknek.

– *Az alapítás tehát komoly nehézségekbe ütközött?*

– Már a címválasztással gondjaink voltak, mert a **Nyugat**, a **Huszadik Század**, a **Magyar Csillag** eszmeisége szívünkhöz közel állt, mint ahogy a **Válasz**[3] is, de ezek folytatásának átvállalásához nem remélhettünk engedélyt, egyébként is új, eredeti törekvéseket tömörítő névre vágytunk. Hosszas vita után döntöttünk a LÁTÓHATÁR mellett, hiszen ez az elnevezés jól tükrözte terveink eszmei nyitottságát. Svájcban viszont szigorúan tiltották a politikai menekültek bármiféle politikai munkáját, ezért az 1950 novemberében, sokszorosított formában megjelenő első szám borítóján azt tüntettük fel, hogy *„Készült Ausztriában"*. A zürichi mérnöki irodában éjszaka, nagy titokban sokszorosított első 320 példányt egy Genfben tanuló barátunk diáklány ismerőse vitte francia területre, és onnét postázta. A 44 lap terjedelmű, kezdetleges műszaki kivitelezéssel készült folyóiratot Borsos Sándor, mint felelős kiadó és szerkesztő és Vámos Imre, mint szerkesztő jegyezte.

– *A LÁTÓHATÁR második száma Párizsban jelent meg 450 példányban, és itt történt az első hatósági bejegyzése is, mert Borsos Sándor időközben Franciaországba költözött.*

– Ennek voltak előnyei és hátrányai, de mielőtt erről beszélnék, fontos megjegyezni, hogy az indulást követően a legismertebb alkotók csatlakoztak hozzánk: ***Jászi Oszkár***, ***Cs. Szabó László***, ***Szabó Zoltán***, ***Kovács Imre***, ***Zilahy Lajos***, ***Nagy Ferenc***, ***Auer Pál***, ***Barankovics István*** küldtek kéziratokat, de nálunk jelent meg az 1951. januári számban ***Márai Sándor*** világhírűvé vált verse, a *Halotti beszéd* is. Párizsban mindössze három szám látott napvilágot, és 1952 elejétől Münchenben készült a folyóirat, mert Vámos Imre, majd én is átköltöztünk a bajor fővárosba. Közben kitört egy belső válság a szerkesztőségben, aminek főleg szakmai és politikai okai voltak, továbbá az is, hogy Borsos ragaszkodott a felelős szerkesztő, illetve kiadó szerephez, de a gyakorlatban Vámos végezte a tennivalókat. A nézeteltéréseket nem sikerült elsimítani, ezért jogi megfontolásból a müncheniek két számot EGÉSZ LÁTÓHATÁR címmel jelentettek meg. Amikor a párizsi bejegyzést törölték, visszaállt a LÁTÓHATÁR név is.

– *Kik végezték ekkoriban a feladatokat?*

– Vámos Imre, a közben Németországba került Molnár József és jómagam. Rövid másfél-, két esztendő alatt sikerült komoly megbecsülést kivívnunk, tehát töprenge-

nünk kellett azon, hogy a kitűnő és tekintélyes munkatársakkal megjelenő Látóhatár nyomtatott formában kerülhessen az olvasók kezébe. Ehhez viszont pénz kellett: ***Borsody István***, ***Cs. Szabó László*** és ***Szabó Zoltán***[4] közösen fogalmazott felhívást küldött szét az emigrációban élő ismerősöknek, hogy ötven amerikai dollár hozzájárulással létrehozható a *Látóhatár Baráti Társaság*. Az első fordulóban ötvennyolcan jelentkeztek, és támogatásuknak köszönhetően a lap 1953 elején, 64 oldalon látott először napvilágot nyomtatott formában. Felelős kiadó és szerkesztő ***Vámos Imre*** volt, én főmunkatárs lettem, továbbá a belső körhöz tartozott ***Horváth Béla***, ***Bikich Gábor***, ***Molnár József***.

– Erre az öt emberre zúdultak a támadások, hogy a folyóirat „baloldali", „rózsaszínű", „titóista", elzárkózik a nemzeti emigrációtól, amerikaellenes.

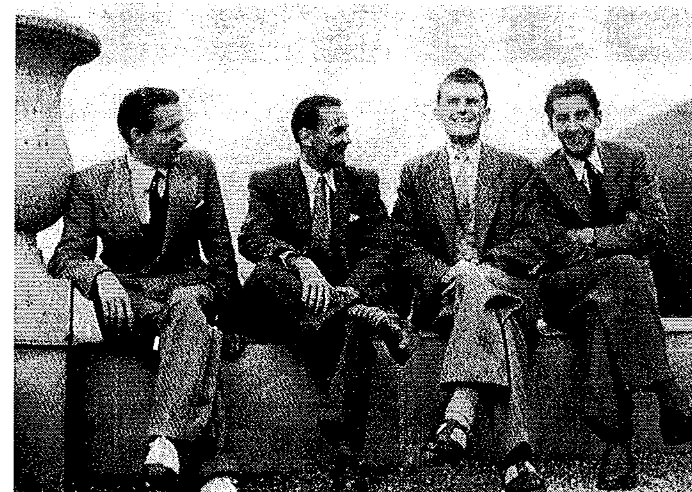
– Kétségtelen, hogy a korabeli politikai és irodalmi színképen a Látóhatár baloldalon foglalt helyet, de ez csupán abban nyilvánult meg, hogy liberális gondolatokat is népszerűsített, bírálta a két világháború közötti viszonyokat, rokonszenvezett az 1946-ban megteremtett magyar köztársasággal. Az emigrációs sajtótermékek és politikai szervezetek többsége erősen jobboldali volt, mi viszont a munkatársak közé fogadtuk ***Jászi Oszkárt***, ***Fejtő Ferencet***, ***Hatvany Bertalant***. Nem engedtünk semmiféle külső nyomásnak, követelésnek, zsarolásnak, pedig némelyek közölték velünk, hogy megvonják az anyagi támogatást.[5]

– Nehéz volt mértéket tartani, a színvonalhoz ragaszkodni és mindvégig középütt maradni?

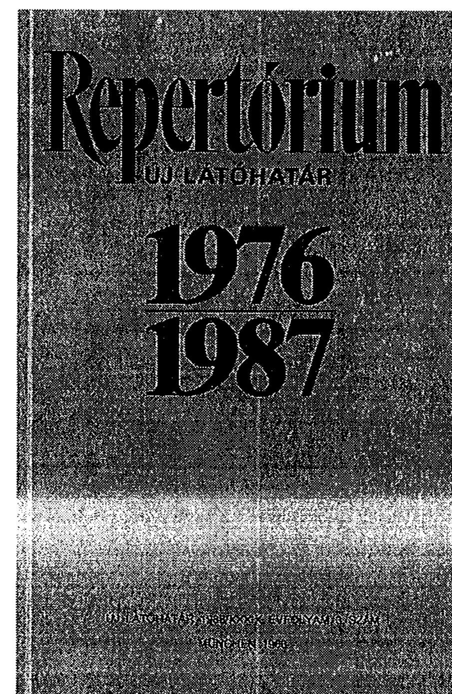
– A mi példaképeink – ahogyan már említettem – a Nyugat, a Huszadik Század, a Magyar Csillag, a *Válasz* és a *Szép Szó* voltak, tehát mindezen erények megőrzésén fáradoztunk. Jászi és a Polányi fivérek révén a *Huszadik Század*, Fenyő Miksa, Lesznai Anna, Cs. Szabó László közreműködésével a Nyugat, Horváth Béla, Ignótus Pál, Fejtő Ferenc, Hatvany Bertalan jelenlétével a Szép Szó öröklődött át. De tegyünk említést arról is, hogy Kovács Imre, Kerényi Károly a Válasz hagyományait ápolta, míg Gombos Gyula a *Magyar Út* és *Magyar Élet* szellemiségét képviselte, Márai és Zilahy viszont a magyar polgári gondolkodás értékeit közvetítette. Tény viszont, hogy a szlovákiai, kárpátaljai, vajdasági, romániai magyarsággal a kezdeti időszakban szinte semmit sem foglalkoztunk, csak a hatvanas évek elejétől tártuk szélesebbre a kaput.

– Minden irányba?

– A lényeget tekintve igen, de az iménti kérdésekre válaszolva még annyit, hogy messzire elkerültek a dilettánsok, bár az első esztendőkben sokan próbálkoztak, aztán látva következetes makacsságunk, mind ritkábban és kevesebben jelentkeztek közölhetetlen kéziratokkal. Az is említést érdemel, hogy a hagyományos irodalom pártolói, követői nem kedvelték az érthetetlen, zagyva szövegeket, az avantgardoknak viszont a „konzervatívság" miatt lettünk ósdi realisták, mások szerint pedig magasrangú irodalmat kevertünk alacsonyrendű politikával. Ugyanakkor Magyarországon hecczsurnalisztákat szabadítottak ránk, haladás-, szocializmus- és demokráciaellenes

A Látóhatár szerkesztősége, Davos
Molnár József, Borbándi Gyula, Vámos Imre, Borsos Sándor

Borbándi Gyula
A magyar emigráció életrajza
1945-1985
EURÓPA KIADÓ

új
látóhatár

PÜSKI KIADÓ
BUDAPEST

1950–1989 VÁLOGATÁS
1989. MÁJUS

orgánumnak nyilvánították a folyóiratot, postán nem továbbították. Gyakorta előfordult, hogy a nyugati útjaikról hazatérőktől afelől érdeklődtek: *pornót és Új Látóhatárt visznek-e táskájukban*, a propagandairatokban is a szélsőjobboldali, uszító nyomtatványokkal együtt emlegettek.

– *Mikortól és miért változott a cím?*

– A szerkesztést végző öt ember között 1958 tavaszán megbomlott az összhang (mindezek ismertetése túl sok helyet venne igénybe), és a szerkesztőség másodszor is kettévált. A folyóirat Vámos Imre nevén volt bejegyezve, ezért elkerülendő a vitákat, ÚJ LÁTÓHATÁR névvel jelentünk meg. Felelős kiadó Molnár József, felelős szerkesztő én lettem, főmunkatársként Bikich Gábor, Kovács Imre, Szabó Zoltán működött közre. Később ***Gombos Gyula***, ***Sztáray Zoltán***, ***Zsigmond Endre*** vették át helyüket. Még annyi változás történt, hogy időközben Molnár József kitanulta a nyomdászmesterséget, vásárolt gépeket, és az 1961. őszi számtól kezdve nem bérmunkában készült az ÚL.[6]

– *AZ ÚJ LÁTÓHATÁR a hatvanas évektől számos fiatalnak adott megjelenési lehetőséget, akik sikeresen áttörték a „művészi féltékenység" kicsinyes korlátait is!*

– A nyugati magyar irodalom majdan megírandó szociográfiájának külön fejezete lehetne annak részletezése, hogy milyen áldozatokkal járt a közös munka, hiszen sem a szerzők, sem a szerkesztők nem kaptak tiszteletdíjat, fizetséget. Napi tennivalóik mellett, után, a pihenésre, szórakozásra fordítható órákban fogalmazták verseiket, novelláikat, tanulmányaikat, kritikai észrevételeiket. ***Czigány Lóránt***, ***Kibédi Varga Áron***, ***Sanders Iván***, ***Hanák Tibor***, ***Gosztonyi Péter***, ***Határ Győző***, ***Thinsz Géza***, ***Sárközi Mátyás***, ***Gömöri György*** – hogy csak pár nevet említsek – mellett az emigrációs irodalom legjobbjai publikáltak nálunk – ismétlem – honorárium nélkül. *Szerkesztőségünk külön számmal tisztelte meg Jászi Oszkárt 80., Németh Lászlót 70., Illyés Gyulát 60., 70., és 80., születésnapján.* Fontosnak tartottuk, hogy két alkalommal, 1976-ban az 1950 és 1975 közötti, majd 1988-ban az 1976 és 1987 közötti évek repertóriumát kiadjuk. (Mindkettőt Czigány Lóránt szerkesztette.)

– *Mikor és miért döntött úgy a kiadó, Molnár József és a szerkesztő, Borbándi Gyula, hogy megszűnik a folyóirat?*

– A negyvenedik évfolyam utolsó számában, 1989 decemberében jelentettük be, hogy vége, mert fölismertük ennek szükségességét, nevezetesen azt: nincs erőnk tovább. A szerkesztői, kiadói tennivalókat végzők túlléptünk a hetvenen, és azt is láttuk, hogy nem szabad más kezekbe adni – jelentkező mind Nyugaton, mind Magyarországon akadt bőven – , mert nem láttuk biztosítva a folyóirat szellemének, színvonalának csorbíthatatlanságát. Továbbá arra is gondolnunk kellett, hogy hazai terepen megszűnne az ÚL a nyugati magyar irodalom orgánuma lenni, pedig így tartottak minket számon négy évtizeden át, és remélhetőleg így emlékeznek meg rólunk az irodalomtörténetben is.[7]

– *Nagyon csöndes volt a búcsú, szinte észrevétlen, pedig az emigrációs sajtótermékek zöme általában „kárörvendve" adott hírt egyik-másik újság megszűnéséről.*

– Nem érzek megbántottságot, szomorúságot, hiszen az évtizedek alatt ért vereségeket, méltánytalannak érzett ütéseket kárpótolta a szerkesztői munka öröme és az, hogy az ÚL szellemiségével nem rokonszenvezők közül is számosan fogadták el tekintélyes fórumnak a folyóiratot. A negyven év alatt 23500 oldalon adtunk helyet a legkülönfélébb szemléletű véleményeknek. A visszaemlékezések, dokumentumok közlésével hatásosan segítettünk, politikai történetíróinknak sikerült megcáfolniuk az „utolsó csatlós" elméletét, hozzájárultunk az égető kérdésekre adott válaszokhoz, a közelmúlt magyar eseményeinek tárgyilagos értékeléséhez. Kétségtelen, hogy néhány, majdnem visszhangtalan hazai ünnepségen kívül nem kerültünk sehol reflektorfénybe, de a miértek elemzése szétfeszítené ennek a beszélgetésnek kereteit. Azt semmiképpen nem mondanám, hogy a Magyarországon bekövetkezett változások miatt elveszítette létjogosultságát az ÚL, lett volna elegendő ok a további megjelenésre.

– *Az ötvenes-hatvanas években közölt tanulmányok egy része hatalmas indulatokat gerjesztett az ÚL ellen, és a szerkesztőségen belül is komoly viták voltak. Később viszont jelentősen csökkentek, szinte megszűntek a disputák!*

– Volt egy időszak a forradalom kitörése előtt, majd a nemzeti felkelés tanulságainak levonása idején, amikor erősen szembeszegültek vélemények, néhány jeles szerző távozott köreinkből, mert nem akartak részt venni az olyasféle civakodásokban, hogy az ÚL lepaktált a kommunistákkal, a szélsőbal szerint meg gyáva megalkuvó, a nyilasoknak zsidóbérenc, némely zsidónak viszont antiszemita. Később azonban rohamosan lankadt a vitázó kedv, mintha az írók és olvasók egyaránt elfelejtettek volna felháborodni. A korábbi indulatoskodásokat felváltotta a békés tudomásulvétel, a belenyugvás. Ez jellemezte majd valamennyi emigráns sajtóterméket. Az ÚL és saját tevékenységem kudarcának tartom, hogy nem sikerült maradéktalanul véghezvinni a körülöttünk csoportosuló erők tömörítését és egy valóban központi irodalmi orgánum megteremtését. Sikertelen maradt az a törekvés is, hogy Márai Sándort megnyerjük tartós munkatársnak. Nagyobb terjedelemben és gyakrabban kellett volna megjelennünk (legalább havonként és nem évente hatszor, illetve már csak négyszer), de ehhez hiányoztak az anyagi feltételek.

– *Az ÚL megszűnése után néhány esztendővel később milyen érzés a leghosszabb életű magyar irodalmi és politikai folyóirat történetét felidézni?*

– Büszke vagyok arra, hogy a kezdettől részt vehettem a munkálatokban és három évtizeden át szerkesztő voltam. A majdani mérlegkészítők figyelme nyilván arra is kiterjed, hogy milyen módon, mennyire járultunk hozzá a nemzet, az ország helyzetének javulásához, a szabadság és demokrácia diadalához. Mindez azonban nem sikerülhetett volna a többszáz nyugati magyar író önzetlen közreműködése nélkül. Elsősorban őket illeti köszönet![8]

MÁSODIK RÉSZ

TÓTFALUSI KIS MIKLÓS KÉSEI ÖRÖKÖSÉNEK SORSA

MOLNÁR JÓZSEF müncheni nyomdász

Pápai Páriz Ferenc (1649-1716) erdélyi orvos, író, a világi műveltség népszerűsítője vetette papírra az emigráns nyomdászatra is érvényes megállapítását: *„A' Tipográfia szintén meg= hanyatla, mint árva tsak fogya, kopék nem újula: Kiből e' Nemzetnek érkezék sok kára."* Figyelemre méltó tény, hogy Gutenberg mester (1397-1468) találmányát, a cserélhető betűkkel történő könyvkészítést hosszú évszázadokon át soha nem kedvelték az egyházi és világi hatalmak. Eltűrték, tudomásul vették, de szemmel tartották az írástudók műveinek sokszorosítóit, hiszen gyorsan észrevették az uralkodók, miféle veszélyeket is rejtegethetnek a nyomtatott szavak.

De hogyan is lesz valakiből – főleg száműzetésben – könyvművész, olyan értelemben, mint azt ***Misztótfalusi Kis Miklós*** (1650-1702) gyakorolta! Molnár József[9] véletlenül sodródott erre a pályára, azt követően, hogy a SZER amerikai vezetése az 1956- os forradalom leverése után a magyar osztály néhány munkatársának fölmondott, arra hivatkozva: felelősek a szabadságharc napjaiban elkövetett hibákért. A nyugatra menekülésük előtt parasztpárti Vámos Imre és Molnár József (a LÁTÓHATÁR című folyóirat alapítói) különben is szálkák voltak az USA akkori tájékoztatáspolitikáját irányítók szemében, és jó alkalomnak bizonyult, hogy 1957 tavaszán „tisztogathattak" azok soraiban, akik – állítólag – felelőtlen kijelentéseket fogalmaztak a felkelés napjaiban.

Molnár József utcára került, és döntenie kellett, hogy merre tovább. Akkoriban már komoly gyökeret eresztett a LÁTÓHATÁR, de nem tudott fizetni az elbocsátott szerkesztőknek. *„Muszáj lesz berendezkednünk a nyomorra!"* – döntöttek az akkor „kiebrudalt" SZER-es munkatársak, ám ezt az elhatározást később megszegték néhányan, ami a folyóiratnál belső szakadáshoz vezetett. Vámos Imre és Horváth Béla 1958 nyarától 1962 februárjáig (ekkor visszateértek Magyarországra) már külön utakon jártak, és az immáron ÚJ LÁTÓHATÁR címmel napvilágot látó sajtótermék kiadásával járó tennivalókat ***Molnár József*** végezte egyedül.

– Milyen érzés arra emlékezni, hogy a nyugati magyar emigráció egyik leghíresebb nyomdásza és kiadója valójában soha nem került dobogóra?

– Amikor 1958-ban elhatároztam az ÚL kiadását, kereken negyvenesztendős voltam, és azt is tudtam, hogy búcsút mondhatok írói terveim megvalósításának. Persze, nem egyszerre kellett mindent fölvállalni. Először, az 1958-as szétválást követően „csak" napi 12-16 órás munkával értem el, hogy legyen az előállítási költségek kifizetéséhez szükséges támogatónk, és jusson nekem néha kenyérre, konzervre. Ám ekkoriban lendült neki a német gazdaság, és a nyomdai árak is jelentősen drágultak. Az ötvenes évek végére odáig fajult a helyzet, hogy választás elé kerültem: vagy megszüntetem a folyóiratot, netán magam végzem a nyomdai tennivalók legalább egy részét. Az utóbbi mellett döntöttem, bár fogalmam sem volt a következő évek fizikai lelki, szellemi nehézségeiről.

MOLNÁR JÓZSEF

Széljegyzetek Tótfalusi Kis Miklós halotti kártájára

új látóhatár

Kibédi Varga Sándor

A szellem hatalma

Aurora

Illyés Gyula

Szellem és erőszak

Gyorsuló idő

Korek Valéria

A századelő három mesternovellistája

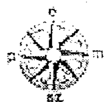
Aurora Kiskönyvek

Janics Kálmán

A hontalanság évei

ILLYÉS GYULA előszavával

– *Nem akadt segítőtárs?*

– Egy kedves öreg német, frankhamisításért börtöntjárt nyomdásztól vettem bérbe olyan szedőgépet, amit még az első világháború előtt gyártottak, ehhez vásároltam két matricasorozatot, ötszáz kiló ólmot, pár zacskónyi kézibetűt, és München közismert városrészében, Schwabingban kezdett működni az „üzemünk". Keserves hetek, hónapok következtek, mert pénz hiányában (kölcsönt a legközelebbi munkatársaimtól sem kaptam!) a legprimitívebb eszközökkel kellett kínlódnom. Néha éjszakákon át maradtam gépközelben, hogy hibátlanul nyomják az íveket és időben megjelenjék az ÚL. Lassanként már bérmunkákhoz is jutottam, mert híre ment, hogy az adott körülményekhez képest kifogástalanul és olcsón dolgozom. Keresetemből lecseréltem az öreg felszereléseket: vadonatúj Linotype szedő-, valamint Heidegger nyomógépet vásároltam, de annyi jövedelemhez soha nem jutottam, hogy gazdag legyek. Bevételem egy részét elvitte az ÚL, aminek első száma 1961 őszén készült teljes egészében nálam.

– *Miféle szándékkal párosult a Molnár Nyomdához az Auróra Kiadó?*

– Kezdetben csupán „melléktermék" volt, és abból a fölismerésből, tapasztalatból született, hogy a nyugati magyar emigrációban alig féltucatnyi könyvkereskedő működött. A szerzők sem írói munkásságukból éltek, kivéve ha valamelyik rádiónál dolgoztak.[10] De akik valami belső kényszerből nyomtatásban is látni akarták verseiket, novelláikat, regényeiket, komoly anyagi áldozatokat hoztak a megjelentetés érdekében, ám a kinyomtatás után nehezen terjesztették, árulták, inkább csak osztogatták ismerőseiknek. Ezen a lehetetlen állapoton akartam segíteni azzal, hogy díjtalanul hirdettem az ÚL-ban. Pénzem azonban nekem sem volt az előállítási költségekre, ezért a szerzőkkel közösen viseltük a kiadás terheit. Én az alacsony nyomdai árakkal járultam hozzá a finanszírozáshoz és a nyomdaköltségen felüli esetleges bevételt átadtam az íróknak, bár ilyesfélére csak kétezer vagy ennél több példány eladása után lehetett számítani.

– *Honoráriumot tehát soha nem kértek, kaptak a szerzők?*

– Valójában nem, bár előfordult, hogy adtam, de nem a bevételből, illetve nem a remélt hasznot megelőlegezve, ám a későbbiekben keserű tapasztalatokat szereztem ezen a téren is. Az ÚL negyvenedik évfolyamában, bejelentve a folyóirat megszűnését, szomorúan említettem a könyvkiadói tevékenységem értékelésével kapcsolatos példák között, hogy ***Cs. Szabó László*** az esszégyűjteményének 1982-es budapesti megjelenése után kijelentette: *„Ismét írónak érzem magam, mert művemért tiszteletdíjat kaptam!"* Elfelejtette, hogy ezer márkát adtam neki a *Római muzsika* kötetéért, ami tíz év alatt is csak úgy fogyott el, hogy sokat elajándékoztam. Ezzel kapcsolatosan történt, hogy amikor a Magvető Kiadó gondozásában megjelent otthon, nem tartották érdemesnek feltüntetni, hogy az AURORA sorozatban látott először napvilágot. Csupán annyit jegyeztek meg a hátsó borítólapon: *„Az 1970-ben megjelent könyv hazai kiadása főhajtás Cs. Szabó László emlékei előtt."* Tegyem hozzá még, hogy az AU-

RORA több mint negyven emigráns könyv – köztük jelentős művek – kiadójának nevét minduntalan elfelejtik a hazai terepen megemlíteni, a recenziók többségében még zárójelben sem említik, hogy először hol, ki, mikor adta ki a könyveket.

– *Elszomorító tények ezek!*

– Nem dicsekvésből mondom, de érdemes említést tenni arról is, hogy amikor a Kádár-rendszer idején elkobozták ***Illyés Gyula*** *Szellem és Erőszak* című könyvét, amely főleg a kisebbségi problémák alapos elemzését tartalmazta, az én nyomdámban készült kétezer példányban az a tökéletes másolat, amelyről senki nem vette észre: ez bizony „kalózkiadás". Az illetékes helyen erről persze tudomást szereztek, de én rendelkeztem Illyés Gyula engedélyével, tehát amikor arra akarták rábírni, hogy pereljen, azt felelte: *„Akkor sem tiltakoztam, amikor elkobozták, miért tiltakozzak most, amikor megjelent?"* Körülbelül 1500 darabot csempésztünk sikeresen haza, de mégis azt olvastam később egy ismert irodalomtörténész méltatásában, hogy a második budapesti kiadással jutott ez a könyv a magyar olvasókhoz. Ismét elhallgatták a nevem, még lábjegyzetben sem említették a rendszerváltás után sem, hogy a hazai kiadások előtt hány emigráns szerző kötetét nyomtattam én először.

– *És nem is akármilyen minőségben!*

– Az Auróra könyvsorozatban körülbelül negyven mű látott napvilágot, köztük ***Gombos Gyula, Határ Győző, Major-Zala Lajos, Borbándi Gyula, Ferdinandy György, Illyés Elemér, Gömöri György, Korek Valéria, Peéry Rezső, Cs. Szabó László, Szamosi József, Vándor Györgyi*** munkái, vagy azok egy része. Az *Auróra Kiskönyvekben* pedig tíz esetben adtam ki fontos munkákat. Remélem viszont, hogy a Molnár Nyomda legnagyobb érdeméről nem feledkeznek el a későbbiekben. Évszázadok múltán ugyanis én nyomtattam ismét Misztótfalusi Kis Miklós betűivel, egészen pontosan azokkal a típusokkal, amiket ***Hermann Zapf*** német betűművész újított fel. Ennek a nagy „vonzalomnak" is története van, és bár elmeséltem néhány érdeklődőnek, most is említenék néhány epizódot.

– *Ennyire fontosak ezek az emlékek?*

– Nekem igen, mert hajdanán minden igazi nyomdász szolgálatnak tekintette a könyvnyomtatást. Elég csak ***Bornemissza Péterre, Heltai Gáspárra, Kner Imrére, Tevan Andorra*** gondolni és arra, áldozatukért soha nem kaptak elismerést, pont ellenkezőleg, de ne panaszkodjunk. Életemben először a negyvenes évek elején jártam Kolozsvárott, és az irodalombarát bankigazgató főnököm, a kedves ***Spectator, Krenner Imre*** egész napot áldozott arra, hogy megmutassa a várost. Elvitt a Házsongárdi temetőbe is, ahol meghatottan álltam Tótfalusi tumbája előtt, nem is sejtve, hogy mekkora szerepet játszik majd életemben. Mint korábban említettem, a kezdetleges szedő-, majd nyomdagépek vásárlásakor, a hatvanas évek elején sok időt töltöttem éjszakánként is a kis üzemben, és nyomda- illetve betűtörténeti, könyvművészeti kiadványokat tanulmányoztam. Ennek köszönhetően került kezembe ***Harry Carter*** és ***Buday György*** cikke, amelyben elsőként bizonyították, hogy a világszerte

AURORA KÖNYVEK 1963–1976

1.	SÁRKÖZI MÁTYÁS: **Közel és távol** (novellák)	1963
2.	KANNÁS ALAJOS: **Miért is félnél** (versek)	1963
3.	JUHÁSZ VILMOS: **Hungarian Science Reader**	1965
4.	FEKETE MÁRTON: **Prominent Hungarians...**	1966
5.	BORBÁNDI GYULA – MOLNÁR JÓZSEF: **Tanulmányok a magyar forradalomról**	1966
6.	GOMBOS GYULA: **Szabó Dezső**	1966
7.	HATÁR GYŐZŐ: **Pantarbesz**	1967
8.	ACZÉL – TIKOS: **Szabadság a hó alatt...**	1967
9.	CS. SZABÓ LÁSZLÓ: **Hunok Nyugaton**	1968
10.	JÁSZI OSZKÁR: **Magyar Kálvária...**	1969
11.	KEMENES-GÉFIN LÁSZLÓ: **Zenit** (versek)	1969
12.	MAJOR-ZALA LAJOS: **Fémember az áramkörben**	1969
13.	GOMBOS GYULA: **Húsz év után**	1970
14.	CS. SZABÓ LÁSZLÓ: **Római muzsika**	1970
15.	HATÁR GYŐZŐ: **Hajszálhíd** (versek)	1970
16.	MAJOR-ZALA LAJOS: **Imátlan ima** (versek)	1971
17.	NAGY KÁZMÉR: **Skócia pannóniai királynéja**	1971
18.	HATÁR GYŐZŐ: **Sírónevető** (drámák)	1972
19.	MAJOR-ZALA LAJOS: **Csonton virág** (versek)	1972
20.	GOMBOS GYULA: **Húszonegy év után**	1972
21.	MONOSZLÓY DEZSŐ: **Aranymecset** (versek)	1973
22.	CS. SZABÓ LÁSZLÓ: **Egy nép költészete**	1973
23.	HERMANN EGYED: **A katolikus egyház története**	1973
24.	MARCZALI PÓLI: **Apám pályája, barátai**	1973
25.	CS. SZABÓ LÁSZLÓ: **Petőfiék**	1973
26.	SALACZ GÁBOR: **Egyház és állam a dualizmus...**	1974
27.	NAGY KÁZMÉR: **Az elveszett alkotmány**	1974
28.	HATÁR GYŐZŐ: **Az őrző könyve**	1974
29.	VÁNDOR GYÖRGYI: **A rémület éjszakái**	1974
30.	MIKES MARGIT: **Csillagtalan ég alatt** (versek)	1974
31.	AMALRIK: **Megéri-e a Szovjetunió 1984-et?**	1974
32.	SALACZ GÁBOR: **Egyház és állam a dualizmus...**	1974
33.	ADRIÁNYI GÁBOR: **Az egyháztörténet kézikönyve**	1975
34.	ILLYÉS ELEMÉR: **Erdély változása**	1975
35.	PADÁNYI-GULYÁS BÉLA: **Vallomás...**	1975
36.	PEÉRY REZSŐ: **Requiem egy országrészért**	1975
37.	BORBÁNDI GYULA: **Der ungarische Populismus**	1976
38.	FERDINANDY GYÖRGY: **Valenciánál a tenger**	1976
39.	KOREK VALÉRIA: **Hangulat és valóság**	1976
40.	MAJOR-ZALA LAJOS: **Katarzis** (versek)	1976

Hajnal László Gábor: Virrasztani félelem nélkül

ismert és becsült *Janson antikva* betűtípus nem a lipcsei *Anton Janson* betűöntő munkája, hanem a magyar Misztótfalusié.

– *Ennek a hírnek lett a következménye...*

– Nem nehéz kitalálni a folytatást, hogy nekem a legszebb német antikva betűknek tartott matricákból egyetlen darabom sem volt, a cikk hatására azonnal rendeltem a Linotype cégtől a szedőgépbe sorozatokat, de a kézi betűkre már nem futotta keresményemből. Ezekből Magyarországról hozattam, és szükségből a Janson-Tótfalusi betűkkel szedtem a nálam készült könyvek címoldalait. Amikor a fényszedés térhódításakor a Stempel AG nagy német cég megszüntette az ólombetűk készítését, a vállalat művészeti vezetője (mert korábban segítettem neki tanulmányt írni Tótfalusiról) fölajánlotta, hogy az ólom árában megvehetem az egész Janson sorozatot. Enynyi fölös pénzem nem volt, és hiába próbáltam kölcsönt szerezni tehetősebb magyar barátaimtól: legföljebb sajnálkoztak, hogy elszalasztom a soha vissza nem térő lehetőséget. Misztótfalusi Kis Miklós betűit beolvasztották ólomrudakba, de az időközben egyesült Stempel AG valamint a Linotype vezetősége átprogramozta fényszedésre is ezeket a típusokat, és ezzel talán megőrizték az örökkévalóságnak.

– *A nyomdász és kiadó Molnár József menetközben szabályosan „beleszerelmesedett" a betűművészetbe, és több mint félezer oldalnyi terjedelemben közölt tanulmányokat Tótfalusi életéről, nyugati, majd erdélyi sikereiről, hányattatásairól.*

– Nyugaton élve megtehettem, hogy a „mester" nyomába eredve kutassam, hol és meddig élt Hollandiában, Angliában, milyen szakmai képzettséget kapott Amszterdamban, hogyan kamatoztatta ezt Londonban. Izgalmas feladat volt, miként annak föltérképezése, bizonyítása is, hogy minek köszönhette későbbi sikerét. Az általa metszett betűkből hazafelé jövet a német könyvnyomtatás akkori legnagyobb központjában, Lipcsében, ***Anton Janson*** utódjánál, ***Karl Edlingnél*** hagyott egy nem teljesen kész betűcsaládot. A vagyont érő matricákról két-három évtized múltán csak annyira emlékeztek, hogy Hollandiában készültek, és *„Hollandische Antiqua"*-nak nevezték bő kétszázötven éven át.[11]

– *Hogyan derült fény arra, hogy ki is a valódi betűmetsző?*

– Ez nem az én érdemem, hiszen a szakemberek már ötven évvel Kis Miklós hazatérése után kutatták a szép betűtípus „eredetét", de csak a huszadik század első felében kezdtek komolyan foglalkozni a rejtély megfejtésével. Arra sikerült fényt deríteni, hogy a Hollandiában tanult mester nem Anton Janson volt, és ekkor kapcsolódott – véletlenül – a kutatásba a szintén tragikus sorsú Kner Imre nyomdász, aki 1942-ben, kolozsvári látogatása során aziránt érdeklődött a helybéli szakemberektől, nem maradt-e valahol mintakönyv Tótfalusi Amszterdamban készített betűiről. A nyomozás során Budapesten az Országos Levéltárban találtak egy levelespéldányt, aminek másolatát eljuttatták egy Hollandiában élő magyar asszonynak, nézzen már utána, mit tudnak erről Amszterdamban. Utána fölgyorsultak az események, és a háború után az akkor már Angliában élő, kolozsvári származású ***Buday György*** közre-

működésével sikerült cáfolhatatlanul bizonyítani, hogy a huszadik század legnagyobb könyvművészei a Garamond, Times mellett Tótfalusi betűkkel szedetik a szépirodalmi műveket. Sajnos, a nyomdászok többsége számos országban nem figyel az esztétikai fontosságra, és regényeket szednek talp nélküli Helveticával.

– A Molnár-Nyomda 1983-ban más kezekbe került és 1990-től megszűnt az Új Látóhatár is.[12] *Lenne végre idő befejezni a Tótfalusi életéről negyedszázada készülő könyvet, és kiadni az évtizedek óta fiókban heverő kéziratokat.*

– Sajnos, közben elfogyott az erőm és odalett a nyomda, a folyóirat, a kiadó, és mások könyveinek gondozása után nincs kedvem hetvenen felül a magam dolgaival házalni, pedig lenne mondandóm a falusi szegénységben töltött gyermekkoromról, a két világháború közötti politikai mozgalmakról, a népi írók köréről, a Nemzeti Parasztpárt szétzüllesztéséről, az emigrációról. Ezek az emlékek megérnének néhány nyomtatott ívet, de a magyar könyvkiadás is válságban van. Mégsem tétlenkedem, mert vagy tíz esztendeje kezembe került ***Beke György*** riportja Misztótfaluról, és meglepődve olvastam, hogy a község református lelkésze, akit szintén Molnár Józsefnek hívnak, kis múzeumot rendezett be Kis Miklós emlékének ápolására. Akkorra már komoly gyűjteményem volt, de nem akartam bárhová adományozni. Ekkor gondoltam arra, miért ne egyesíthetnénk az emléktárgyakat a jeles nyomdász szülőfalujában. Nehézséget jelentett viszont, hogy a nyolcvanas évek végéig nem volt veszélytelen a magamfajta embernek Romániába utazni. Végül 1991-ben látogattam Misztótfaluba, és csak úgy találomra kérdezősködtem, hol a múzeum. Elvezettek ***Suba Sándor*** presbiterhez, és tőle megtudtam, hogy névrokonom már nincs a faluban, és Kis Miklós hagyatékát senki nem ápolja. Sikerült azóta fölújítatni az omladozó házat, összehordani fontos anyagokat, dokumentumokat, köztük a Linotype Magazin gyári újság eredeti példányát, amiben közlik, hogy a Janson-antikva néven világszerte ismert betűket nem a lipcsei Anton Janson, hanem a magyar Misztótfalusi Kis Miklós metszette.

– Ennyi küzdelem, harc, csalódás és öröm birtokában hogyan összegezné a betű szolgálatában töltött évtizedeket?

– Nagy elégtétel számomra, hogy 1994-ben tagja lehettem a Magyar Bibliofil Társaságnak, javarészben befejeződtek a múzeummal kapcsolatos tennivalók, de Csokonaival mondhatom; *„Az is bolond, aki könyvkiadásra vállalkozik Magyarországon kívül."* Nekem ez volt, maradt életem célja, értelme: túl a hetvenen már nem tervezhetek, de szeretném befejezni, amit elkezdtem!

HARMADIK RÉSZ

MÁSFÉL ÉVTIZED KÜSZÖBÉN TÚL: SZIVÁRVÁNY

A hetvenes évek végén egyre nyilvánvalóbb lett, hogy folyóiratot, újságot csak a nagyon derűlátó emigránsok „indítsanak" Nyugaton, mert a piac telítődött. Az észak-amerikai földrészen a **Katolikus Magyarok Vasárnapja**, **a Kanadai Magyarság**, a **Magyar Élet**, a **Nyugati Magyarság**, a **Krónika**, a **Toborzó**, a **Californiai Magyarság**, a **Tárogató**, a **Szabadság**, az **Amerikai Magyar Népszava**, a **Menóra**, az **Új Világ** voltak a legolvasottabbak, de a müncheni **Nemzetőr** és **Új Látóhatár**, a római **Katolikus Szemle**, a párizsi **Irodalmi Újság**, valamint az ausztráliai **Magyar Élet** is eljutott a világ számos országába, csupán haza, az anyaországba nem lehetett kockázat nélkül küldeni. Most nem feladatunk az említett sajtótermékek szellemi, eszmei minősítése, már csak azért sem, mert a fennmaradásukért folytatott harcok hogyanjait ismervén[13], kizárólag a főhajtással köszönhetjük meg ténykedésüket.

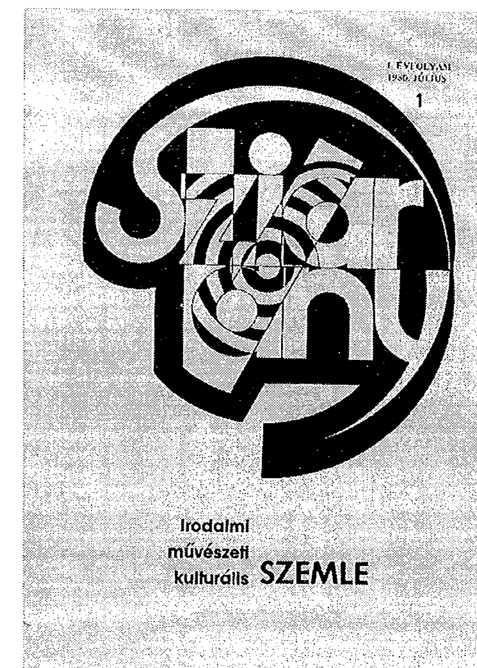
Az más „lapra" tartozik, hogy a két világháború közötti, majd az 1945-ös, 48-as, 56-os nagyobb emigrációs hullámokkal érkezők által támogatott sajtótermékek „valamiért" hiányérzetet keltettek a később távozókban, ha úgy tetszik: a kommunizmus oktatási, művelődési, politikai gyakorlatát saját bőrükön tapasztalókban. Nevezetesen azon fiatal értelmiségiek körében, akik tizen-, huszon-, harminc éven át éltek a vasfüggöny mögötti négyzetkilométereken, de magadatott nékik az a lehetőség, hogy az otthon élő alkotók színe-javának műveit olvashatták, színházakba, kiállításokra, filmbemutatókra járhattak... és! Igen, nincs miért tagadni: nyugaton maradásuk, szökésük után gyorsan észrevették, hogy a szabadnak nevezett világban hiányzik az elkötelezettség nélküli szellemi fórum. Valahová tartozni kellett, fontos volt a származási, vallási, családi háttér, ki milyennek véleményezi a Horthy-korszakot, a moszkovita „négyesfogat" tevékenységét, Rajkot, Mindszentyt, Nagy Imrét, az „emberarcú"-nak hirdetett szocializmust.

Mózsi Ferenc[14] is fölismerte Amerikába érkezése után (1974) elég gyorsan, hogy a megjelenéshez, elfogadáshoz kevés az „új hang" ténye. A régebben működő lapokban is csak alkalomszerűen lehetett nyilvánosságot kapni, és nem feltétlenül rokonszenves szerzőtársakkal összeboronálódva jutottak nyomdafestékhez rímek, gondolatok. Mindezeket látva, tapasztalva döntöttek úgy néhányan Chicago kőrengetegében, hogy kiadót hoznak létre, és folyóiratot, illetve könyveket jelentetnek meg.[15] A FRAMO PUBLISHING valójában Mózsi Ferenc (Frank Mozsi) nevének rövidítése, és az 1980 júliusában napvilágot látott SZIVÁRVÁNY első számának beköszöntőjében is ez a „játékosság" észlelhető.

„Lapunk címe szándékunk szerint kifejezője annak az eszmei hídnak, mely a szétszóródott emigrációt összekötheti akkor is, ha ez a kötés csak annyi ideig tart, mint egy olvasói levél megírása s a válasz elolvasása: egy-egy kézirat postázása vagy ami a legkellemesebb nekünk – egy-egy lapszámunk elolvasása.
SZIVÁRVÁNY – jelenti ez a fogalom az írói és olvasói ízlés számunkra kötelező sokszínűségét. Nem tartozunk és nem is akarunk tartozni semmiféle irányzathoz: mércénk csak a becsületes magyarság, az írói tehetség és a felelősségteljes humánum.

Mózsi Ferenc

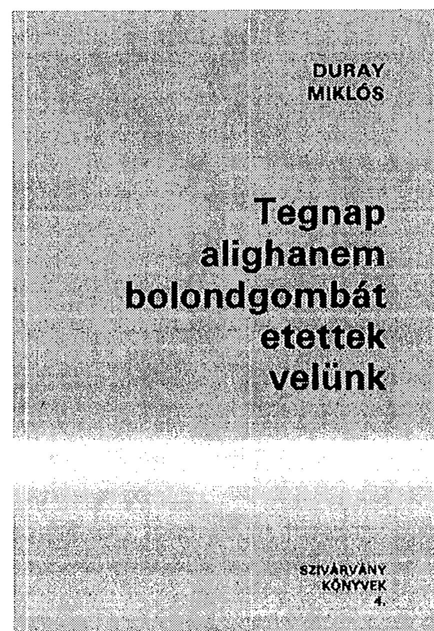

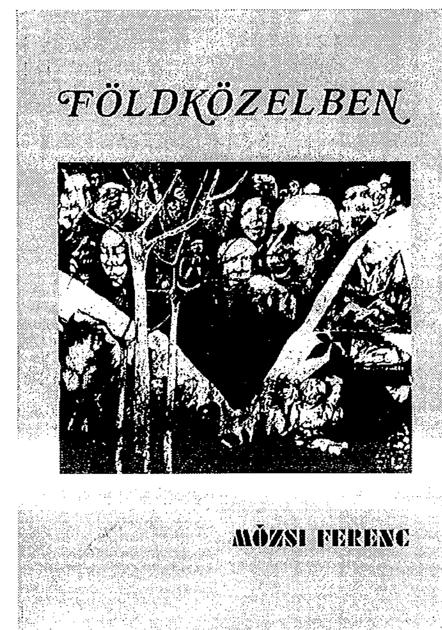

Vendégségben Mózsi Ferencnél Chicagóban

Meggyőződésünk, hogy a nyílt szavak – legyenek bár hétszínűek, mint a szivárvány – lehetnek csak alkalmasak valódi vagy vélt céljaink teljesítésére.
Szándékunk szerint tartós vállalkozásba fogtunk. Ám az emigrációban a lapalapítás nemcsak a szándékon múlik. Hány és hány becsületes szándékú magyar emigráns újság, folyóirat süllyedt el a közöny, az érdektelenség zátonyain. Tudjuk, hogy e veszély lapunkat is fenyegetheti ..."

A kezdetbeni ügyek, a szervezés, a munkatársak toborzása szó szerint szivár-ványos elképzelésekkel indult. Nem volt pénz; szerkesztői, lapkészítői tapasztalattal sem rendelkeztek, segítség is alig akadt. Mózsi nem akart koldulni, kéziratokért házalni, ismertebb szerzőknek könyörögni a közreműködésért, de komolyan hitt abban, hogy érdemes hozzákezdeni.

– *Kikkel és milyen tervekkel formálódott az induló csapat?*

– A közelmúltban tragikus halállal eltávozott ***Kontra Györggyel*** szerkesztettük az első két számot, és a Los Angelesben élő ***Endrődy László*** nyomdájában készültek a bemutatkozó példányok. Endrődy íróként is mellénk állt, sokat segített. A folyóirat „keresztapjának" az időközben megszűnt müncheni Új Látóhatár főszerkesztőjét, Borbándi Gyulát tartom. A kezdetbeni almanachszerű válogatás után igyekeztünk minden számnak irányvonalat adni. A jobb anyagok egyre inkább kiszorították a gyengébbeket. Eleinte elég sok volt a másodközlés, mert kevés eredeti munkát kaptunk, és gyakorta akadtak szedési, tördelési hibák. A harmadik számtól a tizenkettedikig ***Horváth Elemér*** költővel jegyeztük szerkesztőként a folyóiratot, majd utána jó ideig egyedül végeztem a tennivalókat.

– *Az első számban olvasható megjegyzés szerint: „A szivárvány akkor látszik, amikor a nap rásüt az eső utáni víz (könny?) függönyre..."*

– Az emigráció nem fogadott egyértelmű lelkesedéssel és ünnepléssel, hiszen merészségnek tűnt az akkor létező erős irodalmi folyóiratok (Új Látóhatár, Irodalmi Újság) közé betolakodni, de lassanként kialakult egy komoly munkatársi gárda. Néhány nevet említenék: ***Faludy György***, ***Hajnal László Gábor***, ***Tűz Tamás***, ***Makkay Ádám***, ***Saáry Éva***, ***Szente Imre***, ***Kemenes Géfin László***, ***Györgyey Klára***, ***Kabdebó Tamás***, ***Szathmáry Lajos***, ***Kaslik Péter*** és mások. Pénzünk nem volt, de akkoriban nyitottam egy utazási irodát, s annak bevételéből csipegettem pénzeket a kiadással járó költségekhez. Dicsekvés nélkül mondhatom, hogy a megtűrt lapból tornáztuk fel magunkat az erőteljesebbek közé. Időközben annyi változás történt, hogy a chicagói Magyar Ház kiadványaként jelenik meg 1983-tól, és két alkalommal nyertük el a Nemzeti Művészeti Alap támogatását, továbbá az Illinois-állam Művészeti Bizottsága is segít nekünk. Az utóbbi esztendőkben a New York-i Ladányi Alapítványtól is kapunk pénzt. Még valamit: több, világszerte ismert képzőművész küld alkotásokat; ***Victor Vasarely***, ***Domján József***, ***Buday György*** neve fémjelzi kiadványainkat.

– *Mi történt a későbbiekben?*

– Politikailag az 1983-1988 közötti korszak volt a legizgalmasabb, mert ezekben

az években ismertettük a magyarországi független sajtó termékeit. Ugyanakkor nem szándékozom az emigráció egynémely nyomdaterméke által minket ért támadásokat említeni: (*Vigyázat! Szellemi dugáru*)[16] és más címmel közölt bírálatokról szólni, de a „megbélyegzések" sokat segítettek. Mi arra törekedtünk, hogy művekkel bizonyítsunk, és ez sikerült, mert hézagpótló szerepet töltöttünk be a többi lap mellett. A SZIVÁRVÁNY könyvsorozat 1981-től 1994-ig 21 kötetet jelentetett meg. A „Framo" gondozásában láttak napvilágot ***Ferdinandy György*** *Mamuttemető* és a *Vadak útján* című kötetei, mi adtuk ki, mi gondoztuk ***Duray Miklós***: *Tegnap alighanem bolondgombát etettek velünk*, ***Horváth Elemér***: *Maya Tükör*, ***Bebek János***: *32 Asa Plusz 8*, ***Makkay János***: *Tarantella, avagy utazások a pókhálón*, ***Kaslik Péter***: *Zen – ki érti?*, ***Ludvig Nándor***: *Az átkelés extázisa*, ***George Orwell***: *Állati gazdaság* című kötetét, továbbá a Vajdaságból Magyarországra települt ***Szügyi Zoltán*** és a Torontóban élő ***Simándi Ágnes*** verseskönyvét is. Említhetnék más műveket is, hiszen saját köteteimből is itt jelent meg néhány, és a győri Hazánk Kiadóval közösen vállaltuk ***Tűz Tamás*** posztumusz válogatásának megjelentetését, valamint ***Visky András*** színházi esszégyűjteményének kiadását. Hadd ne soroljam fel valamennyit!

– Az egyik pesti kritikus Mózsi Ferencet úgy jellemezte, hogy „a magyar irodalom fővigéce", aki kedvtelésből, komoly anyagi ráfizetéssel szerkeszti az emigráció vitathatatlanul színvonalas folyóiratát.

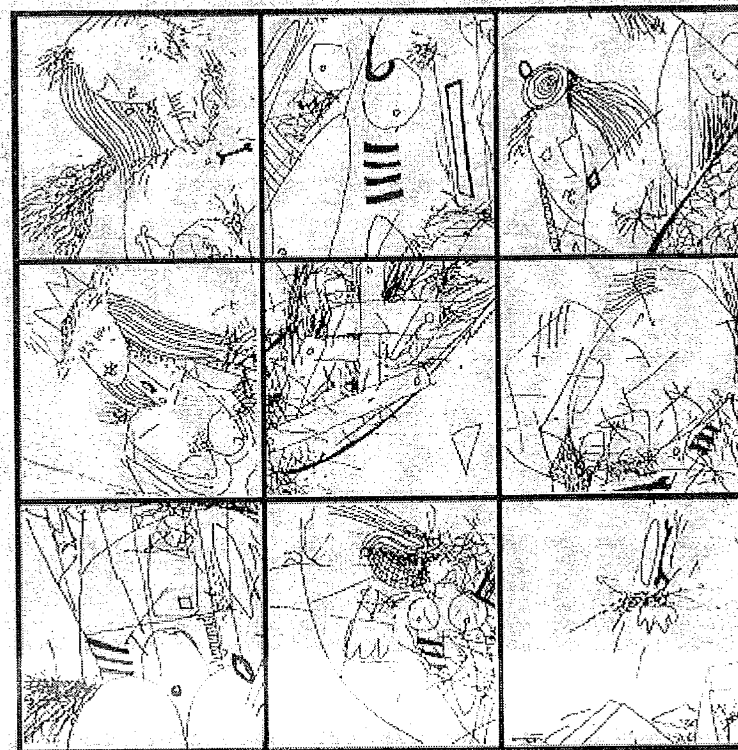
– Előfordultak más minősítések, vélemények is, de ezeket most ne részletezzük! Igyekeztünk a hazai és az elszakított területeken élő másként gondolkodók véleményeit közölni. A skála igen széles: ***Demszky Gábor***tól ***Csoóri Sándor***ig, ***Göncz Árpád***tól ***Petri György***ig, ***Duray Miklós***tól ***Szőcs Gézá***ig helyet adtunk ***Konrád György***nek is. Az viszont tény, hogy napjainkban ők már nehezen férnének el egy lapban. Mint a Szivárvány szerkesztője és kiadója fontosnak tartottam, hogy megemlékezzünk a Bartók-centenáriumról, a Kner-nyomda fennállásának századik évfordulójáról; köszöntöttük kortárs íróinkat születésnapjukon, megemlékeztünk az elhunytakról. Volt felvidéki, erdélyi, kárpátaljai, vajdasági összeállításunk. Külön számban tisztelegtünk Nagy Imre és társai, a forradalom után kivégzett mártírok dicső tetteinek. A szabadságharc-évfordulós kiadványunk – a 25. szám – 1986 őszén jelent meg, és ezzel sikerült belopni magunkat a hazai vámosok szívébe: nagyon keresték ezeket a példányokat.

– Mi a helyzet a „fővigéc"-kedéssel?

– Gyakorta részt vettem a valahonnét, főleg otthonról érkező személyek előadásainak szervezésében, és mint a chicagói Irodalmi Kör vezetője, itt helyben is rendeztem évente 10-12 előadást. Ezzel kapcsolatosan is adódtak néha komoly nézeteltérések. És ha már a civakodásnál tartunk, megemlítem, hogy a nyugati magyar irodalom egyfajta értékelését bemutató *Béládi – Pomogáts – Rónay kötet* méltatásáról folytatott vita idején végletekig elmélyültek az ellentétek, a beérkezett cikkek közül számos dolgozat hangvétele még finoman minősítve sem volt udvarias; szakítottunk is néhány korábbi munkatárssal.[17] Menet közben változások történtek a szerkesztőbi-

Mózsi Ferenc

Maxiómák

zottságban is: ***Kabdebó Tamás*** neve a 17.-ben, ***Máté Imréé*** a 18.-ban, ***Ferdinandy Györgyé*** a 25.-ben került le a listáról[18], de ezekben az években szinte mindenért pótolt ***Csalog Zsolt*** barátsága, rendkívül fontos közreműködése. A 27. számtól lett főmunkatársunk, és szinte a kezdettől mindmáig velünk van ***Faludy György, Határ Győző, Kaslik Péter, Görgyey Klára, Makka Ádám, Szathmáry Lajos*** és ***Horváth Elemér.***

– *Vessünk egy pillantást a legtöbbet közlő tollforgatók névsorára!*

– A teljesség igénye nélkül említek néhány szerzőt: ***Cs. Szabó László, Dénes Tibor, Szász Béla, Czigány Lóránt, Monoszlóy Dezső, Szátray Zoltán, Domahidy András, Sárközy Mátyás, Vitéz György, Dedinszky Erika, Kannás Alajos, Gömöri György, Forrai Eszter, Gosztonyi Péter, Király Béla, Kővágó József, Sanders Iván, Marianna Birnbaum*** (és így tovább), az otthoniak közül pedig ***Csoóri Sándor, Vajda Mihály, Vezér Erzsébet, Eörsi István, Csurka István, Lezsák Sándor, Nagy Gáspár, Tornai József, Zalán Tibor, Szakolczay Lajos.*** Amikor veszély nélkül lehetett az elcsatolt területeken élők verseit, novelláit, tanulmányait megjelentetni (nem akartunk kellemetlenségeket a szerzőknek), rögtön helyet adtunk ***Püspöki Nagy Péter, Farkas Árpád, Duray Miklós, Szőcs Géza*** és mások írásainak.

– *Előfordultak-e komolyabb politikai „melléfogások"?*

– Nehéz a kérdésre válaszolni, mert mint említettem, sokszor támadtak még a legszűkebb környezetemben is azért, hogy szerintük rokonszenvezek ilyen-olyan csoportokkal, személyekkel. A demokratikus gondolkodás hiánya jó néhányszor okozott nehézséget, de következetesen ragaszkodtam elveimhez, és komoly vigasz volt, maradt , hogy mindezidáig a közel hétezer oldalon, 44 számban többszáz magyarul író alkotónak adtunk lehetőséget a megjelenésre. Sok olyan művet közöltünk, amit otthon (1990 előtt) a tiltottak listájára tettek, igyekeztünk tárgyilagosan tájékoztatni a hazai és kisebbségben élő magyarság helyzetéről. Amikor először látogattam haza 1983-ban, nem láttam pontosan az utazás „szükségességét", de 1985 után fokozatosan erősödött bennem a vágy, hogy minél több Szivárványt csempésszek az országba.

– *És könyveket...!*

– Komoly igény volt a nehezen vagy egyáltalán nem hozzáférhető sajtótermékekre. Jusson csak eszünkbe, hogy a nyolcvanas évek elején már működtek a szamizdat kiadók Magyarországon; ***Püski Sándor*** megjelentette New Yorkban ***Duray Miklós*** *Kutyaszorító* című kötetét Csoóri Sándor előszavával, de ehhez nem lehetett hozzájutni otthon. A hazai kéziratos irodalmat sem lehetett kockázatok nélkül vásárolni, és így született az ötlet, hogy a *Profil*, a *Beszélő*, a *Figyelő*, a *Kisúgó*, *Szféra*, a *Duna Kör*, a *Magyar Október*, az *Alulnézet*, az *AB Tájékoztató* (majd később *Hírmondó*), az *ABC Kiadó* és mások, az erdélyi *Ellenpontok*, a felvidéki *Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága*, a kárpátaljai fiatal írók memoranduma, a vajdasági magyarok helyzetét elemző cikkek összeválogatva lássanak napvilágot. A müncheni Nemzetőr szerkesztője, ***Tollas Tibor*** hathatós közreműködésével sikerült a gyűjtés a nyugati magyarság körében, és 1985-ben jelent meg a *Független Fórum (Kéziratos tiltott magyar irodalom*

a Kárpát-medencében) című, 336 oldalas kötet. A Szivárvány is hozzájárult a költségekhez, segítettünk a terjesztésben, hírverésben.

– *A kötetből készült angol nyelvű válogatást* (Defiant Voices, Hungary 1956-1986) *Gereben István szerkesztésében adták ki, és a Szivárvány 1987/22. számában Mózsi Ferenc méltatta a munkát. Ne hallgassunk viszont arról, hogy ez a könyv nagyon borzolta a nyugati magyar emigrációban a kedélyeket, mert a 600 ezres zsidó emberáldozat vádjának ismételgetése fölháborított sokakat!*

– Szerencsésnek érzem magam, hogy a Washingtonban élő ***Gereben István***t megismerhettem, hiszen számos politikai döccenőn segített át. Fölbecsülhetetlen munkát végzett Amerikában azért, hogy mentse a kommunizmus üldözötteit, befolyásolja az amerikai kormányok véleményét; évtizedeket áldozott szerteágazó küzdelmeire. Az őt ért támadások miértjeinek magyarázata nem az én feladatom! Hasznosnak véltük a támogatást, mert végre egy jól fordított válogatásból tájékozódott az angolszász világ, és az emberi jogok felett kufárkodók tárgyalóasztalára ezt a kötetet cáfolhatatlan tanúvallomásként lehetett odatenni.

– *Az Emigrációs Írás Évében, 1975-ben Szörényi Éva, Los Angelesben élő színésznő azt javasolta a távolba szakadt honfitársainak, hogy „Ital helyett könyvet!" ajándékozzanak. Milyen hatása volt ennek tíz-, tizenöt év múltán?*

– Megjelenésünk tizedik esztendejében fordultam másodszor az olvasókhoz, hogy az évi három alkalommal, 480 oldalon, 1200 példányban nyomtatott folyóiratunkat támogassák. Ekkoriban függesztette fel működését három évtized után a párizsi Irodalmi Újság, a müncheni Új Látóhatár negyven esztendős múlttal fejezte be ténykedését, gyakorlatilag egyedül maradtunk a porondon. Látva és megelőzve az egyre fojtogatóbb közönyt, 1992-től, a 36. számtól ***Zalán Tibor*** költővel, budapesti társszerkesztővel erősítettük lapunkat, majd hozzánk csatlakozott ***Jankovics József*** hungarológus olvasószerkesztőnek. A Szivárvány első találkozóját 1990-ben rendeztem Csobánkán (25 kilométerre Pesttől), azóta ezt évenként ismételjük: 1994-ben az ötödiket Márai Sándor munkásságának jegyében, mert írói, emberi magatartása példamutató számunkra. Létrehoztuk az M. Szivárvány Alapítványt, és szándékunk szerint az emigráció fóruma, illetve a kisebbségben keletkező irodalmi értékek gyűjtőhelye szeretnénk lenni, maradni. A magyarországi demokratikus átalakulás nem úgy fejlődött, hogy ne kelljen tovább perlekednünk a polgári társadalomért, és ebben a köztes állapotban most is feladatunknak tekintjük a bő másfél évtizeddel korábban fogalmazott célkitűzéseink megvalósítását: szolgálni az egyetemes magyar irodalmat!

Hajnal László Gábor: Virrasztani félelem nélkül

NEGYEDIK RÉSZ

SZÁZ ÉVNYI KÜZDELEM UTÁN – „KIVÉGZÉS": KATOLIKUS MAGYAROK VASÁRNAPJA

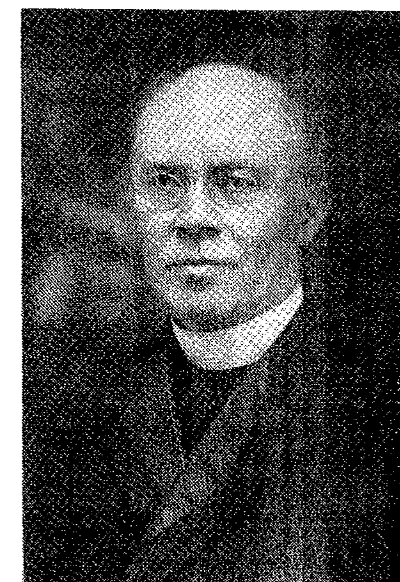
Háládatlan fejezet túl korán „értékelni" a befejezett múltat, hiszen még nem gyógyultak be a sebek, fájdalmasak az emlékek. Különösen nehéz a veszteseket szóra bírni, mert a „vae victis!" barbár gyakorlata a végsőkig harcolókat, de leginkább a túlélőket sújtja: 1993 decemberének végén, 100. évfolyamának küszöbén megszűnt a KMV! A nyugati, főleg az észak-amerikai magyarság legolvasottabb hetilapjának két szerkesztője (1985-től irányították a tennivalókat) nem akart külön-külön nyilatkozni, de együtt válaszoltak mindahány kérdésre. ***Fr. Ligeti Angelus*** és ***Fr. Kiss Barnabás*** ferencesrendi szerzetesek, tehát számos tekintetben feladatuk, kötelességük betartani bizonyos szabályokat.

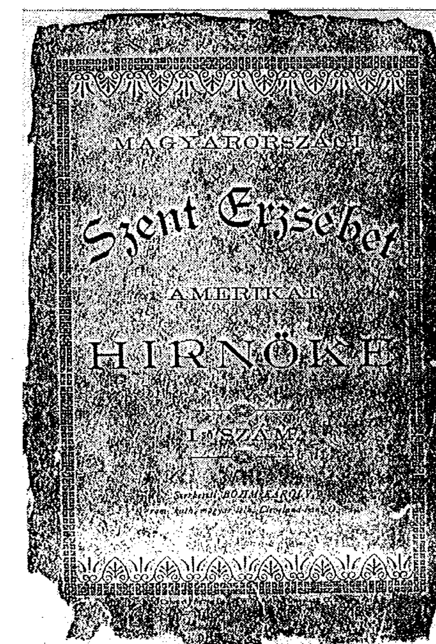
A távoli eseményekről maguk is csak annyit tudtak, mint az érdeklődő olvasók általában, nevezetesen azt, hogy 1894. október 24-én a clevelandi Szent Erzsébet templom plébánosa körlevélben fordult az amerikai magyarokhoz, bejelentvén: Isten segítő kegyelmében bízva, heti folyóiratot indít. **A Magyarországi Szent Erzsébet Hírnöke** 1884. december 7-én, advent második vasárnapján hagyta el a nyomdát, és utána rendszeresen kapták a hívek, előfizetők. A vallási felbuzdulás azonban kevés volt a költségek fedezéséhez, és részben vagy főleg ezzel magyarázható, hogy ***Msgr. Böhm Károly*** (1853-1932)[19] megértette: csak üzleti alapokra fektetve lehet életben tartani az újságot. A vallásos jelleghez ragaszkodva, 1901. június 26-tól **Magyarok Vasárnapja** címmel adták ki a lapot, de a *Hírnök* sem szűnt meg: hitbuzgalmi mellékletként kaphatták az érdeklődők.

Az évek kisebb-nagyobb döccenőkkel sorjáztak, és a szerkesztők, tulajdonosok nagy nehézségek árán tudtak létezni, hiszen Clevelandban (az amerikai Debrecenben) vagy fél tucat újság látott napvilágot a századforduló után: **Családi Lapok**, **Dongó**, **Napsugár**, **Újság**, **Szabadság** és más sajtótermékek osztoztak az előfizetőkön. A Magyarok Vasárnapja egy volt a sok közül, gyakorlatilag „civil" kezekben, ám katolikus egyházi szervezetek (papok) közreműködésével jelent meg. A szellemi és anyagi pangást az lendítette fel, hogy az első világháború után ezrével érkeztek magyar emigránsok (főleg az elszakított területekről), de szerencsét próbáló munkavállalók is tömegével telepedtek bányák, iparvárosok környékére.

A trianoni döntést követően a királyi Romániában hozzákezdtek az erdélyi ferencesrend fölszámolásához, kipusztításához: a szomorú jövő következményeire gondolva egy maroknyi szerzetes fölkerekedett, hogy a gazdag Amerikában anyagi segítséget gyűjtsenek otthon maradt testvéreik támogatásához. Ezek a papok a teljes zűrzavar: a munkanélküliség, az alkoholtilalmi törvényeket kijátszó banditizmus, az erkölcsi züllés idején léptek partra. Mindezek éreztették hatásukat a magyar közösségekben is, továbbá az is roncsolta közérzetüket, hogy kétféle propaganda zúdult rájuk. A zsákmányszerző cseh, román, szerb, osztrák kormányok mocskolódásai és ezzel párhuzamosan a határokat átrajzoló nyugat-európai nagyhatalmak magyarázkodásai. Az amerikai magyar sajtótermékek java része nehezen találta meg az elfogultság nélküli hangot, ide-oda csapódtak, belenyugodtak abba, hogy nincs remény

MSGR. BÖHM KÁROLY (1853-1932) A VASÁRNAP ALAPÍTÓJA

Az első szám

Kiss Barnabás, Csurka István, Ligeti Angelus

Katolikus Magyarok Vasárnapja

Catholic Hungarians' Sunday

KOLLEKTÍV FELELŐSSÉG?

SZERVEZETT DESTABILIZÁCIÓ ÉS BOMLASZTÁS

AKCIÓBAN A KOMMUNISTA GESTAPO

Hajnal László Gábor: Virrasztani félelem nélkül

a béke-parancsolat megváltoztatására. Ebben a kusza helyzetben álltak mind több helyütt szószékre a ferencesrendi szerzetesek, és fokozatosan fölismerték a célt, hogy a lelki vigasz nyújtásához nagyon fontos az újság!

Az ötletet tett követte, és 1941-ben ***Kukla Tarzius***[20] átvette addigi kiadóitól a Vasárnapot, de a lap vagyona akkor egy hosszú konyhaasztalt és néhány száz előfizető listáját jelentette. Ám az erdélyi szerzetesek (ekkor került a ferencesek birtokába az akkor közel fél évszázados múltra visszatekintő lap) szívós akarattal dolgoztak, hogy kikecmeregjenek az anyagi kátyúból és saját nyomdát vásároljanak. Létrehoztak egy sajtó-alapot 1943 márciusában, és az időközben Magyarországra visszatért ***Kiss Szaléz***[21] atya (ezt a papot 1945 után letartóztatták, hogy ő volt a „gyöngyösi terrorszervezet" vezetője és az orosz katonai hatóság „eltüntette") helyébe újak léptek. Az időközben Katolikus Magyarok Vasárnapja címmel megjelenő újság 1944. augusztus 11-i számának első oldalán közölték: *„Valóra vált a szép álom"*, vagyis a KMV saját nyomdájában, új helyütt készíti a szebb köntösben kiadott hetilapot.

A szerkesztő egészsége azonban megsínylette a hajszát, és amikor visszaadta lelkét a Teremtőnek, tisztét a korábban vele együtt érkezett erdélyi ferences (irodalomtanár) ***Bíró Benedek***[22] vette át. Ez a szerzetes volt az, aki a második világháború után, amikor az európai menekülttáborok nyomorúságát enyhítő bevándorlási törvényt készítették elő Amerikában, három napon át vitatkozott a bizottság tagjaival, mert a hazájukból elüldözött, szökött magyarokra nem akarták kiterjeszteni a lehetőség megadását. A szemtanúk állítása szerint a barna csuhában, bőrsaruban vitázó papot mind nagyobb tisztelettel hallgatták az ellenkezők is. Végül elérte, hogy az „exenemy"-nek (ellenségnek) tekintett magyarok is kérvényezhessék a bevándorlást, és így ezrével mentette meg a száműzetésben nyomorgók életét.

Bíró Benedek elévülhetetlen érdeme az is, hogy maga köré gyűjtötte a második világháború után nyugatra menekült erdélyi ferenceseket, és bár évekig valóban apostoli szegénységben éltek, kora reggeltől késő estig a KMV nyomdájában, kiadóhivatalában, szerkesztőségében dolgoztak ingyen. A munkabérekkel és mással megtakarított pénzt arra gyűjtötték, hogy valahol fölépítsék az erdélyi Csíksomlyót, és ebben a rendházban végre otthonra leljenek az annyit szenvedett barátok. Bíró Benedek ezt már nem érhette meg, és halála után ***Takács Gábor*** lett a rend provinciálisa, valamint az újság főszerkesztője. A nagy és hosszú évek óta dédelgetett tervet 1958-ban siker koronázta: az Ohio állambeli Youngstownban elkészült a kegyhely, a kolostor; odaköltözött a nyomda és szerkesztőség.

A KMV „működésének" 75. születésnapját ünneplők okkal lehettek büszkék az eredményekre, hiszen szó szerint a semmiből teremtették meg a magyar emigráció egyik legolvasottabb újságját.

A felelős kiadók és főszerkesztők 1941-től már ferences szerzetesek voltak: Takács Gábor után ***Dengl Miklós***, majd 1985 nyarától a Magyarországról akkor ér-

kezett két fiatal, ***Kiss Barnabás*** és ***Ligeti Angelus*** jegyezte a lapot. Civil szerkesztőként vett részt a munkálatokban 1951-től 1977-ig ***Eszterhás István***, és őt ***Dunai Ákos***[23] váltotta föl, aki kezdetben szerzetes volt, ám a nyolcvanas évek elején kilépett a rendből, később az újságtól is mennie kellett. A belső gondokról persze ritkán adtak hírt, inkább takargatták a bajokat, de eljött annak is az ideje, hogy a nyilvánossághoz, az előfizetőkhöz, támogatókhoz kellett fordulniuk segítségért. Amikor Kiss Barnabás és Ligeti Angelus átvették a szerkesztést Dunai Ákostól, illetve Dengl Miklóstól, számos tekintetben követték a jól bevált korábbi szokásokat. Kialakult egy erős munkatársi gárda, az emigráció ismert tollforgatói küldtek kéziratokat, pedig tiszteletdíjat senki nem kapott, még a postaköltségeket sem fizették ki a szerzőknek. Néhány név: ***Varga László, Flórián Tibor, Wass Albert, Nánay Endre, Stirling György, Sisa István, Szitnyai Zoltán, Halmos Milán, Tűz Tamás, Bernat So*** (***Ruttkay Arnold***), ***Vajda Albert, Habsburg Ottó, Keserű Zsuzsanna, Koréh Ferenc, Filippi István, Kállay Kristóf Ervin, Jakovszky József, Mihályi Gilbert*** és mások, köztük jómagunk is.

Továbbra is kiadták az 1931-től megjelenő Naptár folytatásaként a KMV Évkönyveit, felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül gondoztak verseskönyveket, regényeket, tanulmány-gyűjteményeket.[24] Gondosan ügyeltek arra, hogy a lap minden számában helyet kapjanak időszerű politikai témák, foglalkoztak a kisebbségben élők helyzetével, és rendszeresen közölték a hazai helyzetet elemző dolgozatokat. A nagyon erős hangvételű támadásokat tulajdonképpen Dunai Ákos kezdte; kíméletlen őszinteséggel bírálta a Kádár-rendszert, megbocsátást nem ismerve szidalmazta a „békepapokat" és azok nyugati támogatóit. Némelyeknek ez nem tetszett, igyekeztek elmozdítani helyéről, de amíg nem lett saját körében kegyvesztett, szinte bármit tehetett következmények nélkül. A nyolcvanas évek derekán (a „bársonyos diktatúra" végnapjaiban) egyre többen – igaz, nem sokan – tették szóvá, hogy a KMV kommunizmus-ellenessége nem egyeztethető össze a keresztényi alázattal. Még Rómába is eljuttatták panaszaikat és nemhiába: a vasfüggöny mögül jött II. János Pál pápa szűkebb környezetében is akadtak dorgálásra hajlamos püspökök, és csendre (mérsékletességre) akarták inteni a szerkesztőt, de Dunai Ákos nem hajtott fejet. Kilépett a feltétlen engedelmességet követelő rendből, aztán fölmondtak neki!

Ezt az örökséget vette át Kiss Barnabás és Ligeti Angelus, ám becsületükre legyen mondva, továbbra is közölték a tárgyilagos kritikákat, ők sem rokonszenveztek a baloldalisággal, a „rózsaszínű" papok szemforgató ájtatoskodásaival. Néhány esztendeig békén hagyták mindkettőjüket, mert készültek a szerzetesi vizsgára, de a háttérben már alaposan kidolgozták a könyörtelen leszámolás részleteit. Az első komolyabb vészjelek 1991 decemberében figyelmeztették a youngstowniakat: értesítést kaptak, hogy 1993. január 1-jével az erdélyi ferencesek Szent István kusztódiája megszűnik, azt az „amerikai testvéreknek" adják át. Vagyis elvesznek mindent, amit a magyarok adakozásából építettek, tartottak fönn, és az idős, hetven-nyolcvan éves szerzeteseket pedig kiszakítják megszokott környezetükből. A támadók egyfelől in-

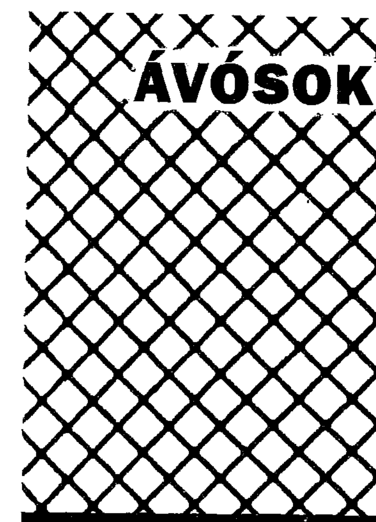
Magyar főnemesek az emigrációban

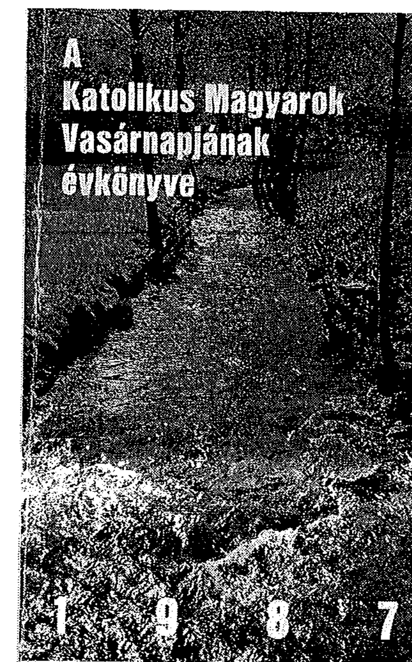

Dunai Ákos

Katolikus Magyarok Vasárnapja

101. évfolyam, 38. szám — Volume 101, No. 38.

Magyarok Vasárnapja

Hungarians' Sunday

KIADÓHIVATAL - EDITORIAL OFFICE
P.O.Box: 4442
Thousand Oaks, California 91359
Tel.: (818) 707-1548 * FAX: (818) 597-9867
(USPS 291-640)
Editorial on page 12

anno 1894 — 101

1994. október 2. — October 2, 1994

Egyes szám ára: 70 cent — Külhoni Magyarok Világlapja — Price of one copy: 70 cents

Dr. Mihályi Gilbert

SZABADÍTSUK MEG Kuba népét Castro népnyúzásától

A Magyar Nemzet augusztus 24-i száma első oldalán tragikus, egyben gyönyörű, felemelő kép látható. A viharzó tengeren küzködik egy kis ladik, és bent a vízben menekültek s egy édesanya kislányát igyekszik feljuttatni a lélekvesztőbe, hogy vigye őt a szabadságba, az emberibb életbe.

Tragikus, hogy hosszú évtizedek után a kubai nép kínszenvedése 1994-ben még mindig tart és menekülni kénytelenek. De gyönyörű is, mert az örök emberi vágynak, igénynek, követelésnek feltörése: legalább még kislányának legyen emberi élete, ami megilleti, ami kijár mindenkinek.

...féle diktatúrának, vagy autokratikus viselkedésnek. Legelső e nemű politikai dokumentum a világon, minden egyházi nyilatkozatot megelőzve világgá kiáltotta az ember és az állampolgár "méltóságát". Ezek az igazi demokrácia alapelvei.

MINDEN EMBER ALAPVETŐ JOGAI

Melyek ezek az alapvető emberi jogok? A Függetlenségi Nyilatkozat ezt tartalmazza: ...

A PHILADELPHIAI FÜGGETLENSÉGI NYILATKOZAT ELIGAZÍT

Amikor ezt a vonzó képet szemlélem, elővettem az 1777-es Philadelphiai Nyilatkozatot, amelyet az anyaország gyarmati életéből megszabadulni akaró ...

Folytatás a 3. oldalon (Castro)

Kölcsey Ferenc

Zrínyi második éneke

Te látd meg, ó sors, szenvedő hazámat,
Vérkönnyel ázva nyög feléd!
Mert kánya, kígyó, féreg egyre támad,
És marja, rágja kebelét.
A méreg ég, és omlik mély sebére,
S ő védtelen küzd egyedül,
Hatalmas, ó légy gyámja, légy vezére,
Vagy itt az óra s végveszélybe dűl.

Áldást adék, sok magzatot honodnak,
Melyen kiket táplál vala;
S másokra vársz, hogy érte vívni fognak?
Ön-népe nem lesz védfala?
Szív, lélek el van vesztegetve rátok;
Szent harcra nyitva várt az út,
S e védfalat körűle nem vonátok;
Ő gyáva fajt szült, s érte sírba jut.

...

Dr. Ternovszky Ferenc

AMERIKAI TÉVESZMÉK

KÖZOKTATÁS

Folytatás a 7. oldalon (AMERIKAI)

A már megváltozott fejléccel és formátumban

gyen akartak hozzájutni sok a milliós értékű, hatalmas telekhez, a kolostorhoz és épületekhez. Másfelől meg akarták szüntetni a KMV további működését azzal, hogy kilakoltatják a szerkesztőségből és a nyomdából az ott dolgozókat.

A legfelsőbb rendi vezetőség határozata szerint (1992. február 20.): *„Az utóbbi években világossá vált, miszerint a magyar menekültek lelki gondozására nincs igény többé egy külön magyar (ferences) testvériségre, de ha mégis, azt elvégezhetik a szerzetesek amerikai rendtartományhoz tartozva is."* A KMV két szerkesztője nem akarta tudomásul venni a döntést, és az újság 1992. március 15-i számában arra kérték az olvasókat, hogy levélben tiltakozzanak a terv végrehajtása ellen. (*Az Új Magyarország 1992. február 29-i számában* „Még megmenthető a Katolikus Magyarok Vasárnapja" *címmel ismertették a gondokat, és felszólították a hazai olvasókat, hogy vegyenek részt a mentési folyamatban!*) Volt olyan nap, hogy félszáz levél is érkezett (a világ számos országából) a szerkesztőségbe. A kezdetbeni lelkesedést tapasztalván komolyan bizakodtak az érintettek, hogy az elöljárók meggondolják magukat és nem erőltetik a kusztódia felszámolását, de a kockát már elvetették a római ferences székházban, vagy másutt. Ezt tükrözi az a levél is, amit a tiltakozók egyikének küldtek 1992. július 16-i keltezéssel:

„A KATOLIKUS MAGYAROK VASÁRNAPJA ügyében szóló július 6-i levelét megkaptam, amelyben kifejtette az Amerikában, a youngstowni kusztódia környékén élő magyar származású olvasók aggodalmait. Bár megértem, hogy miért érezte fontosnak levelét egyenesen nekem címezni, felhívom a figyelmét arra, hogy Fr. John Bucchino az én személyi megbízottam, és követelnem kell, hogy az erdélyi ferences atyák és jelen tevékenységük felöli kérdéseivel hozzá folyamodjon. (...) Fr. Hermann Schalück, O.F.M. miniszteri generális" (A levél teljes szövege megjelent a KMV 1992. szeptember 13-i számában.)

Ez a hangvétel és a későbbi tárgyalásokon is észrevehető elutasító ingerültség arra figyelmeztette az érintetteket, hogy „az engedelmesség és szeretet jegyében" valamennyi egyházi vezető ragaszkodik ahhoz, hogy a magyar ferencesrendiek 1992. december 31. után nem vehetnek részt az újság kiadásában. Az emigráns magyarok püspöke, ***Miklósházy Attila*** sem felelt a hozzá eljuttatott üzenetekre. Múltak a hetek, a zárdába már költöztek a harsány amerikaiak, és megsemmisítésre ítéltek olyan értékeket, amiket nem ismertek. Számukra semmit nem jelentett Csíksomlyó létezése, üzenete, amelyet magyarok alapítottak, tartottak életben saját magukért, testvéreikért. Ligeti Angelus ebbéli fájdalmában vetette papírra (KMV 1992. október 11.):

„Fájó, hogy a döntés mindenféle egyenlő partnerként kezelt előzetes dialógus mellőzésével történt. Kompromisszum keresésének lehetősége fel sem merült. Itt csak diktatórikus, radikális intézkedés történt. A legfájdalmasabb pedig az, hogy ezt a magyar érték-darabkát azon nagy, az egész világra kiterjedő egyházi intézmény töri le, melynek tagjai csaknem nyolcszáz év alatt annyit tettek a magyar népért, hogy a nép 'barátok'-nak hívja ma is őket.

Mégis meggyőződésem az, hogy e diktatórikus rendelkezés nem a római ferencesek kúriájából pattant ki. A rend elöljáróságát ismeretlen, de nagy hatalommal bíró erők (egyházi, polgári személyek, érdekszövetségek) érték el, s ezek befolyásolására, netán követelésére a rend elöljárósága vállalta, igen, leírom: a piszkos munka elvégzését."

Röviddel később elkezdődött a végjáték: látván a konokságot, valakik ismét „figyelmeztetni" akarták a két szerzetest, hogy nincs értelme az ellenállásnak. A KMV szerkesztőségébe 1992. november 27-én éjszaka betörtek, felforgatták az irodát, és a kisebb műszaki fölszereléseken kívül csak az előfizetők címlistáját vitték magukkal. Néhány nyom arra utalt, hogy szándékolt, kitervelt támadás volt ez, mintegy előkészítése a végső leszámolásra érkezők látogatásának: 1992. december 9-én négy „vendég" érkezett a nyomdába, és azt kérdezték, mikor kezdenek a pakoláshoz, költözéshez. Pár nappal később expressz levélben kapták a fölszólítást, hogy legkésőbb 1993. január 4-ig hagyják el az épületet és azt a házat, ahol laktak, de a személyes holmikon kívül semmit nem vihetnek magukkal, mert minden ingóság a rend tulajdona marad, lesz.

A KMV még egy évig „élt"! Az 1993. december végén megjelent összevont, karácsonyi számban így búcsúzott Ligeti Angelus: *„Clevelandban a száz éves Szent Erzsébet Egyházközség plébánosa, Antal András atya adott nekünk helyet. Irodát is sikerült szerezni a város másik végén Somogyi Lél jóvoltából, aki a kezdeti nehézségek leküzdésében nagy segítségünkre volt. Aztán mintegy négyhetes kimaradás után újra megjelenhetett a Vasárnap.*
Megalakítottuk a Centrum Publishing Inc. elnevezésű vállalkozást, ami a Vasárnap kiadója lett. Létrehoztuk a Böhm Foundation-t, amely alapítvány a Vasárnapot elindító Böhm Károly atya, az első magyar pap nevét vette fel. Azt gondoltuk: lám, a Vasárnap visszatér bölcsőjéhez, ismét Clevelandban jelenik meg, ahol Msgr. Böhm elindította, és ahol kezdetben, a negyvenes évek elejétől az erdélyi ferencesek is megjelentették. Úgy éreztük, az ő nyomdokaikban járunk."

Bizonyos kezek azonban ismét utánuk nyúltak: a helyi egyházmegye előtt igazolniuk kellett hovatartozásukat, és a lap impresszumán sem szerepelhetett a nevük. A klérus vezetői abban nagyon összetartottak, hogy akitől megvonták a támogatást, az ne várjon engedetlenségért elismerést. A két szerzetes végül föladta: a KMV kiadási jogát és a címlistát a Los Angelesben élő ***Zas Lórántnak***[25] adták át, aki korábban az újság munkatársai közé tartozott. A századik évet végül is befejezhették, és Lukács Evangéliumából vett idézettel (17,11) köszöntek el az olvasóktól: *„Így ti is, miután megtettetek mindent, amire parancsot kaptatok, mondjátok: Haszontalan szolgák vagyunk, nem tettünk többet, mint ami a kötelességünk."*

ÖTÖDIK RÉSZ

SZELLEMI HONVÉDELEM AZ EMIGRÁCIÓBAN: NEMZETŐR

Az 1956-os forradalom leverése után Nyugatra menekült értelmiségiek közül „a betű szerelmesei" alig értek osztrák területre, már azt latolgatták, hogyan lehetne újságot kiadni. Különösen azok a volt politikai foglyok keresték a lehetőségeket, akik a hazai börtönökben kéziratos másolatban terjesztették verseiket, és 12 kötetben gyűjtötték össze a költeményeket, műfordításokat. Ezekből az antológiákból hármat sikerült kimenteni és 1957-ben egy bécsi kiadónál megjelentetni.[26] Ám addigra a szerkesztő – ***Tollas Tibor*** – elérte, hogy 1956 decemberében napvilágot lásson a NEMZETŐR. *A nyugati magyar emigráció életrajza 1945–1985* című vaskos mű szerzője, ***Borbándi Gyula*** véleményét idézve: *„A támogatásukra kész régi emigránsok csoportja a többi között az MHBK* (Magyar Harcosok Bajtársi Közössége – HLG) *több tagjából és Kovách Aladár íróból állt. Kezdetben ez a társaság gondoskodott az anyagiak előteremtéséről, később elsősorban Tollas Tibor*[27] *népszerűsége segítette hozzá a lapot a szükséges pénzügyi fedezet megszerzéséhez. A Nemzetőr Társaság volt az a szervezet, amely a lap és idegennyelvű kiadásai megjelenését biztosította. Fenntartásában fontos szerepet játszott Radnóczy Antal és Makra Zoltán, akiknek révén a hajdani Hungária több munkatársa csatlakozott a magát szabadságharcos írók lapjának nevező Nemzetőrhöz."*

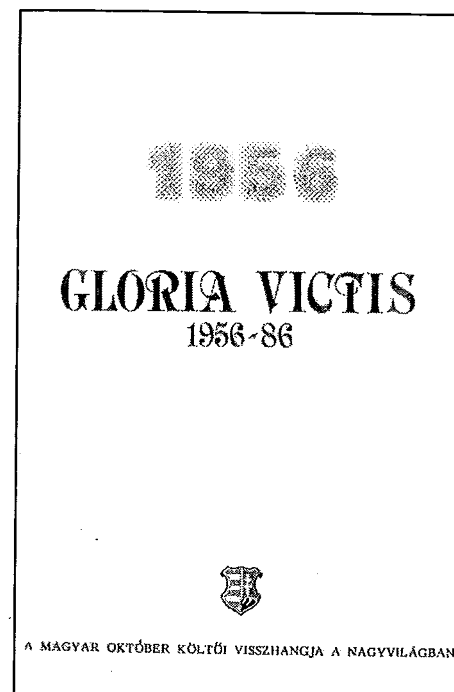
Az imént említett HUNGÁRIA 1948 szeptemberében a *„Hontalan Magyarok Hetilapja"* fejléccel jelent meg először, majd a *„Nemzeti Emigráció Lapja"*-ként látott napvilágot. A szerkesztő, illetve felelős kiadó 1950 augusztusától egészen az utolsó számig, 1956 februárjáig ***Dr. Makra Zoltán*** volt. A nyugat-európai magyar emigrációs élet alapos ismerője 1915. július 5-én született Aradon. Egyetemi tanulmányait Budapesten, Innsbruckban és Párizsban végezte. Jogi doktorátust szerzett, 1940-ben állami szolgálatba lépett, és három honvédelmi miniszter mellett dolgozott mint személyi titkár. Állásából 1949 januárjában bocsátották el, és utána átszökött a határon. Münchenben telepedett le, azóta is a bajor fővárosban lakik.

– *Hogyan sikerült nem sokkal a menekülés után az akkoriban legerősebb anyagi háttérrel és széles körű olvasótáborral rendelkező lap „legfelsőbb tisztikarába" kerülni?*

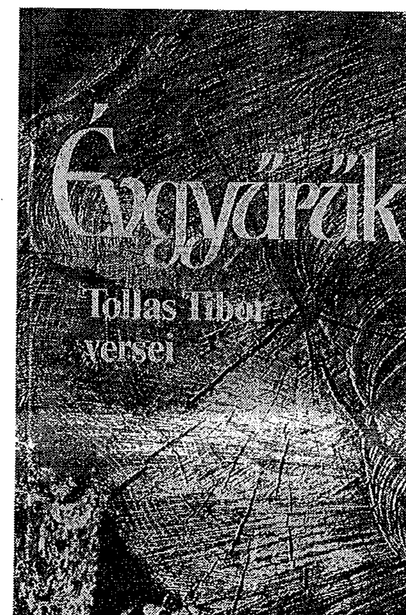
– Amikor megérkeztem Salzburgba, egy kávéházban találkoztam barátaimmal: tőlük értesültem arról, hogy létezik egy **Hungária** című lap, amelynek felelős szerkesztője és kiadója ***Lippóczy G. Miklós***. Rögtön utánaérdeklődtem, hogy ki lehet ez, mert nekem volt egy ilyen – G. nélkül – nevű barátom, távoli rokonom, de az nem író ember. Küldtem neki levelet, hogy kedves szerkesztő úr, ez vagyok, és kérdezném, nincs-e kapcsolata a tolcsvai szőlőbirtokos, hasonló nevű férfival. Pár nap múltán távirat érkezett oda, ahol laktam: *„Az én vagyok! Azonnal gyere, ha kell, autóval átcsempészlek..."* Így is történt. Röviddel később már részt vettem a lap szerkesztésével, kiadásával együttjáró ténykedésekben.

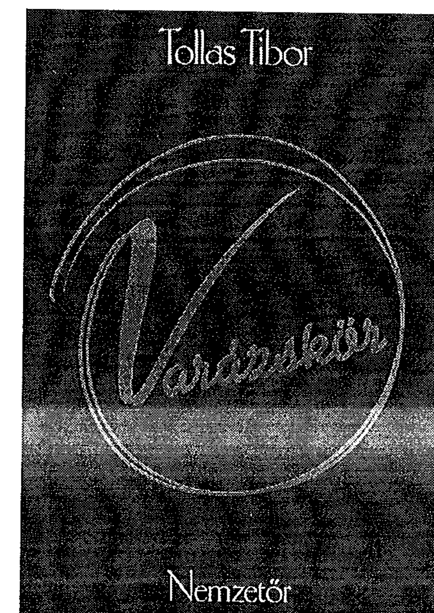
– *Honnét volt pénz a nyomtatásra, a munkatársak fizetésére?*

– A Münchenben kiadott Hungária elődje a Bad Wörishofenben, 1948 januárjától megjelenő **D.P. Express Newspaper, Hungarian Edition**, illetve később a **Weekly Ex-**

POSTVERSAND MÜNCHEN

B 21 431 E

NEMZETŐR

HAZÁDNAK RENDÜLETLENÜL LÉGY HÍVE ÓH MAGYAR

XXXII. évfolyam 464—465. szám | ALAPÍTOTTÁK 1956-BAN MAGYAR SZABADSÁGHARCOS ÍRÓK | 1988 december — 1989 január

BENEDEK ZOLTÁN (Hamburg):

Magyar remény – 1988 karácsony

ELESETT KATONÁK, HŐSI HALOTTAK

Emlékmű kellene!

Tollas Tibor:

Ragyogj fölöttünk

P. Horváth Benedeknek

Ma is ragyog a betlehemi csillag,
ma is születnek árva Jézusok,
kiknek istállók meleg jászla helyett,
születés előtt, éles kés jutott.

Ma is keresik új Három Királyok,
kínálva a hallgatás aranyát,
de árnyukon nem tudnak általlépni,
mert sivárabbak, mint a Szaharák.

Ma is követik hűtlen tanítványok,
de hitvallók is, kik a Golgotán
maguk maradnak és ismeretlen
pusztába szórják hamvuk mostohán.

Ma is állnak még bomló birodalmak,
hol a hazának népe hontalan,
kitépik múltját, zengő anyanyelvét,
és élve temetik el, nyomtalan.

Ma is a régi bűnök közt bolyongnak
a rögbőz kötött ember álmai.
Maradj velünk tovább is szakadatlan,
mert minket csak Te tudsz megváltani!

Ragyogj fölöttünk betlehemi csillag,
mint kétezer év éjszakáin át,
az elnyomottak, hitetlenek egén
hirdess reményt, megváltó csodát!

(A költőnek idén megjelent Varázskör c. kötetéből.)

ÁLDÁSOS KARÁCSONYT
ÉS BÉKÉS, BOLDOG
ÚJ ESZTENDŐT KÍVÁN
MINDEN OLVASÓJÁNAK
A NEMZETŐR

press, Hungarian Edition lett. Az angol címek arra utaltak, hogy az amerikai megszálló hatóságok által engedélyezett és anyagi tekintetben támogatott lap volt, mert valamilyen módon tájékoztatni kellett a menekültek ezreit az őket foglalkoztató kérdésekről. A Nemzetközi Menekültügyi Hivatal (IRO) pedig azt segítette, hogy Augsburgban létrejöjjön a Szabad Újságírók Szövetsége, azzal a céllal, hogy az emigránsokat saját nyelvükön kiadott sajtótermékekkel lássák el és elősegítsék a száműzetésben is alkotó tollforgatók műveinek megjelenését, de pénzt nem tudtak adni, csak papírt, abból viszont jócskán. Ennek a szervezetnek választották egyik alelnökéül Lippóczy Miklóst.

– *Úgy gondolom, hogy a papírral üzletelés (bár akkoriban aranyat ért) nem fedezte a kiadásokat!*

– Ezt a D.P. Expresst fölfedezte ***dr. Radvánszky Antal*** alkotmánytörténész és közgazdász, aki odahaza ügyvéd, külügyi tisztviselő s végül a Magyar Nemzeti Bank vezértitkára volt 1945-ig. Ő kezelte azt diplomata alapot Svájcban, amit azzal a szándékkal juttattak ki Horthyék 1944-ben, hogy ebből a pénzből fedezik majd egy esetleges exilkormány, illetve a háború utáni utazások, tárgyalások kiadásait. Az összeg körülbelül 6 millió svájci frank lehetett, amit Zürichben helyeztek – aranyra átváltva – biztonságba. Na most: Radvánszky fölajánlotta 1948 őszén Lippóczynak, hogy rendszeresen támogatja a már létrejött Hungária megjelenését a diplomata alap kamataiból. Nagyon jól éltünk azokban az években, az emigrációba kényszerült politikusok, írók színe-java közölte nálunk véleményét, de csak azok keresték velünk a kapcsolatot, akik egyfelől rokonszenveztek a negyvenöt előtti kormányok magatartásával, intézkedéseivel, ugyanakkor elkülönítették magukat a szélsőjobboldaliaktól.

– *Meddig tartott a „békebeli" állapot, hiszen az emigrációban örökösek a civakodások, széthúzások?*

– A szerkesztőség 1953 áprilisában szakadt ketté, és Radvánszky Antal a vele tartó Nemzeti Bizottmányosokkal és Szabad Európa Rádiósokkal **Új Hungária** címen, de megtartva a régi formátumot és fejlécet, másik lapot indított. A Hungária, amelyiknek ekkortól én lettem a felelős szerkesztője és kiadója, főmunkatársa pedig ***Kovách Aladár***, irodalmi munkatársa ***Vaszary Gábor***, a *„Nemzeti Emigráció Lapja"*-ként jelent meg, míg a külsőleg teljesen hasonló másik újság azt hirdette magáról, hogy a *„Szabad Magyarok Független Hetilapja"*. Most nem akarom részletezni a kenyértörés okait, miértjeit, hiszen erről terjedelmes könyvet lehetne írni. A lényeg annyi, hogy az Új Hungária 1971 januárjáig jelent meg, komoly anyagi nehézségekkel birkózva, mert azt talán mondanom sem kell: a svájci bankban lévő hatalmas összeg az évek folyamán kézen-közön eltűnt.

– *A Hungária viszont sokkal korábban, már 1956 februárjában feladta!*

– Ez sem volt teljesen véletlen és váratlan, de a Nemzetőr létrejöttének megértéséhez legalább ennyi háttérismeretre szükség van. Ugyanis a Hungária szellemi irányítói és a szakadást, illetve a megszűnést követően is együttmaradók ahhoz következetesen ragaszkodtak, hogy nem hunynak szemet a Szabad Európa Rádió Magyar

Osztályán mind erősödőbb baloldali ténykedéseket látván.[28] Továbbá abban is közös nézetet vallottak, hogy a magyarországi politikai változások, engedmények nem a hazai kommunista vezetők érdemei: ebben is, mint az összes korábbi cselekedetekben Moszkva akarata érvényesül.

– *És jött a forradalom!*

– Igen, de a Hungária megszűnésének bejelentésekor, hogy ne kerüljünk teljes anyagi csődbe, nevet változtattunk, és **Extra Hungariam** címmel adtunk ki egy havilapot, míg a Hungária adóssága törlesztését átvette az MHBK egyik vezetője, Szilágyi alezredes. Ebből az ügyből tehát tisztán kerültünk ki, és amikor kirobbant a szabadságharc, Münchenben alakult egy katonai tanács, ***Zákó András*** tábornok vezetésével.[29] Tervünk az volt, hogy egy légiót szervezünk az Amerikából kapott pénzekből: ezt főleg az ottani magyarok és más nemzetiségűek gyűjtötték. Szerveztünk önkéntes jelentkezőket is, ám mire sikerült körvonalazódnia a segítségek mikéntjeinek, bevonultak az oroszok, és Ausztria felé tízezrével indultak a menekülők *(novemberben 113 800, decemberben 50 000 személy lépte át a határt – HLG)*. Mi, a Katonai Tanács tagjaival ekkor már Bécsben dolgoztunk, kapcsolatot kerestünk a szabadságharcosokkal, a volt politikai foglyokkal.

– *Ismereteim szerint azonban nemcsak tőlük szereztek híreket, haszonosítható adatokat.*

– Valóban, rendszeresen küldtünk át futárokat is: egyikük arról tájékoztatott, hogy az Astoria Hotel pincemestere ***Kéri Kálmán***, hajdani vezérkari ezredes, a recski kényszermunkatábort megjárt tiszt, és ugyanebben a szállodában fűtő ***Tollas Tibor***, volt csendőrfőhadnagy, aki kilenc esztendőt töltött börtönben. Néhány verset küldött, hogy terjesszük ezeket valamilyen formában. Vonakodva bár, de hozzákezdtem az olvasáshoz, és rögtön fölfigyeltem néhány szép költeményre. Azonnal döntöttem, hogy eljuttatjuk a SZER Magyar Osztályához – ahol beolvasták mindahányat –, közben pedig azt tapasztaltuk: most is megismétlődtek azok az igények, amelyek az 1945 utáni emigrációt foglalkoztatták. Újság kell a menekülteknek, és erre pénz is van, hiszen az amerikai adományok ott vannak ***Adonyi-Naredy Ferenc***nél, az ausztriai Friesachban letelepedett volt vezérkari őrnagynál.[30]

– *Kinek az engedélyével lehetett a minden bizonnyal komoly összeget az eredeti céltól eltérően, másra költeni?*

– Adonyi megbeszélte az amerikai gyűjtést szervező ***Kovács Gyula*** altábornagygyal, aki jónak tartotta az ötletet, és miközben a kivitelezésen töprengtünk, ***Radnóczy Antal***, volt vezérkari százados, az MHBK egyik alapítója véletlenül találkozott Adonyi lakásán Tollas Tiborral. Szóba került az újság indításának terve, és Tollas nagyon fellelkesült: mondta, kiket lehetne bevonni a munkába az egykori rabtársakból. ***Kocsis Gábor, Fehérváry István, Csizmadia Zoltán, Kováts László, Szalay Lóránt, Pfitzner Rudolf*** és mások[31] szerveződtek össze hirtelenjében, és azt latolgatták, hogy mi legyen a lap címe. Az egyik ötlet a **Riadó**, a másik pedig a **Nemzetőr** volt. Végül ez

D. P. EXPRESS NEWSPAPER

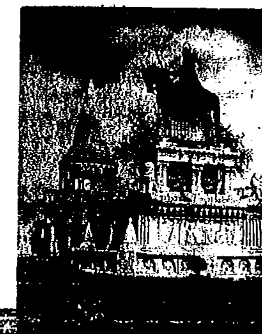
HUNGARIAN

EDITION

Bad Wörishofen, 30. Januar 1948 No. 1

A mi lapunk, a mi hazánk!

Irta: Dr. Lippóczy Miklós főszerkesztő

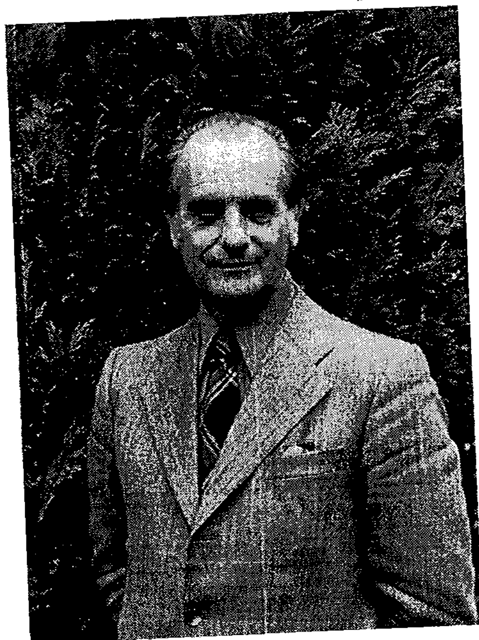
Lucius D. Clay tábornok Washingtonban

További nyugtalanság Palesztinában

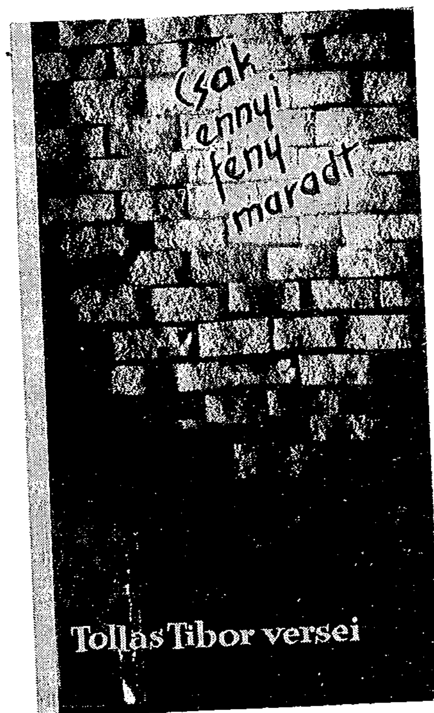
Churchill és Eden támogatja Bevin külpolitikáját

Bevin Nyugateurópai Uniót kíván / Alliee: a "barati" közeledést a kommunisták visszautasitották

KÜLÖNNYOMAT. TISZTELETPÉLDÁNY.

Tollas Tibor

Közlemény

TOLLAS TIBOR EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTÁRÓL

Tollas Tibor, a Nemzetőr főszerkesztője súlyos és progrediáló központi idegrendszeri betegségben szenved. Állapotának súlyosbodása intézeti elhelyezését tette szükségessé a müncheni Ludwig Maximilan egyetem akadémiai oktató kórházában. Ezzel kapcsolatban pánikot keltő rémhírek kaptak lábra — névtelen levelek formájában is. Ezek nem felelnek meg a valóságnak. Tollas Tibor a német orvostudomány magas színvonalának megfelelő orvosi ellátásban és kezelésben részesül. Állapota azonban — sajnos — súlyos és életveszélyes. Fentieket szükségesnek tartottuk közölni a Nemzetőr-olvasóival, a hazai és a nyugati magyar közvéleménnyel.

A szerkesztőség megbízásából:
dr. med. Csernohorszky Vilmos s. k.

Nemzetőr 1996. október

utóbbit választottuk, noha az alig pár napja, hete érkezett menekültek az előbbi mellett kardoskodtak. Alcímként pedig azért került a fejlécre, hogy a *„Szabadságharcos írók lapja"*, mert ennek a csoportnak a tagjai még odahaza elhatározták október végén: létrehoznak egy újságot, amelynek szerzői, szerkesztői elsősorban a börtöntársakból és a forradalomban résztvevő betűvetőkből toborzódnának. Ebből a tervből az ismert okok miatt semmi nem lett, de a menekülésük után ismét találkozottakból gyorsan összeállt az a lelkes csapat, amely ott bábáskodott a Nemzetőr születésénél.

– *Nehezen maradt életben a kezdetben és sokáig hetilapként megjelenő újság?*

– Anyagi gondok nem voltak, szakmai segítséget pedig a már Bécsben élő Kovách Aladártól kapták a fiúk. A megszerkesztett kéziratokat eljuttatták hozzám Münchenbe, valamint a szintén ideköltözött Pfitzner Rudolfhoz (napjainkban ismert pszichológus a bajor fővárosban), és lassanként sínre került minden. A Katonai Tanács a későbbiekben soha nem szólt bele semmibe. A pénz úgy másfél évig tartott, ám az addigi elért sikereket látva, jelentkezett egy Guth-Zender nevű svájci bankár, aki hosszú éveken át támogatta a kiadást. Említést kell tenni arról is, hogy a nyugati világ tájékoztatására megjelentettük a Nemzetőr társlapjait. A német **Donau-Bote**, az angol **Hungarian Guardian** és a francia **Le Courrier de la Liberté** mellett alkalomszerűen más nyelveken (köztük kínaiul, spanyolul, arabul is) nyomtattunk tájékoztatókat, amelyek 94 országba jutottak el. Az ötvenes évek végén Tollas Tibor Münchenben telepedett le, és a Nemzetőr főszerkesztője, valamint kiadója négy évtizede. Ügyszeretete és fáradhatatlan munkabírása, továbbá lelkesedése volt a lap megmaradásának egyik fő biztosítéka, hiszen a világot járva, a magyar közösségeknek tartott előadások, felolvasóestek után számosan lettek előfizetői, támogatói az újságnak.

– *Tollas Tibor, a költő, egyik szerzője volt a váci börtönben papírra került versantológia sorozatnak, aminek megmentett maradékaiból készült a FÜVESKERT című kötet; ezt a világ számos nyelvére is lefordították. Mit jelentett a siker a lapnak?*

– A Nemzetőrt magyaroknak készítettük, de az tény, hogy amikor egy-egy nagyobb akciót szerveztünk, mint például tiltakozást a fiatalkorúak és nők kivégzése ellen, vagy nemzetközi méretű megemlékezéseket a forradalom kerek évfordulóin, számos nyugati országban csatlakoztak a szabadságharcos ünnepséget szervezőkhöz. De a lap olvasottsága főleg azzal magyarázható, hogy folyamatosan tájékoztattunk az emigrációban zajló eseményekről, közöltünk személyi híreket, és ami a leglényegesebb: őriztük a forradalom eszmei, elvi vágyait, követeléseit, és nem tettünk engedményeket. Éppen ezért támadtak is bennünket többfelől, de főleg a hazai rezsimmel történő kiegyezést – közeledést – szorgalmazók, az Anyanyelvi Konferencia néven ismert szervezet társulatai, ám tudomásul kellett venniük, hogy nem alkuszunk. A Nemzetőr szándékosan adta ki a **Gloria Victis 1956** és a **Gloria Victis 1848-49** című összeállításokat arról, hogy milyen költői visszhangja volt a két szabadságharcunknak a nagyvilágban. Nálunk jelent meg ***Szente Imre*** fordításában *Szolzsenyicin Gulág szigetcsoportja*, az ENSZ különbizottságának jelentése 56-ról és még vagy három tucatnyi más mű.

– Hogyan lett saját nyomdája a Nemzetőrnek?

– Tollas Tibor első amerikai körútján, 1960-ban eljutott Texas állam Houdson városába, ahol a főleg milliomosok lakta öröklakások házmesteri teendőit végezte Lengyel Teó, és meghívott az előadásra néhány gazdag embert. Tollas ott is elszavalta a *Bebádogoztak minden ablakot*, még a váci börtönben írt versét, és ezzel akkora sikere volt, hogy a módos amerikaiak azt kérdezték tőle: mire lenne szüksége, mivel támogathatnák a magyar ügyet. Ekkor említette a szedő- és nyomógépet. Kapott egy bizonyos összeget,[32] és főleg ebből hoztuk létre a DANUBIA Nyomda és Kiadó Kft-t. Az itt folyó munkálatokat irányítom én kezdettől, szerkesztem a Donau-Bote német nyelvű társlapot; kezdettől fogva munkatársa, majd 1990 januárjától főmunkatársa vagyok a Nemzetőrnek. Eddigi életemnek közel felét töltöttem itt, és nagyon büszke vagyok arra, hogy mindmáig sikerült elveink feladása, komolyabb változtatása nélkül megjelentetni a szabadságharcos írók lapját.

– Ez azért is nagy dolog, mert az 1956-os menekülteknek, illetve az ő közreműködésükkel létrehozott sajtótermékek közül csak a Nemzetőr lát még napvilágot. Az 1957. január 11-én indult Bécsi Magyar Híradó 1980 januárjában szűnt meg. Az Irodalmi Újság első külföldi számát 1957. március 15-én adták ki még Ausztriában, és 1989 végén jelentették be Párizsban, hogy egyelőre nincs több szám. Erre a sorsra jutott a londoni Magyar Szó, a Kanadai Magyar Hírlap és még jónéhány 56-os lap.

– A hetvenes évek elején az emigrációban még több mint száz sajtótermék jelent meg rendszeresen vagy alkalomszerűen, és mennyi maradt ezekből mára? Minket sem az isteni csoda tartott életben, pedig nemcsak mi, a szerkesztők, kiadók, a munkatársak zöme léptük túl a hetvenet, nyolcvanat. Rengetegen át is költöztek a túlvilágra, de az olvasóink, támogatóink többsége is velünk korosodott, ám javarészük mindmáig kitartott mellettünk. Hogy miért? Egészen a rendszerváltásig következetesen figyeltük a hazai eseményeket, elemeztük a változásokat, a tanácstalan és habozó emigránsoknak elmondtuk véleményünket, elsőként figyeltünk föl arra a politikai mozgolódásra, hogy 1979 májusában fiatal értelmiségiek Lakiteleken a korszerű nemzeti önismeretről vitatkoztak. De az 1990-es fordulat után sem dicsértünk mindent, pedig az első szabadon választott kormány koalíciós pártjainak elképzeléseivel nagyjából egyetértettünk, ugyanakkor nem hallgattunk a melléfogásokról, a hatalomhoz jutottak némelyikének kártékonyságáról, gyöngeségéről. A Nemzetőr soha nem volt üzleti vállalkozás, bár néhány embernek adott kenyeret, de senki nem gyűjtött vagyont. Véletlenül formálói lettünk mi is a magyar történelemnek, ám jelen pillanatban (*1995. januárja – HLG*) az a véleményem, hogy a valóban politikai emigráció szerepe még nem fejeződött be. Ezért van, lenne még szükség – ki tudja, meddig – a Nemzetőrre, az általunk eddig is végzett szellemi honvédelemre!

HATODIK RÉSZ

„A MAGYARSÁG SZOLGÁLATÁBAN ÁLLÓ EMIGRÁCIÓS POLITIKAI LAP”: ÚJ HÍDFŐ

A második világháború vége felé, majd közvetlenül utána Nyugatra özönlött (menekült, kitelepült) magyarok százezreiből legtöbben 1946 tavaszán, nyarán eldöntötték, hogy hazatérnek-e vagy maradnak. Ekkoriban már elítélték, kivégezték az úgynevezett háborús bűnösök egy részét; leggyorsabban Szálasit és a nyilaskeresztes mozgalom vezetőit, ismertebb szellemi támogatóit vonták könyörtelenül felelősségre. Tehették ezt azért, mert a határon túlra távozott politikusokat, az 1944. október 16-án alakult kormány tagjait, a fegyveres testületek tábornokait, tisztjeit, a hungarista eszmével rokonszenvező értelmiségiek tucatjait adták vissza az amerikaiak[33] (*Hennyey Árpád* volt tárcanélküli miniszter, „országos munkarendvezető" kivételével). A megtorlástól tehát leginkább a nemzetiszocializmus elkötelezettjei tartottak, és úgy döntöttek, hogy berendezkednek a tartósabb hontalanságra.

Önkéntes száműzöttnek tekintették magukat, hirdetvén, hogy a nemzetiszocializmus kudarca csak ideiglenes, és most a türelem a legfontosabb. Kétségtelen, hogy a különböző színezetű emigrációs csoportok közül Szálasi hívei ragaszkodtak évtizedeken át ahhoz az elmélethez: *„Ha a parlament 1944. október 15-én leteszi a fegyvert, az oroszok 24 óra alatt eljutottak volna az ország nyugati határáig. A hatalomátvétel nem bűn volt, hanem erény!"* Az is tény, hogy főleg őket fútta nagyon távolra és szanaszét a kivándorlások vihara: az Egyesült Államokba kevesen kerülhettek (a véletlenül odajutottakra pedig szabályosan vadásztak a főleg zsidó kézben lévő újságok szerkesztői)[34], annál többen kerültek a dél-amerikai országokba és Ausztráliába. Róluk írta ***Nyisztor Zoltán*** katolikus lelkipásztor, aki 1946-ban ment Venezuelába, a **Vallomás magamról és kortársaimról** című (1969, Bécs) kötetében: *„A caracasi magyar nyilasokról ki kell állítanom a bizonyítványt, hogy a kolónia dolgos, szorgalmas, becsületes tagjai voltak, s minden nemzeti ügy lelkes pártfogói. Egy vonást külön megcsodáltam bennük: egyedüliek voltak, akik áldoztak sajtójukra és irodalmukra. Megrendelték több példányban is az emigrációs nyilas lapokat – akkor, amikor a nem nyilas magyaroknak halvány sejtelmük sem volt arról, hogy volna nekik való emigrációs sajtó is. Hangsúlyozom, hogy ezt csak ők tették meg, a kolónia többi részéről hatástalanul hullott le minden ilyen irányú kísérletem."*

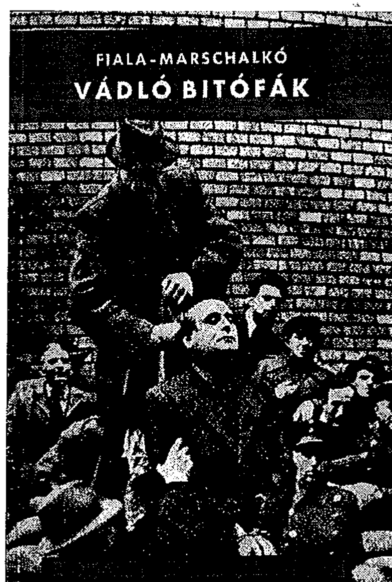
Az óriási távolságokkal magyarázható, hogy a kapcsolattartás hatékony formájának, lehetőségének tartották a sajtótermékek alapításának, fennmaradásának anyagi, erkölcsi segítését. A Hungarista Mozgalom hivatalos lapja az **Út és Cél** volt, amit 1949-től mint *„Magyar nemzeti alapon álló antibolsevista kézirat"*-ot jelentettek meg először Grácban; majd Salzburgban, Münchenben adták ki. Aztán Németországból Dél-Amerikába, utána Hollandiába, végül Ausztráliába került a szerkesztőség, mert az európai államok többségében komolyan nehezményezték a hivatalos szervek, hogy nyíltan ápolják Szálasi Ferenc emlékét, és nemzetiszocialista eszméket terjesztenek. Hasonló sorsra jutott az emigrációs szélsőjobboldal másik, de színvonalát tekintve lényegesen „magasabban" lévő, 1948 tavaszától 1962 nyaráig megjelenő **Hídverők** is. A 8. számtól egészen a megszűnéséig ***Alföldi Géza*** (Szálasi propagandami-

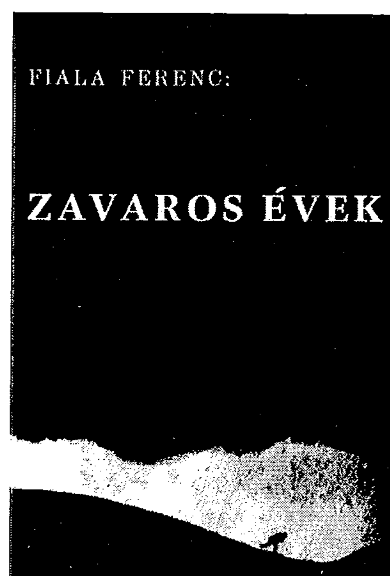
Dobó Katica Tudósítója

IX. évfolyam 4. szám
Negyedévi folyóirat
1994. december

Kalotaszeg

Tartalom

Marschalkó Lajos: 1944. október 15-én ... 2
Alföldi Géza: Üzenem ... 5
Megoldatlan történelmi kérdések:
részletek ifj. Andrássy Gyula gróf írásából ... 6
Vaskúti Zoltán: Erdély, 1944 őszén ... 11
Erdei Zsuzsa: A Nóbel-díjas "szent" ... 16
Fiala Ferenc: Történelmünk határkövei ... 22
Tóth Judit: A szlovákok visszakívánják a régi szép magyar időket? ... 25
Szemenyei-Kiss Tamás: Hullafoltok a magyar honvédség becsületén ... 29
A tapolcai kérvény: parlamenti naplórészlet 1881-ből ... 33
Kovácsy József: Nem lesz! ... 38
Tóthpál József: Könyv a románok eredetéről ... 39
Tóth Judit: Él és virul az oláhok propagandája ... 40
Grandpierre K. Endre:
Koppány vezér vértanúhalálának és feldarabolásának titkai ... 44
Néhány vélemény a világpolgárságról ... 49
Százados ünnep (részletek a KELET című 1948-as Közlönyből) ...50
Némethy Antal: Az emberiség halálos ellenségei...54
Béla deák: Az utolsó kobzos ...60

"Ha késõn, ha csonkán, ha senkinek: Írjad!"

Arany János

nisztériumának államtitkára), viszonylag ismert költő, újságíró volt a felelős kiadója és szerkesztője, míg a főbb munkatársak közé ***Baráth Tibor*, *Marschalkó Lajos*, *Ráttkay R. Kálmán*, *Milotay István*, *Málnási Ödön*, *Oláh György*, *Padányi Viktor*** tartozott.[35]

Tegyük hozzá, hogy a Hídverők nem hirdette magát pártlapként, sőt gyakorta tették szóvá a szemellenzős „testvér"-ieskedéseket, de Európa színe-javának mondották a nürnbergi per elítéltjeit, erős túlzásnak (hazugságnak) nyilvánították a hatmillió zsidó elpusztítását, viszont óvatosan kezelték az antiszemita véleményeket. Mindezek dacára – állítólag a bajor szociáldemokrata párt följelentésére – a német hatóságok válaszút elé állították Alföldi Gézát: vagy megszünteti a lapot, vagy elhagyja az országot. Az előbbit látta célszerűnek, hiszen az 1956-os menekültekből kevés támogatót tudtak maguk mellé állítani: a *Hídverők* utolsó száma 1962 augusztusában jelent meg. Örökségét az 1947-ben, Londonban ***Süli József*** alapításában havonként kiadott újság, a **Hídfő** vette át.

„A keresztény nemzeti magyarság legbátrabb harcos lapja"-ként napvilágot látó sajtótermék története azért érdekes, mert igyekezett összefogni az *„antibolsevista nemzeti jobboldal"* valamennyi csoportját, és *„híven szolgálni a hungarizmus gondolatát"*, de a szerkesztők, kiadók igyekeztek megnyerni több-kevesebb sikerrel az emigrációs tollforgatók jelesebbjeit is. A már említett ***Marschalkó Lajos*** 1954-től haláláig, 1968-ig jegyezte a lapot és helyébe ***Fiala Ferenc*** (Szálasi sajtófőnöke) került: kereken húsz éven át, 1988-ig irányította a tennivalókat, ám ekkor ő is eltávozott a földi létből. Tisztét ***Dunai Ákos*** (1977-től 1985-ig a **Katolikus Magyarok Vasárnapja**, 1986-tól 1987-ig a **Hazánk** szerkesztője volt; mindkét lap Amerikában jelent meg) vette át, de 1989. október 4-én, 33 évesen egy autószerencsétlenség áldozata lett. A San Franciscoban élő kiadó, ***Dr. Fabó László*** ekkor a montreáli lakos ***Tóth Judit***ot, a kanadai város magyar rádiójának (1983 júniusától 1992 októberéig) műsorvezetőjét kérte meg, hogy vállalja el – fizetés nélkül – ezt a nem könnyű munkát.

A **Hídfő** múltjának alapos ismerője ***Filippi István*** (1956 előtt négy évet töltött politikai okokból fegyházban, részt vett a szabadságharcban, és a forradalom bukása után érkezett az NSZK-ba) villamosmérnök, a *Volt Magyar Politikai Foglyok Szövetsége* (fő)titkára, a frankfurti BOOK FAIR, az évenként ismétlődő Könyv Világkiállítás magyar emigráns sajtórészlegének alapítója, fenntartója és rendezője.

– *Mikortól adott kéziratokat a Hídfőnek?*

– Fiala Ferenc kérésére, 1968-tól csatlakoztam ahhoz az igen jeles alkotókból szervezett gárdához, amit még Marschalkó kezdett toborozni. ***Nyisztor Zoltán*, *Füry Lajos*, *Wass Albert*, *Krupa Sándor*, *Dombrády Dóra*, *Borsányi Julián*, *Fáy Ferenc*, *Málnási Ödön*, *Gábor Áron*** – hogy csak néhány nevet említsek a bő félszáznyiból – dolgozott rendszeresen a lapnak, valamint a félévente **Hídfő-Könyvtár** címmel megjelenő (1966-tól) antológiának.[36] Akkoriban is támadták, „lenyilasozták" az újságot, főleg Fiala volt szálka sokak szemében, de nem tehettek ellene semmit, hiszen 1945-től 1956-ig börtönben ült, és Nyugatra menekülése után sem a német, sem az ameri-

kai hatóságok nem találtak okot arra, hogy kiutasítsák. Sőt, halála előtt nem sokkal a Svédországban megjelenő *Sydsvenskan* napilap 1985. május 18-i számában fényképes riportban ismerték el, hogy 1944-ben komoly segítséget nyújtott Raoul Wallenbergnek. Erről a cikkről azonban hallgattak a piszkálódók.

– *Miért haragudtak oly sokan a Hídfőre?*

– Elsősorban azért, mert az úgynevezett nemzeti emigráció „napszámosait" jobboldalinak tartották odahaza, és a középütt vagy baloldalon lévő „távolbaszakadt" liberális „társutasokat" dühítette, hogy cserkészcsapatokat szervezünk, támogatunk, segítünk a menekültek ügyeinek intézésében, odafigyelünk az idegenben felcseperedő fiatalok hazafias, vallásos nevelésére. Részben egy ilyen ügyben kipattant – máshonnét irányított – botrány következménye lett az is, hogy a Hídfő nevet és kiadót változatott 1982 őszén. Az előzményekről nagyon röviden: a *Süddeutsche Zeitung*-ban 1977. december 6-án durva támadást indítottak a Bajorországban működő egyetlen nyugati magyar gimnázium és internátus ellen. A Burg-Kastl-ban érettségizettek bizonyítványát elismerték szinte a világ minden államában, és az itt végzettek többsége komoly szakmai sikereket ért el a későbbiekben.

– *Mi volt a baj?*

– A német újság tudósítását az év december 8-án átvette a Népszava, hogy ebben az iskolában középkoriak a nevelési módszerek, a Horthy-korszak tankönyveit használják, antiszemita, revansista, szélsőjobboldali tevékenységet folytató, háborús bűnös múltú tanárok oktatnak. Erre a rágalomra összefogtak az emigráns sajtótermékek és szervezetek, valóságos védelmi harc kezdődött. A bajor kormány is vizsgálatot indított, de azzal zárták le az ügyet, hogy valótlanságokat állított a cikk szerzője. A magyarországi Egyházügyi Hivatal – mert ők húzódtak a háttérben – csatát vesztett, ekkor nem sikerült a puhított agyú békepapokat az iskolába juttatni.[37] A mesterkedések azonban tovább folytatódtak, és a Hídfő rendszeresen beszámolt az eseményekről. Telik az idő, és a 1981. szeptemberi szám első oldalán 17 szedéshiba csúfoskodott. Fiala ekkor udvarias levélben megköszönte a 82 esztendős nyomdász, ***Lédermüller Olivér*** évtizedeken át tartó hűséges munkáját, és közölte vele, hogy más helyet keres. Az idős ember azt képzelvén magáról, hogy övé a lap, gorombán kirúgta Fialát, és szerkesztőnek egy Hollandiából Münchenbe csapódott kalandort nevezett ki. A bonyodalmakról *„Levél Marschalkó Lajoshoz"* címmel Fiala Ferenc adott részletes összefoglalót az *Új Hídfő Könyvtár* 1982. decemberi számában. Idézzünk ebből!

„Mikor megtaláltuk az új nyomdát és ezt közöltük Lédermüllerrel, akkor az időközben fölbukkant Kunéry István nevű egyénnel együtt perrel fenyegetőztek, és hol 50, hol 60 ezer márka tartozás bíróság elé vitelével ijesztgették a londoni tulajdonost, anélkül, hogy erről az összegről írásbeli elszámolást nyújtottak volna át. Arányi Anna kimutatása szerint a nyomda 1974 februárjában küldött utoljára elszámolást. 1982 tavaszán Kunéry megjelent Londonban, hogy az általuk megszabott adósságok miatt elárverezteti Arányi Anna londoni házát."

48. évfolyam, 3. szám 1995. március

ÚJ HÍDFŐ

„...Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: Írjad!"

A MAGYARSÁG SZOLGÁLATÁBAN ÁLLÓ EMIGRÁCIÓS POLITIKAI LAP

"Talpra Petőfi! Síródat rázom: szólj még egyszer a Szabadságról!" (Utassy József)

Nemzetünk 1790 óta törvényhozás útján is többször sürgette ama *Tizenkét Pont* elfogadását, amelyet 1848 március 15-én sanyargatói elfogadni kényszerültek. Degré Alajos író, országgyűlési képviselő és huszárszázados a szabadságharcban, naplójában így emlékezik:

"A küldöttség, amely legnagyobbrészt a közcsendi bizottmány tagjaiból állott, Nyáry Pál vezetése alatt egyenesen a tanácsülésből indult Budára, kísérve a nép ezreitől. A helytartótanács az országház utczában, ama épületben székelt, ahol most a belügyminisztérium rendőri osztálya van.

Határtalan lelkesedés közt vonultunk fel a várba, ahol a tüzérséget égő kanóczokkal ágyúik mellett láttuk állani. "Éljen a szabadság! Éljen az egyenlőség!" - kiáltással vonult el előttünk a tömeg.

A helytartótanács éppen ülésezett. Néhányan bementünk a terembe, a sokaság az udvart, lépcsőket és folyosókat foglalta el. A nagyságos urak helyet kínáltak a zöld asztal körül. Elfoglaltuk. Semmi kifogást nem tettek. Kívántuk, hogy a sajtó felszabadulását a helytartótanács azonnal mondja ki és a czenzorokat mozdítsa el. Ellenvetés nélkül megtették.

Az államfoglyok azonnali szabadonbocsájtását kértük. Azonnal kiadatott a rendelet, hogy az illetők börtönajtajai megnyittassanak.

Soha életemben oly rémült arczokat nem láttam, mint ezeke a nagyságos kir. tanácsos uraké volt. Odryé csak úgy játszott a zöldbe és

(Ismeretlen művész rajza)

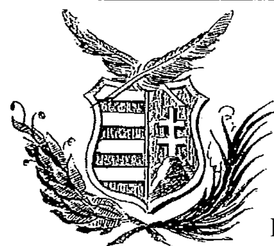
a sárgába, Nyéky (a czenzor) meg oly szeretetreméltóan mosolygott, mintha sikerült volna egy shakespearei darabot leszorítani a játékrendről; de hogy az a nyájasság nem szívből jött, mutatta homlokának verejtéke, amelyet nem győzött eléggé törülgetni. Pedig csak a kaput kellett volna bezárniok, hát el van fogva az egész forradalom minden vezetőivel és kezdeményezőivel együtt.

Kívülről győzelmi zaj hangzott fel. A foglyok kiszabadítvák. Barátságos kézszorítással búcsúztunk el a helytartótanács uraitól, mintha csak látogatáson lettünk volna.

[illegible] hogy a helytartótanács csak a rémület hatása alatt adta meg [illegible] kért engedményeket. Attól tartott, hogy vonakodása esetén véres zendülés üt ki, amelynek dühe legelső sorban a kormányszék tagjai ellen fog irányulni...."

Tartalom

"Tekintsenek bár szörnyeteg gyanánt, csak a Haza legyen nagy és szabad!" *(Madách I.)*

24. ÓRA

I. évfolyam 1. szám——————Kanada,1995. április

AZ EGYETEMES MAGYARSÁG ÉRDEKEIÉRT HARCOLÓ HAVILAP

A háromszor

A háromszor kiáltott kakast
vigyétek. Hallgasson, ha látott,
zárjátok verembe, ráccsal
körbe fogva ne szóljon, hogy
várta, ne szóljon, hogy mondta,
a fejét vegyétek, forgassátok
tollba, holtában a jöttét
el ne karattyolja. A háromszor
szóltat háromszor keresztre,
csillagát, a jászolt mind-mind
vérrel vetve, juhait gyilokra,
két szemét az éjbe, szavait,
az írást tűzre és szemétre.

(Bethlenem)

Cézár a

Cézár a királyunk és nem Ő,
akit most Barabbással együtt
elénk állítottál, Pilátus,
hiába mosod a kezed, mi
azt akarjuk, hogy Barabbást
engedd szabadon, haljon a
másik és váltson meg egy másik
világot. Cézár a királyunk.

(Los Angeles)

Zas Lóránt

Aprópénzre váltják 56-os hőseink vérét!

Szabadságharcunk meggyalázása újabb méreteket öltött. Míg eddig megelégedtek azzal, hogy a magyar nép felkeléséből, a kommunista zsarnokság elleni szabadságharcából holmi komcsi palotaforradalmat fabrikáljanak, most kufár módra árusítják '56-os Szabadságharcunk emlékét! Iskarióti Júdás méltó követőkre talált! *(Tóth Judit)*

Szemenyei-Kiss Tamás:(Budapest)

1956 DIDERGŐ LÁNGJAI

Új fejezetéhez érkezett a gyalázat: a Szabadságharcunk emlékének ásott sírgödör jó néhány ásónyommal mélyült. Elkészült az a szörnyű, 450 perces deokumentumfilm (az alkotók szerint: *"1956 igaz története"*), amelyből kiderült, s erre a nem várt csodára közel negyven évig kellett várni - szóval megtudhattuk: '56-ban elsősorban a kommunisták illetve az úgynevezett reformer értelmiségiek harcoltak..., de nem ám a rendszerváltásért, hanem csakis a szocializmus jobbításáért!

Szó sincs róla!... Magyar József rendező eszmei skizofréniában-amnéziában megálmodott filmjében olyan izig-vérig antikommunistának nevezett forradalmárok nyilatkoznak, mint **Csoóri Sándor, Király Béla, Vásárhelyi Miklós, Fónay Jenő és Kopácsi Sándor** - sőt, a "similis simili gaudet" elve alapján a forgatókönyv írója még **Hegedűs András** exminiszterelnököt is megszólaltatta, aki különben azzal szerzett soha nem halványuló hírnevet magának, hogy 1956. október 26-án aláírta a szovjet csapatok bevetését kérő parlamenti levelet.

Magyar József rendező, Solymosi Norbert producer valamint Berek János menedzser - mindhárman a **Fórum Film Alapítvány** kiválóságai - a közelmúltban (bizonyára a szuperprofitot ígérő **nyugati üzlet** reményében is) több mint kétszáz helyre, a nemzeti emigráció központjaiba küldték el ajánlataikat.

"A mi forradalmunk" dokumentumfilm, amely bizonyos szempontból (nem a miénkből!) legalább **a címében igaz** műalkotás, öt pazar minőségű VHS-kazettára kiszerelve kerül majd új tulajdonosukhoz, sorozatonként, postaköltséggel együtt 120.00 amerikai dollárért!

Az elkövetők titokban, az interjú idejére elrejtőzve egy aprócska budai presszóban, megsúgták: ők, szándékuk szerint - minimum 90 percben - a szabadságharcot követő Megtorlás eseményeit is filmre akarták vinni, ámde ehhez se alapítványi, se állami támogatást nem kaptak.

Tartalom

Ez azonban nem sikerült, mert a londoni végrehajtó bírói végzést kért, amivel Kunéry nem rendelkezett, így dolgavégezetlenül tért vissza Münchenbe.

„Még csak annyit, hogy Kéry Ferenc, a kölni magyar követség tanácsosnak a Lédermüller nyomdánál tett látogatása után a Lédermüller–Kunéry kettős átvette a lap szerkesztését, és mindjárt az első számban teljes egészében közölték Ölvedi Ignácnak, a Magyar Néphadsereg történészének a kassai bombázásról írott cikkét, amelyet sem Te, sem jómagam nem közöltünk volna, mert az abban írottak teljesen a szovjet álláspontot képviselik.

A Lédermüller nyomdánál tett látogatásáról többek között így számolt be Arányi Anna:

Beszélgetésünk során Kunéry említett egy Nagy Erzsébet nevű írónőt, akinek hazai kapcsolatai vannak. Azt említették, hogy Olivért meghívták a Magyar Tudományos Akadémiára előadást tartani (!!!), valamint szó volt arról is, hogy a Lédermüller nyomdában magyarországi megrendelésekre könyveket nyomnak ki."

A továbbiakban az történt, hogy véglegesen szakítottak a Lédermüller–Kunéry kettőssel, és a lap amerikai társtulajdonosa, ***Dr. Fabó László*** lett végérvényesen az 1982 őszétől már **Új Hídfő** címmel megjelenő lap kiadója. A régi újságból még néhány szám megjelent (*egy darabig Dr. Bacskulin József, Frankfurt mellett élő szemorvos, Kádár sakkjátszótársa jegyezte szerkesztőként – HLG*), de a kölni magyar követség már nem tartotta fontosnak az ígéretek teljesítését, hiszen sikerült elérniük, hogy a korábban valóban sok jobboldali könyvet készítő kis üzem befejezze működését. Az Új Hídfő azonban túlélte a civakodásokat, és napjainkban is viaskodik a megmaradásért. Az A 4-es formátumú, 16 oldalas havilap szerkesztője, a szedési-tördelési munkálatokat végzője ***Tóth Judit***. (1941. január 12-én született Ungváron, és 1944-ben a Magyarországra induló utolsó vonattal érkeztek Nyíregyházára.)

– Ön a kora miatt nem vádolható azzal, hogy nyilas volt.

– Szüleimmel 1956-ban léptük át a határt, és 1957 júliusától élünk Kanadában. Sokáig egyáltalán nem politizáltam. Magyar mérnökhöz mentem férjhez 1963-ban, neveltem a fiunkat és közben tanultam, főleg a zene, valamint az ének érdekelt. Elvégeztem a montreali Concordia Egyetem szépművészeti karát, orgonáltam 11 évig a helyi magyar templomban, szerepeltem kórusban, és **Dobó Katica Tudósítója**[38] címmel negyedévenként megjelenő folyóiratot indítottam 1983-ban, amikor rámbízták a montreali magyar rádióadás vezetését. Addig különösebben nem érdekeltek a nagyvilág eseményei, de 1983 őszén azt olvastam az egyik torontói újságban, hogy *„az 56-os szabadságharcosok sírhelyeire 25 év múltával a Kerepesi temetőben lejárt a bérlési idő, és a hatóságok hozzákezdtek a csontok kiszedéséhez!"* Szörnyű igazságtalanságnak találtam ezt, és ekkor döbbentem rá, hogy a kommunisták mennyire gyűlölik a magyar népet. Tenni akartam valamit, és elkezdtem olvasni, tudatosan kerestem a népünk legújabbkori történelmével foglalkozó könyveket, újságokat. Kezdett kinyílni a szemem, és ezt a baloldaliaknak, a liberálisoknak és nem utolsó sorban a féligazságokat, ferdítéseket közlő sajtótermékeknek köszönhetem.

– A lap első oldalán vastagon szedett betűkkel közlik: „AZ ÚJ HIDFŐ NEM PÁRTLAP! A MI EGYETLEN PÁRTUNK MAGYARORSZÁG!" Miért fontos ezt hangsúlyozni?

– A haza és a nép szolgálatát tekintjük feladatunknak, és ezek nem nagy szavak. Mindahányan ingyen dolgozunk, szerzőink többsége három-négy nyelven ír-olvas, és figyelemmel kísérhetjük, hogy kik–hol–miképpen vélekednek történelmünkről, fajtánkról. Gyakorta vádolnak minket antiszemitizmussal, sovinizmussal, de riportjaink, beszámolóink hitelességét ritkán cáfolják, csupán az nem tetszik némelyeknek, hogy olyan témákról is nyíltan beszélünk, amikről más emigráns újságokban nem akarnak, mernek hírt adni. Így vagyunk, leszünk bűnbakok, a nyilas szellemiséget, hagyományokat ápolók, és hadd ne soroljam a vádak tucatjait. Mi sem vagyunk tévedhetetlenek, de az Új Hídfő legfőbb célja a kendőzetlen tájékoztatás, a felvilágosítás, mert elég volt abból, hogy magyarságellenes szerzők fogalmazzák történelmünket, irányítsák hazánk kül- és belpolitikáját. Akik őszinte tevékenységünkért támadnak minket, jól tudják, hogy kiadványainkat „feketelistára" tehetik, bírálhatják, de elhallgattatni képtelenek, hiszen nem követünk el olyan törvénysértést, amiért a kanadai, amerikai, nyugat-európai vagy akár a magyar hatóságok betilthatnák újságunkat. Az viszont igaz, hogy a mind nehezebb gazdasági helyzetben komoly erőfeszítésekbe kerül a kiadással járó költségek előteremtése. Ezért is szüntettük be a 29. évfolyam 2. számával (1994 novemberében) az *Új Hídfő Könyvtár* megjelentetését, de nem adjuk föl könnyen! A pénztelenségben komoly vigasz nekünk, hogy rohamosan gyarapodnak hazai olvasóink – bár előfizetni képtelenek –, és mostanában fénymásolva sokszorosítják kiadványainkat.

(A kézirat elkészülte után pár héttel kaptam a 24. ÓRA című havilapot, amit a váratlanul megszűnt Új Hídfő és a Dobó Katica Tudósítója szellemi utódjaként indított Tóth Judit. Szándéka szerint ez a sajtótermék az idegen érdekektől mentes magyar célokért harcol. Az I. évfolyam 1. száma 1995. áprilisában hagyta el a nyomdát Kanadában, de az átalakulás okainak és a magyarországi terjesztés körülményeinek bemutatása túlfeszítené e tanulmány kereteit.– HLG)

HETEDIK RÉSZ

HAVONTA 500 TONNA PAPÍR: KANADAI MAGYARSÁG

A Szabadvilági Magyarok 3. Világkongresszusát 1982. szeptember 17-19-én tartották Torontóban. A földkerekség majd valamennyi államából (kivéve az anyaországból és az elcsatolt területekről) érkeztek küldöttek, és az alig egy esztendeje „lelépett" jómagam (1981 nyarán kértem politikai menedékjogot Frankfurtban) álomnak véltem, hogy ott lehetek az emigráció vezetőinek körében. Komolyan meghatódtam, amikor a megnyitón külön köszöntött ***Dr. Gyallay-Pap Domokos***[39]: *„És most nagy szeretettel üdvözlöm körünkben a hűséges fiatal értelmiség egyik legtehetségesebbjét, a lakiteleki konferencia bátor szószólóját és a bátorsága miatt száműzetésbe kényszerült..."* A nevem említésekor jókora taps, fölálltam és elgyöngülten tűrtem az ünneplést. Amikor végre leülhettem, a mellettem lévő székre telepedett szemüveges férfi kezet nyújtott: *„**Vörösváry István** vagyok, a szünetben beszédem lesz veled!"*

Akkoriban már többé-kevésbé ismertem a nyugati magyar sajtótermékeket, éppen erre az időpontra időzítették első kötetem megjelenését is,[40] és tudtam, hogy a neves kiadók vezéregyéniségével, egy élő legendával találkoztam. Ez a kapcsolat fokozatosan erősödött a későbbiekben, olyannyira, hogy 1985-ben nála jelent meg harmadik könyvem.[41] Nehezen barátkozott akkoriban, nem lehetett rábírni arra, hogy életéről az általánosságokon kívül bármit is mondjon. Először 1985 decemberében (ismét Torontóban járva) sikerült hangszalagra venni terjedelmesebb beszélgetést,[42] majd még két alkalommal ültünk mikrofon elé a Bloor Streeten lévő nyomda és kiadó (Weller Publishing) irodájában.

– *Hogyan is kezdődött a „nagy szerelem" a betűvel?*

– Az érettségi után beiratkoztam a szegedi egyetem jogi karára, de másra vágyódtam, ezért félbeszakítottam tanulmányaim és a Központi Sajtóvállalathoz mentem gyakornoknak. Ide tartozott a *Nemzeti Újság*, az *Új Nemzedék*, a *Képes Krónika*: hét esztendeig dolgoztam színházi, városházi, parlamenti tudósítóként. Az Országházban találkoztam dr. Maróthy-Meizler Károly kereszténypárti képviselővel,[43] aki egyik alkalommal felajánlotta, hogy dupla fizetésért menjek az általa alapított Pesti Újsághoz. Közel két évig maradtam nála, de nem foglalkoztam a politikával. Végül kenyértörésre került sor, szakítottunk, és én önálló lapengedélyt kértem, amit meg is kaptam, szokatlanul fiatalon; 28 esztendős voltam. Az ellenzők is erre hivatkoztak, míg támogatóim azzal érveltek, hogy elegendő tapasztalattal rendelkezem, hiszen voltam ösztöndíjas Németországban a Steinige Verlagnál, továbbá eljutottam a balkáni államokba is.

– *A Magyar Ünnep címmel indított lap 1943-tól jelent meg, de a főszerkesztőnek frontra is kellett menni, aztán a nyilasok hatalomra jutásakor betiltották a további működést.*

– Ne időzzünk itt túl sokat, mert kitör belőlem a keserűség. Soha nem tagadtam, hogy munkatársam lett ***Szabó Dezső***, aki külön rovatot kapott: a *Csendes szavak* sorozat siker lett. Jelentősebb szerzőim közé tartozott ***Erdélyi József***, ***Sinka István***, ***Sza-***

A Szabadvilági Magyarok 3. Világkongresszusának jelentése

Toronto, 1982. szeptember 17–19.

Együtt a magyar néppel

Kovács Imre

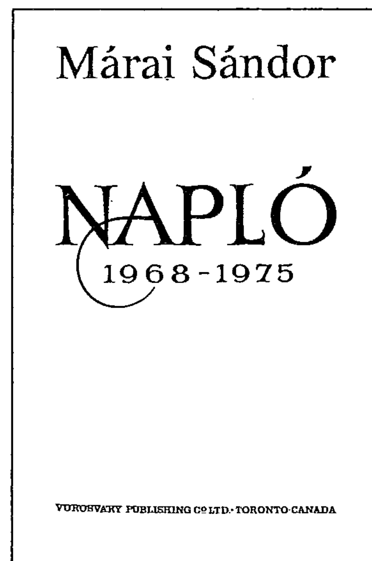
MAGYARORSZÁG MEGSZÁLLÁSA

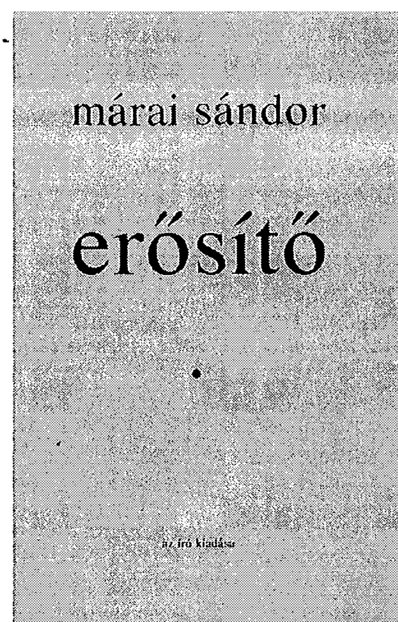
VOROSVARY PUBLISHING CO LTD. TORONTO-CANADA

MINDSZENTY JÓZSEF

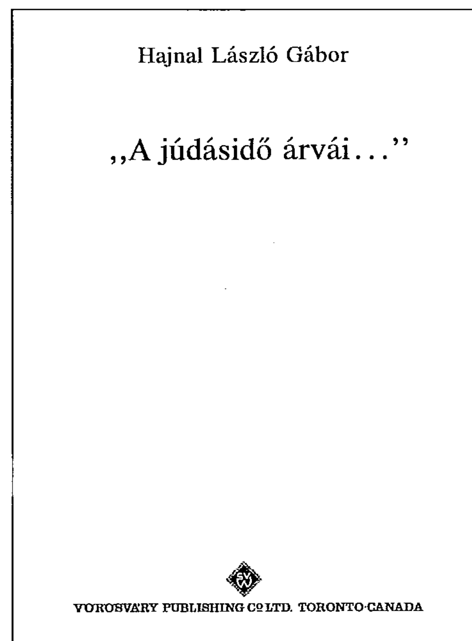
EMLÉKIRATAIM

Vörösváry István kiadása, Toronto 1974, Kanada

bó Lőrinc, Mécs László, Babay József, és a fotós ***Escher Károly***. A példányszám túllépte a heti 100 ezer példányt, az Atheneum Nyomda mélynyomó gépein készültek, igen korszerű színvonalon és minőségben. A második világháború után perbefogtak: a Népbíróság[44] dr. Lukácsi Sándor Tanácsa ugyan bűncselekmény hiányában felmentett, de ismét letartóztattak, internáltak. Szabadulásom után megszöktem, vasárnap, 1947. augusztus 31-én léptem Ausztria földjére, onnét bő két hét alatt Rómáig bujdostam és ott szerveztem feleségem, valamint három-, illetve ötéves gyermekeim kimenekítését. Erre a következő év tavaszán került sor, viszont akkoriban már nehéz volt a befogadtatás. Végül az lett a szerencsénk, hogy az argentin elnök felesége, Evita teljesítette a pápai látogatáskor elhangzott XII. Pius kérését: 10 ezren mehettünk Dél-Amerikába, köztük 4500 magyar.

– *Ekkor folytatódott a lapszerkesztői, kiadói tevékenység?*

– Nem egészen, mert először a nyomdászmesterséggel ismerkedtem. Buenos Airesben elsajátítottam a szedést, majd elindítottam a **Magyarok Útja** (*La Senda los Hungaros*) című lapot, ami kezdetben havonta kétszer jelent meg, később azonban már hetente. Komoly segítséget jelentett ***Kerecsendi Kiss Márton***[45] közreműködése: velem maradt sokáig. Kiadtunk könyveket is,[46] egyszóval sikeresen haladtunk, de az argentin gazdasági hanyatlás bennünket is gyöngített, ezért 1955 nyarán Torontóba települtünk családommal. A következő esztendőben a **Kanadai Magyarság**[47] csak az enyém lett, és lassan elértük, hogy a világ 28 országába jut el. Sok helyütt kiépítettem a tudósítói hálózatot, és igyekeztem nemzetközi hírű munkatársakat szerezni: 1982-től ***dr. Habsburg Ottó*** küldi hétről-hétre cikkeit. Megnyertem az emigráció legjelesebbjeinek táborához tartozó szerzőkből sokakat, közülük már rengetegen meghaltak, de azért néhány név: ***Béldi Béla, Csonka Emil, Nyisztor Zoltán, Vajda Albert***[48].

– *Hogyan sikerült nyereségessé tenni ezt a vállalkozást, hiszen általában az emigrációs lapkiadás jó, ha önköltséges; gyakorta veszteséggel működtethető!*

– Valóban, én azonban, komoly tapasztalatokkal rendelkezvén, megteremtettem a saját nyomdai hátteret, azt fejlesztettem, és fokozatosan elértem, hogy közel 400 különböző sajtótermék készül nálunk. Főleg etnikai lapok (a japántól a portugálig), de az egyetemek újságjait is a legkorszerűbb ofszet rotációs gépeinken állítjuk elő, a havi papírfogyasztásunk több, mint 500 tonna. Körülbelül félszáz kanadai munkás dolgozik három műszakban, minden alkalmazottam angol, csupán a vezetőség (a feleségem, a fiam, a vejem) magyar. Tulajdonképpen a vállalat a mecénása valamennyi, általam támogatásra érdemesített kiadványnak, és a színe miatt *„Kék Újság"*-nak nevezett **Kanadai Magyarság**nak.

– *Mi a helyzet a könyvekkel?*

– Argentínában is fontosnak tartottam ezzel törődni. Hirtelenjében ***Vaszary János*** regénye jut eszembe, a kommunizmust kicsúfoló *A macska felugrott az asztalra*, majd ***Németh László*** értékes műve, ami a *Válasz* című folyóiratban jelent meg odahaza folytatásokban, ez volt az *Iszony*: megelőztük[49] a magyarországi kiadást. Említeném

még *Wass Albert*, az ismert erdélyi író kötetét; *A 13 almafa*, de én rendeztem sajtó alá *Horthy Miklós emlékirataina*k első változatát is, bár itt az én nevem helyett, mint kiadó a könyv megjelenését támogató pénzemberé szerepelt. Kanadában bővült a kör, olyannyira, hogy csak a sikereseket sorolom. ***Mindszenty József***: *Emlékirataim* kötetét szabályosan szétkapkodták, ***Gábor Áron***: *Túl a Sztálin vonalon* című haditudósítását, amiért tíz esztendeig raboskodott Szibériában, újranyomattuk, ***Mécs László***: *Vadócba rózsát oltok* angol-magyar versgyűjteményének előszavát ***Paul Valery*** francia költő-akadémikus írta, a költeményeket az ismert kanadai poéta és egyetemi tanár, ***Watson Kirkonel*** fordította. A megjelenés idején járt ***Vas István*** New Yorkban, kezébe került a könyv és szépen mutatta be a *Kortárs* folyóiratban.

– *Egy lélegzetre talán ennyi is elegendő, bár látom, hogy az asztalon még jócskán sorakoznak kötetek.*

– A látszat ellenére sincs miért irigykedni, mert legyünk őszinték: kettő és nyolcezer közötti példányszámok nem lehetnek nyereségesek, különösen igényes kötésekkel. Márpedig nálunk elvi kérdés a minőség, hogy az olvasónak a kézbevétel is öröm legyen. De folytassuk a felsorolást. Régi adósságot törlesztettünk ***Fáy Ferenc*** összegyűjtött *verseinek* kiadásával, érdekesnek bizonyult ***Ispánky Béla***: *Az évszázad pere* műve is, továbbá ***Nagykovácsi Ilona***: *Fény és árnyék* című életrajzi regénye, valamint ***Kertész Sándor***: *Déryné voltam Kanadában* című visszaemlékezése arról, miként is látta a Torontói Művész Színházban töltött negyedszázadot. Amikor elhunyt ***Nyisztor Zoltán*** barátom 1979. december 4-én – akit még a Központi Sajtó Vállalattól ismertem – végrendeletében ötezer dollárt hagyott rám, hogy ebből adjam ki az e célra hirdetett pályázaton első helyezést nyert kéziratot. A pénzt végül megfeleztük és ***ifj. Fekete István*** *Hajótörött nemzedék (Korrajz 1945–1956)*, története mellett ***Szőke Klára*** *Négy hét Párizsban...* című hangulatos elbeszélése hagyta el a nyomdát.

– *Itt látom még a Szabad Európa Rádió hivatásos nevettetője, Vajda Albert – akire csütörtökönként „rájött" az ötperc – humoros élcelődéseit: A hétnejű Sárkány...-t is.*

– Ne feledkezzünk el ***Kovács Imré***ről sem, hiszen a lap egyik főmunkatársa volt haláláig. Noha másféleképpen gondolkodtunk a harmincas évektől a magyar nép, nemzet sorsáról, és a háború után is elágaztak útjaink, de amikor a *Magyarország megszállása*[50] című, nagylélegzetű munkájának kiadásáról tárgyaltunk, már régen elsimultak a korábbi nézetkülönbségek. A levonatok javításakor személyesen jött át New Yorkból: egyre közelebb kerültünk egymáshoz.

– *És végezetül...*

– Szándékosan nem sürgettem az érdeklődést, mert tudom, hogy általában ***Márai Sándor***ra kíváncsiak a pályatársak, akkor is, ha kevésbé ismerik műveit. Emlékszem arra; te is akartál vele találkozni és engem kértél, hívjam fel San Diegoban, hogy ne utasítsa el látogatási szándékod, noha nagyon zárkózott. Ez tényleg igaz (volt)... Annak idején, még 1941-ben, nősülésem után a Rózsadomb oldalán, a Zárda utca 28-ban éltünk feleségemmel, és ebben a házban volt lakása Márainak is, ahová később édes-

KANADAI MAGYARSÁG

Megjelenik minden szombaton.

Szerkesztőség
412 Bloor Street W., Toronto, Ont.
M5S 1X5
Telefon: 924-2502
Office hours: 9 — 5
Kiadja Vörösváry Publishing Co. Limited

Irodai órák reggel 9 órától délután 5-ig.

Felelős szerkesztő és kiadó:
VÖRÖSVÁRY ISTVÁN

Hirdetési árak:
National 75 cent per line.
A vállalat csak egyetlen hibás hirdetésért vállal felelősséget.
Előfizetési árak:
USA-ba és tengeren túlra:
Egy évre US $30.00, félévre US $20.00
Canadában egy évre CND $30.00, félévre $20.00
Légipostával az előfizetés ugyanaz, de a tényleges postabélyeg költségét külön felszámítjuk.

Új hirdetéseket szerdán estig fogadunk el.

A névvel aláírt cikkek nem szükségképpen fejezik ki a szerkesztő-kiadó álláspontját és azok tartalmáért mindenkor a cikkíró felelős.

Interju

HAVONTA

500 TONNA PAPÍR

Vendégségben a Kék Újság szerkesztőjénél és kiadójánál Torontóban

Aki kérdez: **Hajnal László Gábor**

Mutatványszámunkban a Nemzetőr múltját-jelenét elemeztük, és olvasóink közül számosan javasolták, hogy legyen ez indulása egy sorozatnak, hiszen sokan kíváncsiak arra, miként dolgoznak más újságok-folyóiratok-kiadók szerkesztői. Noha a negyedévenként megjelenő szemlében minél több témának-tanulmánynak akarunk helyet adni (a terjedelmi korlátok viszont szűkösek), a kérést mégis teljesítjük, mert az emigrációban napvilágot látó sajtótermékek históriája is egyfajta történelem. Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a sorrendbennem lesz semmi célzatosság, a véletlen dönti el (kivel, mikor lehet interjút készíteni), hogy melyik szerkesztőt mutatjuk be. A mostani beszélgetést 1985. decemberében (amerikai körutamon) vettem magnetofonszalagra, és a szöveget csak néhol rövidítettem, de a kurtítás a lényeget nem érinti. (A szerk.)

H.: ***Toronto egyik legforgalmasabb utcáján, a Bloor Streeten található a Weller Publishing, amelynek alapítója és tulajdonosa vagy. Kedves István, mikor jöttél el Magyarországról és hogyan jutottál el odáig, hogy a szabad világ legnagyobb hetilapját adod ki?***

V.: 1947-ben szöktem Magyarországról, mert abban az időben már nem nagyon lehetett útlevelet kapni, és elég sok kaland után Rómában állapodtam meg. Igyekeztem néhány hónap után feleségemnek és a két gyerekemnek otthont teremteni, de nem sokkal azután, hogy megérkeztek, Nápolyban hajóra szálltunk, és mivel akkor az egyetlen lehetőség Argentína volt, oda mentünk. Hét esztendőt töltöttem ott, és a Magyarok Útja című hetilapot szerkesztettem s adtam ki, amely Dél-Amerikában elég népszerű volt és egészen az eljövetelemig megjelent. Hét év után a Kanadai Magyar Egyesületek meghívására kerültem Torontóba, ahol szintén egy kis nyomdavállalatot és újságot indítottam, és ez a lap ma itt Torontóban az egyetlen konkurensem, mert idő-

MÁRAI SÁNDOR

A GARRENEK MŰVE

REGÉNY KÉT KÖTETBEN

ELSŐ RÉSZ

STEPHEN VOROSVARY-WELLER
MCMLXXXVIII

anyja költözött. Innét az ismeretség, de nem több ennél, akkoriban rengeteget számított a 13 esztendőnyi korkülönbség. Az emigrációban kerültünk közelebb egymáshoz, a hatvanas évek végén felkerestem Olaszországban, ahová Amerikából költözött. Salernóban élt feleségével, Lolával (1967-től 1980-ig), és abban állapodtunk meg, hogy sajtó alá rendezem az addig kiadatlan kézirataínak egy részét. Az *Ítélet Canudosban* 1970-ben, a *Föld...Föld...* 1972-ben, a *Napló 1968-1975* pedig 1976-ban jelent meg.

– Az előttünk lévő komoly halmazban miért szerénykedik az 1975-ben napvilágot látott ERŐSÍTŐ, hiszen a borítón az olvasható: „Az író kiadása"?

– Ennek elsősorban taktikai oka volt, nevezetesen az, hogy ebben az évben jelent meg *Mindszenty bíboros emlékirata* másodszorra (az első 1974. november 4-én), és mert Márai Sándor könyvének témája az inkvizíció lévén, nem akartam támadásnak kitenni sem magam, sem a vállalatot. Sikerült egyezséget kötni és utána rendszeresen tartottuk a kapcsolatot. A hetvenes évek végén arról panaszkodott, hogy nem szeret már Olaszországban, változnak a szokások, gyakoriak a terrorista cselekmények. Legszívesebben a nevelt fiához közeli helyre menne, Kaliforniába, a mexikói határ közelében lévő San Diegoba, ahonnét gyönyörű kilátás van az öblökre, jó a levegő. Rövidesen értesített is, hogy jönnek (1980 tavaszán) és meglátogatnának Torontóban. Nagy szeretettel, tisztelettel fogadtuk, egy hétig maradtak, eljöttek a nyomdába is, rácsodálkozott a fényszedőgépre, mert ilyet még nem látott.

– Tovább erősködött, mélyült Vörösváry István és Márai Sándor barátsága.

– Elsősorban abban nyilvánult meg, hogy minden vasárnap délután hat órakor felhívtam telefonon, és évente egyszer, olykor kétszer meglátogattam. Szerettem vele beszélgetni, elmentünk valahová ebédelni, vacsorázni, sétálgatás közben társalogtunk mindenféléről. Széles látókörű ember maradt bőven nyolcvanon túl is; figyelte az eseményeket, az otthoni helyzetet. Amikor elkészült a *Garrenek* műve, a két kötetes, 1150 oldalas munka, személyesen vittem hozzá. Kimondhatatlanul örült és vele én is, de az év karácsonyán (1988) már észrevettem fizikai gyöngülését.

– A pisztoly 1989. február 21-én, kedden délután 2 órakor dördült el...

– Mi éppen Floridában nyaraltunk, és egy nappal később értesültem a tragédiáról. Azonnal indultam, de nem sikerült a szokásos módon temetteteni; azt akarta, hogy hamvasszák el, mint feleségét, és az ő porait is szórják a tengerbe, akárcsak Loláét. A szertartáson részt vett az akkor Los Angelesben tartózkodó ***Rácz Sándor*** is, az 56-os Munkástanács később bebörtönzött vezetője.

– Az irodalmi hagyaték sorsa?

– Rám hagyta, én pedig majd eljuttatom Magyarországra, a Tudományos Akadémia tulajdonába adom, ha kialakítanak egy Márai-emlékszobát.

– A Kanadai Magyarság 1989. szeptember 23-i számában új sorozat kezdődött, „„Ami a naplóból kimaradt..." címmel.

– Az köztudomású, hogy észrevételeit közel fél évszázadon át írta és gondolatait

1983-ig naplókban tette közzé. Halála után azonban meglepetéssel fedeztük fel, hogy a jegyzeteknek csupán a töredéke került sajtó alá. Nyilvánvalóan azért, mert vannak dolgok, melyekről nem akart életében a nyilvánosság előtt beszélni.[51] Ezt a felbecsülhetetlen szellemi kincset azonban nem titkosíthatjuk tovább, bűn lenne, ha nem tárnánk fel valamennyiünk okulására. Az a véleményünk, hogy Márai Sándor szellemi hagyatékának mindannyian örökösei vagyunk, tehát változtatás nélkül adjuk közre véleményét.

Utoljára 1993 nyarán beszélgettem Vörösváry Istvánnal, bár nehezen sikerült kapcsolatot teremteni, mert a szerkesztőségben azt mondták, délben hazamegy lepihenni, otthon viszont nem akartam zavarni. Aztán üzenetet hagytam, hogy amerikai körutamon mikor melyik városban vagyok, hol a szállásom, és kértem, hívjon amikor ereje, kedve, ideje van. Megtalált, érdeklődtünk egymás sorsa felől, és azt latolgattuk, hogy netán Budapesten a Gellért Hotelben találkozhatnánk valamikor ősszel, de valamiért nem sikerült a terv. A tél pedig elvitte: 1993. december 8-án halt meg, élt nyolcvan évet.

Levelet írtam feleségének, kérve, hogy egészítse ki néhány mondattal a *Vörösváry Kiadó és Nyomda* történetével foglalkozó dolgozatot. Iréne asszony 1995. április 4-én válaszolt, megemlítve, hogy elköltözött a régi házból (ahol harminc évig éltek együtt), mert minden Istvánra emlékeztette. Majd így folytatta: *„Soha nem voltunk társutasok – mindvégig antibolsevisták maradtunk. A lap irányító szelleme az erkölcs és a nemzeti hagyományok – éppen ezért nyertük el az olvasók bizalmát. A Kanadai Magyarságot – mely az USA-ban* Amerikai Magyarság *néven ismert – ma már otthon is olvassák, méghozzá ronggyá olvassák. A hazai magyarság sorsát tragikusnak látja az emigráció, mert sorsunk nem jobbra, balra fordult. A jelenlegi kormánynak sikerül a nemzetből népet csinálni, aki csak a kenyér, pálinka és cirkusz fogalmában éli álomvilágát. Ha valaki most kiejti a 'nemzet' szót, azonnal hétpróbás fasiszta lesz belőle. Márait idézem:* 'A kommunistáktól nehéz lesz megszabadulni, mert senki sem olyan veszedelmes, mint egy bukott eszme haszonélvezője, aki már nem az eszmét védi, hanem a zsákmányt'. *Látnoki szavak 1948-ból."*

NYOLCADIK RÉSZ

AZ EGYSÉG SZOLGÁLATÁBAN: KATOLIKUS SZEMLE

A *Nursiai Szent Benedek* (480-543) által alapított szerzetesi intézmény a nyugaton már korábban terebélyesedő cönobiták[52] léháskodásait akarta megszüntetni szigorú szabályokkal: engedelmességi fogalom, életfogytiglan maradni a rend kötelékében. Az *„Ora et labora" – „Imádkozzál és dolgozzál"* törvény elkötelezettjei azonban nemcsak imádkoztak, és kétkezi munkával töltötték napjaikat a kolostor falain belül. Mind erőteljesebb feladatként vállalták a különféle tudományok elsajátítását, majd a népvándorlás idején a keresztény hitre térítést, ám ők sem kerülhették ki a renden belül föllépő változtatásokat.[53] A magyarság elég korán kapcsolatba került a bencésekkel: az első csoportok István király uralkodása idején kerültek hazánkba, és Pannonhalmán apátságuk épült. A későbbi évszázadokban iskolákat, kórházakat tartottak fenn, korszerű mezőgazdasági tevékenységet folytattak, támogatták és művelték az irodalmat, megszenvedték a politikai üldöztetéseket, ám kisebb megszakításokkal konokul végezték a szellem, illetve lélek pallérozását.

A kiegyezést követő korszakban komoly igényként jelentkezett, hogy a történelmi egyházak keretein belül működő társulatok, egyletek, szövetségek saját lapot adjanak ki. A **Katholikus Szemle** 1887-ben indult első útjára azzal a céllal, hogy összefogja a legkülönböző módon gondolkodó értelmiségieket, a liberális eszméket valló és konzervatív papokat. Ezidőtájt a **Magyar Sion** és a **Religio** szinte csak hitbuzgalmi ügyekkel foglalkozott, tehát hiányzott az a sajtótermék, amelyik hírt adott volna a természettudományos fölfedezések újdonságairól, a művészeti eseményekről, és a rohamosan halmozódó szociális problémákról. A reformátusok sem maradtak el: az 1890-ben alapított **Protestáns Szemle** is hasonló szerkesztői elveket vallott, és mindkét folyóiratnak sikerült olyan szerzőket megnyernie, akik az élet valamilyen területén kiemelkedő személyiségek voltak az ezredforduló idején, majd az első és második világháború közötti esztendőkben.

A Katholikus Szemle 1944-ben szűnt meg, és noha 1945-ben fölmerült az újjászervezés szándéka, az 1935-től létező **Vigilia** című folyóirat életbentartását fontosabbnak vélte a komoly anyagi nehézségekkel küzdő *Szent István Társulat*. Talán soha nem kel ismét életre, de a kommunisták hatalmának erősödését, illetve Moszkva akaratának érvényesülését tapasztaló papok közül számosan mentek nyugatra. Ezért került Rómába ***Békés Gellért***[54] is 1946 őszén: a fiatal papot (31 éves) már a teológián is érdekelte a költészet, de akkor egyfajta vallomási formának tekintette a verset: *„Sorsom az Isten"* – vallotta. Beszélgetésünk idején már túllépte a hetedik X-et és az „örök város"-ból Pannonhalmára költözött, ahol hajdan tanult–tanított.

– *Kinek jutott eszébe a Szemle „feltámasztása"?*

Mihalovics Zsigmond és ***Kovrig Béla*** gondolata volt. Mindketten[55] Mindszenty bíboros letartóztatása előtt, 1948-ban érkeztek Rómába, attól tartván, hogy esetleges „vallomásaikat" felhasználhatják a perben. Megérkezésük után rögtön munkához kezdtek, és létrehozták a *Külföldi Magyar Katolikus Akciót*. A csoport tagjai között olyan nevek is szerepeltek, mint ***Apor Gábor***, a korábbi szentszéki követ, ***Hlatky Endre***, a

Békés Gellért

KRISZTUSI
HIT
TÁRSADALMI
FELELŐSSÉG

20. MAGYAR PAX ROMANA
KONGRESSZUS
CHANTILLY 1978 III 27 - IV 2

Katolikus Szemle – KMEM
Róma 1980

MISCELLANEA
Gerardo J. Békés O.S.B. octogenario dedicata

Vol. I. Unum omnes in Christo. In unitatis servitio

Jerome *Theisen* OSB, abbas primas – Asztrik *Várszegi* OSB, archiabbas Bálint *Balla* (Berlin) – Richard J. *Cleary* OSB (Róma) – Michael S. *Driscoll* (Notre Dame, IN) – Zoltán *Endreffy* (Budapest) – Pius *Engelbert* OSB (Róma) – Károly *Hafenscher* (Budapest) – Kevin W. *Irwin* (Washington) – Philip *Jones* CSsR (Erdington, UK) – Roch *Kereszty* O.Cist (Irving, TX) – László *Lukács* SchP (Budapest) – Patrick *Lyons* OSB (Róma) – Cosimo Damiano *Macilletti* (Cellino S. Marco, Brindisi) – Janne Haaland *Matlary* (Oslo) – Matthias *Neuman* OSB (St. Meinrad, IN) – Adrien *Nocent* OSB (Róma) – †Tamás *Nyíri* (Budapest) – Ladislas *Őrsy* SJ (Washington DC – Róma) – Philippe *Rouillard* OSB (Róma) – Elmar *Salmann* OSB (Róma) – Péter *Sárközy* (Róma) – László *Simon* OSB (Győr, H) – Ádám *Somorjai* OSB (Pannonhalma) – Szilveszter *Sólymos* OSB (Pannonhalma) – András *Szennay* OSB (Pannonhalma) – György *Szokoly* (Róma) – Brunó *Tarnay* OSB (Pannonhalma) – Veremundo *Tóth* OSB (São Paulo) – Cipriano *Vagaggini* OSBCam (Camaldoli) – Georg *Vass* SJ (Innsbruck) – Jos E. *Vercruysse* SJ (Róma)

Vol. II. Az egység szolgálatában

Mons. *Miklósházy* Attila (Toronto)
Blazovich Ágoston OSB (Wien) – *Boór* János (München) – *Dümmerth* Dezső (Budapest) – *Erdő* Péter (Budapest) – *Farkasfalvy* Dénes O.Cist [illegible] Tamás (Maynooth, Eire) – *Kiss* Ulrich SJ (Róma) – *Komarnicki* Egon (Eindhoven, NL) – *Kovács* K. Zoltán (Budapest) – *Lafont* Ghislain OSB (La Pierre-qui-Vire) – *Lőkkös* Antal (Genf) – *Mártonffy* Marcell OSB (Pannonhalma) – *Mihályi* Géza (Róma) – *Pomogáts* Béla (Budapest) – *Prokop* Péter (Róma) – *Rónay* László (Budapest) – *Skultéty* Csaba (Budapest) – *Somorjai* Ádám OSB (Pannonhalma) – *Studer* Basil OSB (Róma) – *Suljok* Elemér OSB (Pannonhalma) – *Szabó* Ferenc SJ (Budapest) – *Szokoly* György (Róma) – *T. Szőnyi* Zsuzsa (Róma) – *Teichmann* Jakab (Zürich) – *Vásárhelyi* Vera (Róma)

AZ EGYSÉG SZOLGÁLATÁBAN

KÖSZÖNTŐ

BÉKÉS GELLÉRT OSB

80. SZÜLETÉSNAPJÁRA

II. kötet

Boór János, Kiss Ulrich SJ és Kovács K. Zoltán
közreműködésével szerkesztette
Somorjai Ádám OSB

KATOLIKUS SZEMLE
Pannonhalma, 1994

a megzavart keresztény

bizonytalanságok
a 2. Vatikáni Zsinat után

17. Magyar Pax Romana Kongresszus
Lyon, 1975 március 31 - április 6

KATOLIKUS SZEMLE KIADÁSA
Róma 1976

katolikus SZEMLE

1956

NEGYEDSZÁZAD MÚLTÁN

Balla Bálint, Büky Barna, Brunner György,
Cs. Szabó László, Fejtő Ferenc, Feketekuty László,
Gosztonyi Péter, Halász Péter, Hanák Tibor,
Horváth Árpád, Kende Pál, Méray Tibor,
Mihályi Géza, Ölvedi János, Révész László,
Tóth János, Tőtössy Ernő, Vida István írása
az októberi forradalom 25. évfordulójára

XII. PIUS PÁPA KÉT APOSTOLI LEVELE
A MAGYAR NÉP ÜGYÉBEN · 1956

róma 1981 3

FÉLBEMARADT REFORMKOR

Miért akadt el az ország
keresztény humanista megújulása?

Babóthy Ferenc · Barankovics István · Békés Gellért
Borbély István · Farkas György · Hollai Ferenc
Jolsvay Hedvig · Kovács K. Zoltán · Mézes Miklós
Frey András · Feketekuty László · Mona Ilona
Pap Gyula · Rezsőházy Rudolf · Stettner Andrea
Sinkó Ferenc · Varga József · Vida István · Vörös Vince

RÓMA 1990

AZ EVANGÉLIUM KÖZÖS SZOLGÁLATUNK MA

Kiengesztelődés és megbékélés

Levenszky Attila Gyula város polgármesterének üdvözlő szavai
Nemeshegyi Péter • Bölcskei Gusztáv
Békés Gellért • Balog Zoltán • Lukács László
Feldmajer Péter • B. Szabó István • Zoltai Gusztáv előadása

Kerekasztalbeszélgetések
Christian Moisescu Arad város polgármestere
Pocsay Gábor Gyula város volt polgármestere
Ioan-Vasile Botiza részvételével

Isten igéje • Hazai ökumenikus munka • Irodalmi est

Ötödik Magyar Ökumenikus Találkozó • Gyula • 1995

Magyar Rádió volt műsorigazgatója, ***Juhász Vilmos*** szegedi irodalomtörténész, ***Horányi Tibor***, a *Kalot*[56] vezetőségi tagja és néhány fiatal pap, köztük jómagam. Ez a csoport „keltette életre". a Szemlét 1949-ben, de az első két szám – júniusban és novemberben – még sokszorosítva, úgymond kőnyomatosként jelent meg. Mihalovics prelátus a *„Se lomb, se gyökér"* című beköszöntőjében azt fejtegette, hogy a terv szerint rendszeresen tájékoztatjuk az emigrációba kényszerült magyarságot népünk és egyházunk sorsának alakulásáról, ezzel szolgáljuk, segítjük a külföldre menekült honfitársaink szellemi kapcsolatát egymás közt és a *„csúnyácska hazával"* (Széchenyi). Ám – amint a Szemle első harminc évének Repertóriumában (1949-1978) írtam: *„Sokkal katolikusabb volt ez a csoport annál, semhogy valami magyar szellemi gettót akart volna teremteni külföldön. Szerkesztői éppen ennek elkerülése végett, állandóan figyelemmel kísérték az egyetemes egyház és a nyugati világ szellemi életét, időszerű világnézeti, kulturális és társadalmi kérdéseit. Szándékunk ezzel az volt, hogy belekapcsolják a külföldi magyarságot a keresztény világ és a nyugati kultúra vérkeringésébe, és az olvasóikat arra segítsék, hogy a magyar nép gondjait ebben a teljes összefüggésben lássák."*

Ehhez még annyit kiegészítésül, hogy az ilyen jellegű szerkesztői elképzeléseket a hidegháború légköre is befolyásolta, az egyházüldözés közepette nemcsak szükségesnek, de jogosnak is tekintettük, hogy (mint azt később alcímünkben jeleztük) előtérbe helyezzük a keresztény világnézeti kérdések elemzését és felhívjuk a figyelmet a szétszóródás veszélyeire.

– *Hogyan, mennyiben, miért változott az irányvonal, amikor Békés Gellért vette át a szerkesztést?*

– Az előzményekhez tartozik, hogy 1949-ben ***Dalos Patrik*** rendtársammal hozzákezdtünk az *Újszövetségi Szentírás* magyarra fordításához, és arra törekedtünk, hogy ezt mindennapi olvasmánnyá tegyük. A szövegek régiességét a mi nyelvünk hétköznapi kifejezéseihez igazítottuk, korszerű köntösbe öltöztettük az evangéliumok tartalmát, üzenetét, bár nem reméltünk hatalmas sikert, az első kiadás 25 ezer példányban jelent meg. Derűlátóként azt latolgattuk, hat-nyolc év alatt elfogy, de fele ennyi idő múltán gazdára lelt mindahány. Közben a Szemle alapítói közül néhányan, az ötvenes évek elején, derekán kivándoroltak az Egyesült Államokba és rámbízták a tennivalók végzését. A Biblia-fordítást 1951-ben fejeztük be és a szerkesztő, ***Juhász Vilmos***[57] ekkor ment Amerikába: a feladatokat nekem hagyta. Aztán jött az 1956-os forradalom, annak eltiprása, és százával, ezrével özönlött nyugat felé az ifjúság. A rátermettebbje ösztöndíjakkal, egyházi támogatással hamarosan folytatni tudta az otthon félbeszakított vagy el sem kezdhetett tanulmányait a világ számos egyetemén.

– *Ismét a szétszóródás veszélye fenyegette a hontalanokat!*

– Az összefogásra véltük legalkalmasabbnak a *Pax Romana*[58] diákszervezetét, márcsak azért is, mert a végső megalakításban, 1921-ben, a svájci Fribourgban a 21 ország résztvevői között jelen voltak a magyarok is. A Külföldi Magyar Egyetemi Moz-

galom 1959 márciusában tartotta első kongresszusát, és utána esztendőként találkoztak különböző országokban a tagok és vendégek. A Szemle ugyan nem lett a mozgalom lapjává, de az eszmei irányvonalát magunkévá tettük, rendszeresen beszámoltunk az összejövetelekről[59]. Lényeges hangsúlyozni, hogy a *Pax Romana* már a kezdetkor az elkötelezett katolikus értelmiségiek nemzetközi apostoli társulása volt, elismerve az egyház és a társadalom által, de a nemzetközi kapcsolatok formálásakor egészen a rendszerváltásig óvatosnak kellett maradnunk. Amikor 1983-ban a londoni világkongresszuson a közgyűlés túlzott derűlátással nyilatkozott a KGST és a Varsói Szerződés némelyik országában fellépett enyhülésről, nekünk komoly erőfeszítésbe került, hogy továbbra is elismerjék az emigráns szervezetek teljesjogúságát, mert az Állami Egyházügyi Hivatal, persze ateista irányítással, honi képviseletet akart. A *Magyar Pax Romana* 1992-ben tért haza, és itthon átvették a KMÉM-től a stafétabotot.

– *Történt-e valami más társadalmi, politikai vagy akár olyan egyházi esemény, ami hatással volt a lap szerkesztésére?*

– Legjelentősebbnek a II. Vatikáni Zsinatot (1962-1965) tartom, hiszen ekkor foglalkoztak a keresztény egyházak között meginduló párbeszéddel, és ennek komoly hatása lett a külföldi magyarok körében. Már 1967 Vízkeresztjén létrehozták Stuttgartban a katolikus–evangélikus *Ökumenikus Bizottságot*, és közös nyilatkozatban foglaltak állást a lelki találkozások, valamint a gyakorlati együttműködések kérdésében. Továbblépés 1971 húsvétján, a svájci Sionban történt a *Magyar Ökumenikus Találkozó* keretében, amit a KMEM az *Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem*mel[60] rendezett. A találkozón ***Rónay György*** és ***Pilinszky János*** is részt vett. Az elhangzottakat, *„...hogy mindnyájan egyek legyenek"* címmel adta ki a Szemle. Következő alkalommal 1976 húsvétkor a Salzburghoz közeli Fuschl am See adott otthont a résztvevőknek, ekkor a *Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencia*[61] is csatlakozott az egyre jobban erősödő szervezethez. Az előadások szövegét *„Miért éppen Jézus?"* címmel közöltük.

– *Ezek az összejövetelek rendszeressé váltak és a rendszerváltás után sem szűntek meg.*

– Valóban, és a Szemle mindahány alkalommal fölvállalta a témák pubikálását. *„A lélek előterében"* (1984), *„Keresztény felelősségünk a magyarságért"* (1990) és *„Az evangélium – közös szolgálatunk ma"* (1995). Ha már a kiadványaink fölsorolásánál tartok, hadd tegyek arról is említést, hogy a Pax Romana kongresszusok előadásait is majd' minden esetben megjelentettük kötetben, az elsőt 1960-ban, de a következőt csak 1972-ben, és ez a 14. Kongresszus anyagát tartalmazza: *„Mit ér az ember, ha magyar?"* (Zanberg, NSZK). Utána sorra következtek: *„Mit ér az ember, ha keresztény?"* (Drongen, Belgium, 1973). *„Ember és családja"* (Freising, NSZK, 1974). *„A megzavart keresztény – bizonytalanságok a II. Vatikáni Zsinat után"* (Lyon, Franciaország, 1975). A *„Krisztusi hit, társadalmi felelősség"* címmel 1980-ban az 1978 húsvétján rendezett 20. Kongresszus anyaga látott napvilágot. A rendszerváltás küszöbén Rechenauban, a Bodeni tó partján lévő 31. Kongresszusunkon már több hazai előadó is szerepelt:

KERESZTÉNYEK ÉS A SZABADSÁG

TÖRTÉNELEM • BÖLCSELET
TÁRSADALOMTUDOMÁNY • LELKISÉG

34. MAGYAR PAX ROMANA KONGRESSZUS
1992. ÁPRILIS 20–26.
LILLAFÜRED

Szerkesztette
Békés Gellért és Boór János

KATOLIKUS SZEMLE
Róma 1992

SZEGÉNYSÉG, GAZDAGSÁG, GAZDÁLKODÁS

Közgazdaság • Szociológia •
Evangéliumi tanítás • Keresztény etika

36. MAGYAR PAX ROMANA KONGRESSZUS
SIÓFOK– TIHANY 1994

Szerkesztette
Békés Gellért és Endreffy Zoltán

KATOLIKUS SZEMLE
Pannonhalma
1994

***Endreffy Zoltán*, *Farkas Beáta*, *Lukács László*, *Nyíri Tamás*, *Joó Rudolf*, *Sólyom László*.** A *„Földindulás Magyarországon"* kötet 1989-ben hagyta el a nyomdát. Az említett címek is tanúsítják, hogy a hetvenes évektől egyre szélesebbre nyílt a Szemle eszmei látóhatára.

– *Ezt igazolja az is, hogy az indulástól kezdve rendszeresen foglalkoztak a határon túlra szorított magyarság helyzetével, de 1977-től a „Kisebbségi sors" külön rovat lett.*

– Valóban, hiszen ***Juhász László*** a burgenlandi (1977), ***Révay István*** a vajdasági (1958, 1961) és a kárpátaljai (1959), ***Ölvendi János*** a szlovákiai (1977), ***Illyés Elemér*** pedig (1972, 1974, stb.) magyar nemzetiségűek sorsát kísérte figyelemmel. Ez a tevékenység a későbbiekben kiterebélyesedett, és 1983-ban bemutatták a CSEMADOK történetét, 1986-ban azt, hogy *„Mi a magyar ma Szlovákiában?"*, és ugyanebben a számban négy fiatal erdélyi írót mutattak be.[62] Ne feledkezzünk el a huszadik századi történelemmel foglalkozó tanulmányokról sem, csupán a legfontosabbakat említve: ***László T. László*** *„Szellemi honvédelem"* (1980), ***Kovács Imre*** *„A Márciusi Front"* (1980), ***Gosztonyi Péter*** *„A magyar honvédség a második világháborúban"* (1986), és ide sorolható még a ***Kovács K. Zoltán*** szerkesztette gyűjtemény, a *„Félbemaradt reformkor"* (1990), amelyben arra keresi a választ interjúalanyaival, hogy miért akadt el az ország keresztény humanista megújulása.

– *Olykor azzal vádolták a Szemlét, hogy egy szűk értelmiségi csoport folyóirata és szinte kizárólag a katolikus vallású, illetve az egyházhoz közel álló szerzők műveit közli.*

– Nem tagadnám, ha igaz lenne, de az ökumenizmus támogatója, elkötelezettjeként bizonyítani is tudom, hogy olyan protestánsok kaptak rendszeresen helyet, mint ***Cs. Szabó László***, ***Domahidy András***, ***Juhász László***, akadtak evangélikus lelkészek is, ***Szépfalusi István***, ***Cseri Gyula***, meg mások szép számban. Az elzárkózást hiába vetik szemünkre, mert ahogyan Babits Mihály vallotta, mi is akként gondoljuk! Katolikusok vagyunk, és ez a szó összefoglalja mindazt, amit az emberi kultúra és a keresztény hit értékeinek tekintünk. De magyarok is vagyunk. Katolicizmusunk emberi egyetemessége nem feledteti el velünk azt a népet és hazát, amelyet magunkénak mondhatunk.

– *Hogyan emlékezik vissza a kezdetre és a békésebb, nyugodtabb esztendőkre?*

– Nehéz körülmények között dolgoztunk; pénzünk alig lévén, szerkesztői szobáról nem is álmodhattunk. A Piazza Navona falatozóinak valamelyik asztalánál találkoztunk, és a cikkek többsége aláírás nélkül vagy álnévvel jelent meg sokáig. A Szemle első olvasói és terjesztői a San Pastore-i magyar menekült tábor lakóiból toborzódtak. A nagy kivándorlási hullám körünkben is éreztette hatását, egyikünk-másikunk máshová készülődött. De tudván, hogy az út hazafelé elzárult, folytatni akartuk ezt a munkát, mert a hontalanná letteknek szükségük volt a lelki kapocsra, a szellemi irányításra. Az előfizetési díjak késve érkeztek, mégsem adtuk fel, bíztunk a Gondviselő segítségében. Találtunk egy olasz nyomdászt és ***Signor Detti*** (megérdemli az emlékezést) a Szemle kedvéért külön magyar betűsort készíttetett. Noha egyetlen

szót sem beszélt nyelvünkön, kevés hibával szedte a szöveget, később megtanulta a kettős mássalhangzók sorvégi elválasztásának titkát. Örökét halála után fia vette át, és *Ugo* szintén lelkiismeretesen dolgozott. Az emigráns szerzők közül sokan küldték ide kézirataikat.

– *Közbevetőleg csak ennyit: a Szemle körülbelül mennyi kötetet gondozott?*

– Több tucatnyit biztosan, de a pontos adatot nem tudom. Voltak irodalmi pályázatok 1957-ben, 1958-ban, 1967-ben és 1976-ban. Úgy hiszem, három alkalommal osztottunk ki *Sík Sándor-díjakat*, és említek néhány nevet, a bőség zavarában talán érthetőbb lesz, miért ez a „feledékenység". A költők közül ***Csiky Ágnes Mária***, ***Fáy Ferenc***, ***Flórián Tibor***, ***Horváth Elemér***, ***Kannás Alajos***, ***Keszei István***, ***Kocsis Gábor***, ***Lökkös Antal***, ***Monoszlói Dezső***, ***Sulyok Vince*** és ***Tűz Tamás*** tartoztak szerzőink közé. A prózaírók közül ***Ferdinandy György***, ***Lökkös Antal***, ***Vajai Szabolcs***, ***Szitnyai Zoltán***, ***Vásárhelyi Vera*** munkásságát említeném, de a tanulmányokkal, esszékkel rendszeresen jelentkezőkről is tegyünk említést: ***Dénes Tibor***, ***Fáy Attila***, ***Kerényi Magda***, ***Várady Imre***, ***Szabó Ferenc***. Sajnos, nem ragaszkodhatom a teljességhez, mert akkor külön fejezetben kellene foglalkozni az egyház-, illeteve irodalomtörténeti kutatókkal.

– *A Szemle római megjelenése az 1990. évi 4. számával befejeződött. Most mi a helyzet?*

– Azzal, hogy Magyarországon helyreállt a sajtószabadság, úgy éreztük, eljött az ideje annak, hogy a folyóirat visszatérjen eredeti otthonába. Egyelőre azonban nem találtunk olyan intézményt, mely vállalta volna a hazai kiadást. Ezért honi és külföldi barátainkkal elhatároztuk, hogy a megtelepedett *Magyar Pax Romana Forum* támogatásával évente két kötettel jelentkezünk. Ezekben a mozgalom eszmei irányvonalát követve a kongresszusaikon és egyéb alkalmakkor elhangzottakat gyűjtjük össze.

– *Saját szavaival köszönöm ezt a beszélgetést:* „A keresztény hitből belső szükséggel következik a felelősségvállalás erkölcsi kötelezettsége..." *Hosszú élete során tökéletesen teljesítette a „másokért élő ember" fogadalmát.*

KILENCEDIK RÉSZ

IRGALMAS HITVALLÁSOK: NEMZEDÉKEK

A nyolcvanas évek derekán komoly emigrációs tapasztalatokkal rendelkeztem, noha alig öt esztendeje hagytam el Magyarországot. A szerencse azonban mellém szegődött és egyre-másra láttak napvilágot köteteim, jártam a nyugati világ majd' minden olyan nagyobb városában, ahol menekült honfitársaim élnek. Kapcsolatba kerültem az ismertebb sajtótermékek, lap- és könyvkiadók tulajdonosaival, a *Szabad Európa Rádió* munkatársaként pedig naprakészen kísérhettem figyelemmel a hazai helyzetet, ideértve a határaink melletti területeken történő eseményeket is. Dúskálkodtam az adatokban, tényekben, hírekben, élményekben, szemrontásig olvashattam pálya- avagy sorstársaim műveit, élő legendákkal találkozhattam (*Márai Sándortól Szeleczky Zitáig, Szörényi Évától Karády Katalinig*) körútjaimon.[63]

Téblábolhattam volna nyugodtan, unalmas óráimban lapozgatva az egyre gyarapodó fényképalbumokat, de a régi közmondás szerint: *„Legjobb dolgában bolondul az ember".*

Egyfajta hiányérzettel viaskodtam, mert észrevettem, hogy értékes gondolatok, vélemények, tapasztalatok garmada lesz az enyészet áldozata, hiszen az emigráns újságok, folyóiratok szerkesztőinek többsége nem örült a „civil" jelentkezőknek, lehettek egykoron ismert személyiségek, a maguk szakterületén komoly eredményeket elért tudósok, értelmiségiek. A politikai, vallási (származási), szemléletbeli azonosság, illetve sok másféle szempont alapján kialakult (bár mégsem teljesen egységes) csoportok csak elvétve engedtek maguk közé „idegent".[64] Én viszont szívesen társalogtam az emlékeik bugyraiban kotorászgatókkal; a SZER *Figyelő* és *Magazin* című, de más műsoraiban is rendszeresen „tettem levegőre" beszélgetéseket múltról és jelenről.

Így érlelődött bennem az igény, mert *„a szó elszáll..."*, tehát nyomdafestékhez kellene juttatni az érdekesebb-értékesebb dokumentumokat, véleményeket, a másutt tétovázva fogadott verseket, novellákat, kritikai észrevételeket. Azt viszont pontosan tudtam, hogy mit jelent saját erőből lapot indítani, hogy az anyagi kockázat (biztos ráfizetés) mellett a *„kiátkozás"* veszélye is fenyegette a kört bővíteni akarókat! A meglévők okkal tartottak a versenytársaktól, hiszen a kis példányszámú sajtótermékek nem akartak elveszíteni egyetlen előfizetőt sem. Hónapokon át kerülgettem a forró kását, senkinek nem említettem, hogy mit latolgatok, csupán pöttömnyi lányaimnak magyaráztam esti mese helyett terveim lényegét. A végső lökést az adta, hogy egy hajdani, velem szinte azonos időben *„meglépett"* kolléga, akivel egy szerkesztőségben dolgoztam a hetvenes évek elején, kiadót akart létrehozni Münchenben abból a pénzből, amit a német származású menekülteknek adtak.

Az újrakezdési nehézségek áthidalását szolgáló, kamatmentes és hosszúlejáratú kölcsön azonban kevésnek mutatkozott a korszerű fényszedőgép és tartozékainak vásárlásához, valamint ahhoz, hogy a nyomdához kapcsolódva irodát (szerkesztőséget) nyithasson a város forgalmasabb kerületében. Rávett a társulásra (fele-fele), megvettük a szükséges felszereléseket, sikerült az egyetemi negyedben helyiséget bérelni, és 1986 tavaszán nekikezdtünk. Akadt jócskán tennivalónk, mert a NOVUM

NEMZEDÉKEK

TÖRTÉNELMI ÉS MŰVÉSZETI SZEMLE

MUTATVÁNYSZÁM

Kővágó József

A magyar forradalom
és szabadságharc
nyilvános tárgyalása
az ENSZ-ben

Máté Imre

A „Tiszta Szívvel" mozgalom
szerepe 1956-ban

1986
október

VERLAG volt az első olyan magyar vállalkozás Németországban, ahol computeres szedéssel készítettük nyomáskészre a kéziratokat. Jöttek a megrendelések még Kanadából is, hiszen olcsók, gyorsak lévén *„leköröztük"* a hagyományos ólombetűs módszerrel ténykedőket.[65]

Ekkor már nem fértem a bőrömbe, és *„A magyarságtudat ébrentartása"* címmel megfogalmaztam elképzeléseimet egy új folyóirat indításáról. Barátaim java része örömmel fogadta a kezdeményezést, mert valamennyien érezték annak hiányát, hogy az emigrációnak nincs olyan sajtóterméke, amelyik elsődleges feladatának a népünk történelmével kapcsolatos dolgozatok közlését tekinti. Alkalmanként ugyan napvilágot láttak ilyen eszmefuttatások, de sok tanulmány maradt asztalfiókban, mert a szerzők nem értettek egyet a közlésre netán vállalkozó lap eszmeiségével, nem rokonszenveztek a tulajdonos múltjával, politikai elkötelezettségével. A felhívás szövegét vagy féltucatnyi újságban közölték, ám csak ott, ahol a munkatársakhoz tartoztam. Idézek:

„Távol áll tőlem a 'majd én megmutatom' törekvés. A már meglévő újságok, folyóiratok tevékenységét kiegészítve szeretnék a 'történelmi és művészeti szemlé'-ben tág teret adni a múltunkat-jelenünket-jövőnket elemző tanulmányoknak, vitáknak. Célom a 'hovatartozás' ébrentartása, a mérce pedig mindenekelőtt az elkötelezettség nemzetünkhöz. Bízom abban, hogy a szándék nem hiúsul meg önös érdekek, közöny vagy az anyagi áldozatkészség hiánya miatt.

*A **NEMZEDÉKEK**[66] között nem állnak sem egyházi, sem magánszervezetek, nem kapok állami támogatást sem. Csak olvasóink rendszeres előfizetéstől függ, hogy elbukok vagy tartós marad a vállalkozás. Az 1956-os forradalom eltiprásának hajnalán a magyar írók könyörögve fordultak a világhoz: Segítsetek! Segítsetek! Segítsetek! Ám az idegenek közül kevesen tekintették szívügyüknek, hogy cselekvő módon támogassák a függetlenségért harcoló felkelőket. Most azoktól a honfitársaimtól kérek szellemi-, erkölcsi- és anyagi 'tőkét', akik szerte a földkerekségen szétszóródva élnek, és még hisznek abban, hogy maroknyi népünknek szép jövője lészen, nem teljesedik be Herder jóslata – a nemzethalál!*

Hosszú útra indulok, társakat keresek, hogy legyen erőm az otthoniak szellemi istápolására is, hiszen őket négy évtizede gondolkodási-, cselekvési 'absztinenciára' akarja kényszeríteni az 'atyáskodó' hatalom. Törődhessek továbbá az elszakított területeken élő magyarok millióival is, hiszen ezt a folyóiratot nem hallgattathatja el senki – csak a közöny!"

Meglepő gyorsasággal és mennyiségben érkeztek az előfizetések, az alapítótagok 100 dollárjai is gyarapodtak: sikerült lerakni az alapokat. A mutatványszám A/4-es formátummal, színes borítóval, 44 oldalnyi terjedelemben jelent meg 1986 októberében. A *„tíznapos álom"* dicső pillanatainak felidézésére törekedtem, emlékeztünk, hogy emlékeztessünk a hősökre, a kivégzettekre, a férjeiket, gyerekeiket elveszítő asszonyokra és arra a csodálatos összefogásra, amely óvatosságra intette a kommuniz-

mus egyeduralkodóit. Nem feledkeztem el a könyörtelen megtorlókról sem, akikkel az *„idegenbe szakadt hazánkfiai"* közül ezidőtájt már sokan igyekeztek parolázni. Azt ígértem az olvasóknak, hogy a NEMZEDÉKEK hasábjain soha nem keverjük össze a hazát a rezsimmel, az országot a hatalommal, a népet a tülekvő diktátorokkal.

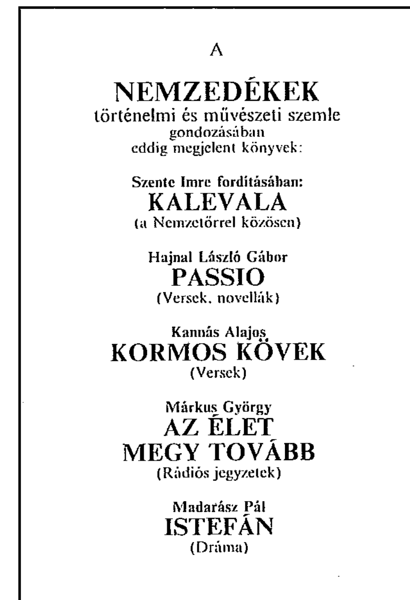
Itt jelent meg először magyarul ***Kővágó József***[67] azon beszéde, amit az ENSZ különbizottsága előtt mondott angolul 1957. január 27-én. ***Polgáry Sándor***[68] összeállításában kapott nyomdafestéket a *„Tóth Ilona-per"*, mégpedig abból a megközelítésből, ahogyan a svéd ***Paul Karlsson*** véleményezte, és vizsgálódásainak eredményét 1983-ban tette közzé az *Eleve elítélve* (*Dömd pa förhand*) című könyvében. A további szerzők közé tartozott még ***Máté Imre*** (*A „Tiszta szívvel" mozgalom szerepe 1956-ban*), ***Nyitrai Gyula*** (*Füzetek a falban*), ***Drábik János*** (*A 100 liba*), ***Bischoff József*** (*Fent és lent*), ***Rajki László*** (*A demokrácia ősnemzése*), és ***Dr. Páll György*** (*Katonák, honvédek*).

Ezen az őszön-télen tucatjával érkeztek a levelek, csekkek, kéziratok. A **HAZÁNK**[69] című havilapban azt fejtegette a szerkesztő, Dunai Ákos; *„Aki az emigráció negyvenedik évében folyóiratot alapít, az vagy bolond vagy megszállott, vagy valamiben igen nagy hittel hívő magyar..."* Alig később a **NEMZETŐR** vélte fontosnak, hogy ***Saáry Éva*** [70] fejtse ki véleményét: *„Manapság – a sok meglévő és magát keservesen, napról-napra fenntartó – sajtóorgánum mellé még egy újabbat alapítani merész (s talán naiv?) vállalkozás, amit kételkedéssel nézünk, de tisztelettel kell tudomásul vennünk."*

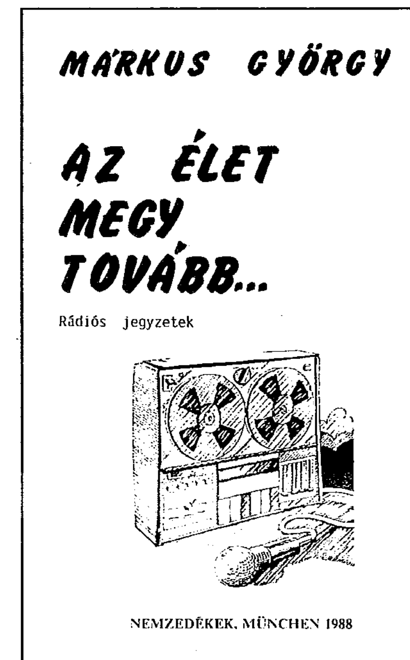
Az első (mutatvány)szám mérlege 400 előfizető és 50 alapítótag, Észak-Amerikától Svédországig. A meglepő tágkeblűséget csupán az szomorította, hogy már az induláskor vagy kéttucatnyian kérték, ne közöljem nevüket a Baráti Kör listáján. Óhajukat tiszteletben tartottam, szerénységnek véltem, de a későbbiekben kiderült, hogy nem véletlenül óvatoskodtak. A következő, az 1987 februárjában megjelent szám *„Tisztelt Olvasó"* című szerkesztői levélben arról beszéltem:

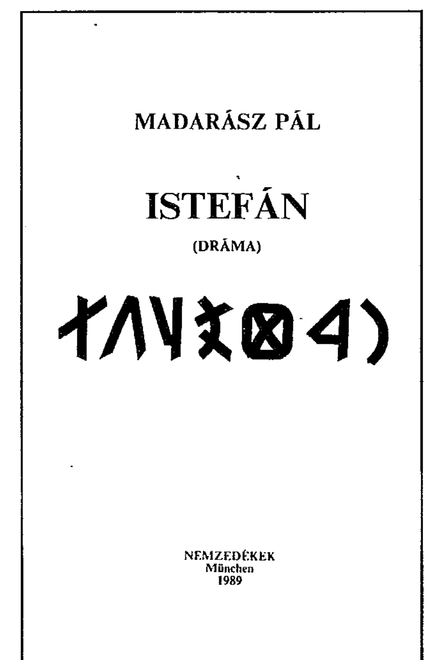
„Megszületett a remény, és élni akar. Akik velem együtt izgulták végig a vajúdás fájdalmait, örömeit, azoknak nem kell magyaráznom, hogy van hideg gyönyör is. A rettenet érzetével kapaszkodtam birokra, amikor a kisebb-nagyobb magyar közösségek, egyházi gyülekezetek összejövetelein felmutattam a lap mutatványszámát, és néztem a majdhogynem halott-öltöztetőkre emlékeztető arcokat. Álltam, figyeltem, hallgattam, és honfitársaim gyűrűjében azon töprengtem, hogy a szétcincált térkép melyik partján laknak ők, lehetünk-é szomszédok vagy csak a nyelvünk közös?! Az egész a kioltott tüzek csöndjére emlékeztetett, de mindig, mindenütt akadtak néhányan, akik hozzám jöttek, hogy közösen ünnepeljünk. Gyülekeztek a barátok és gyarapodtak az útra homokot, sarat söprögetők...

Érdemes dajkálni a lehetetlent? Talán, hiszen a legszebb népmesék is a vágyakból teremtődnek. Van-e szükség újabb folyóiratra, és főleg olyanra, amelyik a XX. század vége felé a szegénylegények dacos konokságával akarja rakosgatni az összetördelt históriánk mozaikjai? Pásztor őseink botjukra vésték fájdalmaikat, husángokra szerkesztették sorsuk hegy- és vízrajzát, nehéz kínjaikat, a glóriák sötétjét. A NEMZE-

DOKUMENTUM 8

Összeállította:

POLGÁRY SÁNDOR

A TÓTH ILONA-PER

„ELEVE ELÍTÉLVE”

1956 decemberében letartóztatták Budapesten Tóth Ilona szigorló orvosnőt és több társát. Azzal vádolták őket, hogy november közepén elhurcolták és meggyilkolták Kollár István rakodómunkást. A gyilkosságot a vád szerint Tóth Ilona Gyöngyösi Miklóssal és Gönczi Ferenccel együtt követte el. Tudott erről, Gáli József és Obersovszky Gyula is, akik illegális lapot szerkesztettek „Élünk” címmel. Tóth Ilona és társai együttműködtek velük illegális tevékenységükben. Társaik egyike volt Kovács Ferenc is, akit egy másik - árulás gyanújába keveredett - társuk meggyilkolására való felbujtással vádoltak.

A Fővárosi Bíróság 1957 április elején halálra ítélte Tóth Ilonát, Gyöngyösit és Gönczit. Kovácsot tíz évi, Obersovszkyt három évi, Gálit egy évi börtönre ítélték. A tárgyalásokat vezető bíró Tóth Matild volt.
A fellebbezések után a Legfelsőbb Bíróság népbírósági tanácsa június közepén megerősítette a három halálos ítéletet és halálbüntetésre súlyosbította Kovács, Obersovszky és Gáli korábbi enyhébb ítéleteit.

Obersovszky és Gáli ügyében a legfőbb ügyész (!) törvényességi óvást nyújtott be. Ennek alapján a Legfelsőbb Bíróság elnöki tanácsa július elején újra tárgyalta ügyüket és Gáli büntetését 15 évi, Obersovszkyét életfogytiglani börtönre változtatta.

Június 28-án felakasztották Tóth Ilonát, Gyöngyösit és Gönczit. Kivégezték Kovácsot is. Nem tudni biztosan, hogy kötelet kapott, vagy agyonlőtték.

A tárgyalásokat igen nagy nemzetközi érdeklődés kísérte. A külföldi lapok döntő többsége elejétől végéig a pert konstrukciósnak tekintette és így is kommentálta. Csak a kommunista és az őket támogató sajtó volt kivétel: a tőlük megszokott agresszív, kioktató hangnemben vitáztak a többiekkel. A per felkeltette a svéd Paul Karlsson érdeklődését is, aki rendszeresen foglalkozik ilyenfajta ügyek tanulmányozásával. Vizsgálódásainak eredményét 1983-ban tette közzé „Dömd pa förhand” (Eleve elítélve) című könyvében.

A következőkben egymással összehasonlítva csoportosítjuk a per anyagának legfontosabb részeit: a vádlottak személyére, a vád szerinti cselekményekre, a bírósági tárgyalások menetére, az ítéletekre, végül pedig a kivégzettek sírjainak sorsára vonatkozókat. A pernek összesen 12 vádlottja volt, akik közül Nyíri Sándor ügyét elkülönítették a többiekétől, mert „tevékenysége más, a katonai bíróság előtt álló személyek bűnügyével jobban összefügg”. A továbbiakban csak a fentebb említett hat fő vádlottal foglalkozunk; a többi ötöt hat hónap és nyolc év közötti, váltakozó tartamú börtönbüntetésekre ítélték. A mellékbüntetéseket - kevésbé lényeges voltuk miatt - nem említjük. Nyíri sorsa ismeretlen.

Az összehasonlító csoportosításban a baloldali hasábban közöljük a magyar hivatalos változatokat, túlnyomórészt sajtóközlemények alapján, amelyek részben a ott, részben Paul Karlsson birtokában vannak. A jobboldali hasábban az ügy kommentálásával foglalkozó szerzők véleménye olvasható. Főleg Paul Karlssoné, aki könyvében pontosan megjelöli az általa felhasznált forrásokat. Idézünk Dálnoki Veress Lajosné „Szabadság nélkül” című könyvéből (Nemzetőr - Griff kiadás, München 1978), amelyben Kardos János, Tóth Ilona védőügyvédjének visszaemlékezései is olvashatók.

NEMZEDÉKEK

DÉKEK sem akar többet, mást, mint arasznyi oltalmat, hogy ebből a menedékből hessegethessük a végzettel fenyegető dörgedelmet: Jaj az apró népeknek!

Miért is vagyunk mi hazátlanok? Országunk van, de a honunkat teremtők és ezer éven át megtartók emlékét sunyi alattomossággal kormozzák a nemzeti ünnepektől rettegők. Történelmünket kilúgozzák, templomainkat enyészetre ítélik, az álmok fölött is törvényt ülnek. Hasznos-e perelni és közben azért izgulni, hogy futja majd az előfizetésekből a költségekre...? Talán, mert bizakodunk: ha sokan szorítjuk egymás kezét, nem fáradunk el a terhek cipelésétől – megmaradunk!”

Meglepetés volt a Romániából kiutasított ***Szőcs Géza***[71] nyugatra érkezése (1986 novemberében), és kéziratot kaptam tőle találkozásunk estéjén: *„A kompromittálás 1-4 fejezetét nem akarják sehol közölni, mert a jólfésült kolozsvári irodalmárok rólam suttogott véleményeit összegzem 1983-tól...”* Miután elolvastam a végül 5 oldalnyi terjedelemben nyomtatott verset (az illusztrációkat ***Szaniszló Júlia***[72] készítette), először magam is tétováztam, hiszen a költemény mondandója az lévén: ha a gyakori letartóztatások ellenére sincs különösebb bántódása, akkor ezért besúgónak vélik ismerősei. Amennyiben viszont mégsem az, miért engedi a titkosrendőrség lármázni.

„S aki másféle mégis, aki nem ilyen, mint mi,
az provokátor vagy bajthozó őrült
az nem is lehet jó magyar ember
az biztosan cigány
és lehet, hogy zsidó is,
zsidó, román vagy homoszexuális.”

Néhány fanyalgó vélemény ugyan eljutott hozzám, de nem lett botrány, mert ebbe a számba tíz lapnyi kisebbségi mellékletet is befűztünk más színű papíron, kiemelhető, külön újságként, és közölni kezdtük ***Szilágyi Sándor*** *Boldog rabságom* című, a NOVUM VERLAG gondozásában megjelent könyve első fejezeteit. A teológiai tanulmányait Kolozsvárott 1933-ban befejezett protestáns lelkipásztort 1958 tavaszán letartóztatták és 20 évi kényszermunkára ítélték: 1964 augusztusában szabadult amnesztiával. Az *„élménybeszámoló”* avagy *„hitvallás”* gépelt szövege a nyolcvanas évek elejétől járt kézről-kézre Nyugaton, de a kiadást senki nem akarta, merte fölvállalni, hiszen a kézirathoz nem mellékelt a szerző megbízást, engedélyt, csupán a Hessen tartomány magyar református gyülekezet papjának küldött magánlevélben közölte: *„Tegyetek vele, amit jónak véltek...”*

Nem részletezem a későbbi, évekig tartó civakodások miértjeit, hogyanjait, röviden annyit: a NOVUM VERLAG egészen komoly anyagi veszteséggel kászálódott ki a pereskedésekből, és bár vétlen volt, a bíróság elmarasztalta, mert a szerződő felek nem tisztázták, kié is valójában a közlés joga. Hogy elejét vegyük a további huzavonáknak, úgy döntöttünk társammal: a jövőben a NEMZEDÉKEK égisze alatt jelentetjük meg a magyar nyelvű könyveket. Elsőként – a Nemzetőrrel közösen – ***Szente Imre***[73] *Kalevala* fordítását rendeztük sajtó alá.

Vikár Béla 1909-ben elkészült és versenytárs nélküli Kalevala tolmácsolását évtizedeken át nem követte másik változat, de a hatvanas években a tragikus sorsú, erdélyi ***Nagy Kálmán*** nekirugaszkodott a feladatnak. Röviddel később az 1956-ban Finnországba emigrált ***Rácz István***, a Helsinkiben élő ismert fotóművész is befejezte a mű fordítását, és 1976-ban saját költségén jelentette meg. Szente Imre nem velük akart vetélkedni: az első finn Kalevala 150 éves jubileumára 1985-ben került sor, és azt gondolta, ez jó ok arra, hogy ő is magyarra ültesse az eposzt. Menet közben úgy tűnt, hogy sikerül támogatókat toboroznia, tehát a két kiadó elméletileg nem kockáztat túl sokat.[74] Tévedtünk!

A NEMZEDÉKEK első (mutatvány)számaiból (ezer darab) sokfelé jutottak példányok, így az NSZK Bajor Tartományában működő és a nyugaton egyedüli magyar nyelvű gimnáziumba is. *Burg Kastl* arról volt híres, hogy a szabadságharc leverése után szüleikkel vagy egyedül menekült fiatalokat anyanyelvükön készítsék fel az érettségire. A későbbiekben fiú- és leányinternátus épült, a világ sok országából érkeztek ide fiatalok, hogy magyar szellemben tanuljanak. A fenntartáshoz szükséges anyagi fedezetet a német állam biztosította, ám az eszmei irányítást emigráns honi katolikus főlelkészek végezték. Papok kerültek az igazgatói tisztségekbe is, de a nevelők többsége polgári alkalmazottként tanított. A széthúzások kezdettől (1957-től) komoly vitákat idéztek elő, sorjáztak a külső és belső támadások, Budapestről is szítogatták az ellentéteket, mert tartottak attól, hogy *Burg Kastl* alapítóinak, irányítóinak törekvése valóság lesz: egy majdani szabad Magyarországnak nevelni nyelveket beszélő, a demokráciában jártas értelmiségi (vezető) réteget.

Tény, hogy az itt érettségizettek 90 százaléka tanult tovább valamilyen egyetemen, szüleik-tanáraik hatására érdeklődtek népük történelméről és az 1956-os eseményekről. A nyolcvanas évek derekán ismét igazgatóváltás zajlott és csökkenteni akarták a felnőttek politizálási szándékait, az emigrációs szervezetek befolyását. Reflektorfénybe kerültek a szókimondóbb diákok is, különösen azt követően, hogy az 1986-os októberi ünnepségen nagyon óvatosan emlékezhettek a forradalomról. Sérelmeik elpanaszolására fénymásolt lapot (kőnyomatost) adtak ki **LAZA** címmel: *Kastl magyar marad!* – hirdették az első oldalon. Küldtek nekem is egy példányt, és levelükre 1986. november 28-án válaszoltam.

„Nagy érdeklődéssel és figyelemmel kísérem tevékenységetek, a hangot és a vágyat, hogy cenzúrázatlan gondolataitokat másokkal is megosszátok. Ugyanakkor csodálkozom és szomorkodom amiatt, hogy a legtermészetesebb emberi cselekvésetekben korlátozni akarnak Titeket, és büntetéssel fenyegetik a lap munkájában, terjesztésében résztvevőket. Ez már csak azért is különös (és fölháborító), mert az emigráció (illetve az abból élők némelyike) gyávább, mint az otthoni máskéntgondolkodók, pedig azoknak van mit veszíteniük. Tudom, hogy vannak bizonyos kötelmi szabályok az iskolában, de aligha hiszem, hogy az ellenvélemény kimondása, közlése tilos. Különösen olyan esetekben nem lehet az, amikor Ti csupán azért küzdötök (a forradalom idején har-

"A dörömbölést kell – nem kétséges – felelősen közcselekvéssé tenni, oly fegyelmezett együttes mozgalommá, hogy végül ne csak döngjön, de törjön is be az ajtó."
Illyés Gyula

Kastli magyar marad!

LAZA

A Kastl magyar gimnázium szabad, demokratikus, cenzúrázatlan irodalmi-politikai fóruma

irja, szerkeszti és kiadja : a diákság

A véleménynyilvánítás demokratikus jogod. Használd!

– 2 –

Láttam, olvastam azt az igazgatói határozatot, hogy Kökény Lászlót kitiltják az iskola és az internátus területéről. De láttam, olvastam azt a tiltakozó – vagy inkább szolidan kérő – listát is, amelyet közel ötvenen irtak alá. Amikor a diákok egyötöde, s a felsősöknek nagy százaléka igy cselekszik, akkor ez a Ti igazatok bizonyitja. Ez a felelősen gondolkodás hangja, csak azok félnek ettől, akik csupán hirdetik a pluralizmus, de önmaguk birálatát nem türik. Hogyan lehet ugy őszinteségre nevelni, ha a fizetett oktatók elnyomják a szabad hangot! Hogyan lehet megértetni Veletek szüleitek fényes és keserves multját, menekülésük okait, ha abba az országba invitálják – HIVATALOSAN – Titeket.kémia versenyre, ahol némelyikőtök apjára kötél várt, és csak a szerencsén mulott, hogy most nem a jeltelen sirok valamelyikében – a szolga földben – nyugszanak. Azon töprengek, hogy vajon más emigráns gimnázium vezetői miként cselekedtek volna hasonló esetben? Vagy ha ennek az invitálásnak hire megy, milyen hatást vált ez ki a tényleg politikai menekült felnőttekből, azokból, akikhez felhivással fordul mind gyakrabban az iskola vezetése, hogy támogassák anyagilag a gimnáziumot. Mi – jómagam is – a jövőben csak emigráns, és csak magyar gimnáziumot segitek, olyan iskolát, ahol nem gyávaságra, megalkuvásra kényszeritik a diákokat.

Szeretném azonban azt is hangsulyozni, hogy őszintén remélem, a Veletek történtekből nem lehet – szabad – általánositani, és személyesen ismerem néhány pedagógus hozzáállását, elveit, bizom az indulatok elcsitulásában. Hiszek abban, hogy mind többen fölismerik majd a tanárok közül, hogy a fiatalok nem öncéluan "lázadoznak" és a LAZA nem a "kötekedés" szándékával jelenik meg. És arra sem kerül sor, hogy "törvényes előirásokra" hivatkozva le- és összeszedjék az illegalitásba kényszerült-kényszeritett ujságotok. Én a Nemzedékek következő számában ismertetem törekvéseitek lényegét, s miről adom, hogy vagytok – lesztek. Ugyanakkor azt is hasznosnak tartanám, ha az erőt-hitet forgácsoló csatározás helyett egészséges párbeszéd – de egyenranguságon alapuló – segitené a kiegyezést.

Kivánok munkátokhoz, a tanuláshoz sok erőt, kitartást.

Barátsággal üdvözölve a magyar és emigráns gimnázium valamennyi diákját.

Levelem közölhetitek teljes terjedelmében a LAZA-ban.

NEMZEDÉKEK
Történelmi és művészeti szemle
Felelős szerkesztő és kiadó:
Hajnal László Gábor
St.-Cajetan-Str. 4/I. Stk.
8000 München 80
West-Germany/Europe
Telefon: 089/28 14 43
Privat: 089/43 11 75

Bankkonto: Bayerische Vereinsbank
Maue..kircherstr. 3
8000 München 80
Bankleitzahl: 700 202 70
Konto-Nr. 43 713 258

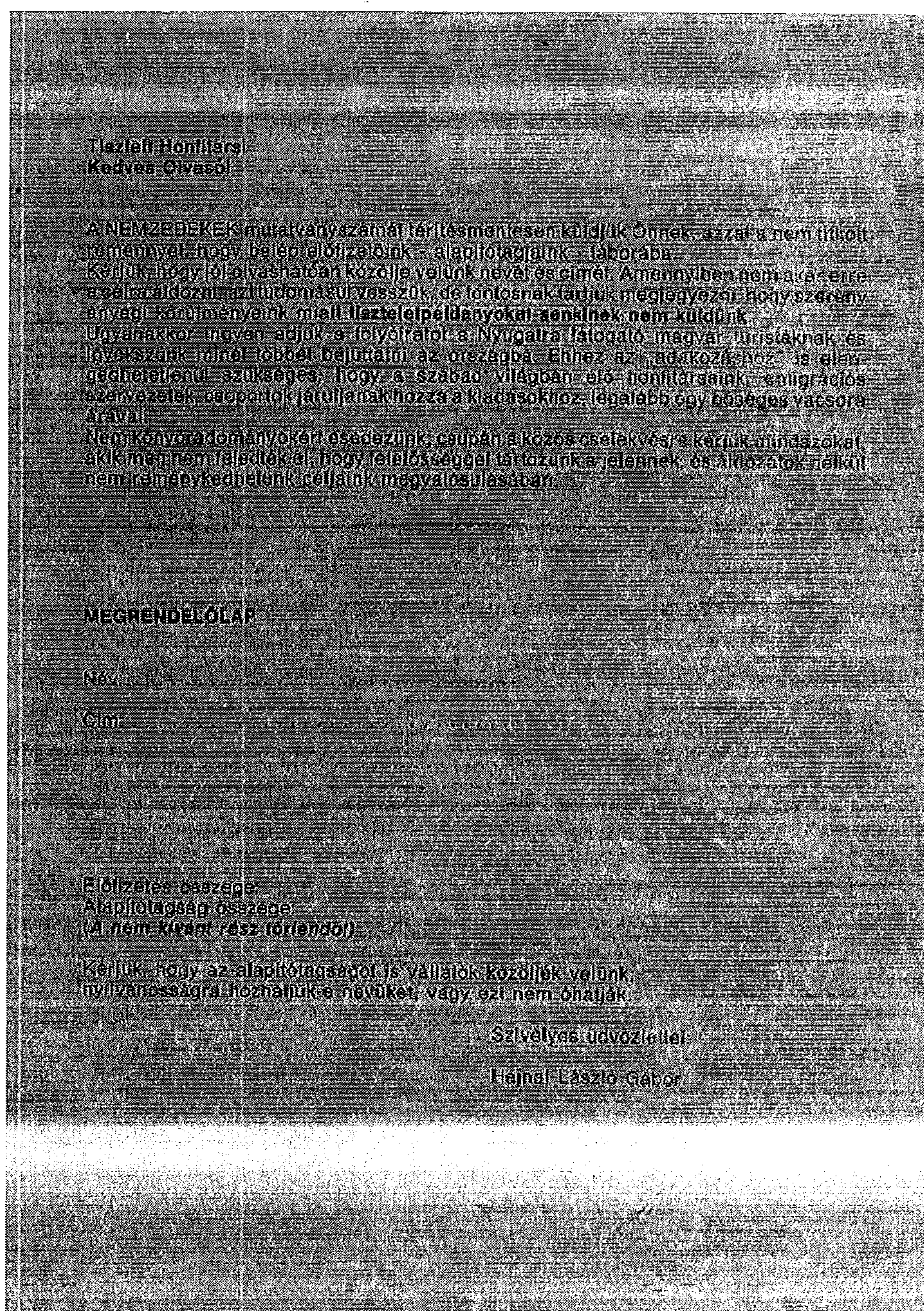
Münchenben. 1986. nov. 28.

Kedves Leányok és Fiuk!
Kedves és bátor barátaim!
A nagyreményü JÖVŐ!

Köszönöm, hogy elküldtétek cimemre a LAZA c. ujságot. /A cim pompás és találó!/ Nagy érdeklődéssel és figyelemmel kisérem tevékenységetek, a hangot és a vágyat, hogy cenzurázatlan gondolataitokat másokkal is megosszátok. Ugyanakkor csodálkozom és szomorkodom amiatt, hogy a legtermészetesebb emberi cselekvésetekben korlátozni akarnak Titeket és szankciókkal fenyegetik a lap munkájában-terjesztésében résztvevőket. Ez már csak azért is különös – és fölháboritó –, mert az emigráció /illetve az abból élő emberek-felnőttek némelyike/ gyávább, mint az otthoni máskéntgondolkodók, pedig azoknak van mit veszíteni. Tudom, hogy vannak bizonyos kötelmi szabályok az iskolában, de aligha hiszem, hogy az ellenvélemény kimondása, publikálása tilos. Különösen olyan esetekben nem lehet az, amikor Ti csupán azért küzdötök – a forradalom idején küzdő és a harcokban meghalt, vagy utána kivégzett arcok méltó örököseiként –, hogy a gimnázium nyelve, szellemisége és erkölcse magyar legyen s maradjon. [illegible] kell! karó leszünk védelmetekben.

Ne feledjétek – és ez tartsa bennetek az erőt –, hogy az iskola alapjait azok a szülők rakták le, akik a kommunista diktatura elől menekültek Nyugatra. A gimnázium tanulói – TI kedves ifju barátaim – konokul ragaszkodjanak a hajdani elképzelések, az alapokmányban lefektetett elvek megtartásáért, mert Kastl MAGYAR és nem nemzetközi iskola. Ti is azért jártok oda, mert a szüleitek azt akarják, hogy ne feledjétek, honnét jöttök. Ha nem igy lenne, akkor valóban amerikai, német, francia, stb. iskolába küldtek volna Titeket.

A Magyar Gimnázium
ÉRTESÍTŐJE
1985/86
JAHRESBERICHT
des
Ungarischen Gymnasiums
Kastl

Tisztelt Honfitárs!
Kedves Olvasó!

A NEMZEDÉKEK mutatványszámát térítésmentesen küldjük Önnek, azzal a nem titkolt reménnyel, hogy belép előfizetőink – alapítótagjaink – táborába.
Kérjük, hogy jól olvashatóan közölje velünk nevét és címét. Amennyiben nem akar erre a célra áldozni, azt tudomásul vesszük, de fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy szerény anyagi körülményeink miatt **tiszteletpéldányokat senkinek nem küldünk**.
Ugyanakkor ingyen adjuk a folyóiratot a Nyugatra látogató magyar turistáknak és igyekszünk minél többet bejuttatni az országba. Ehhez az „adakozáshoz" is elengedhetetlenül szükséges, hogy a szabad világban élő honfitársaink, emigrációs szervezetek, csoportok járuljanak hozzá a kiadásokhoz, legalább egy bőséges vacsora árával.
Nem könyöradományokért esedezünk, csupán a közös cselekvésre kérjük mindazokat, akik még nem feledték el, hogy felelősséggel tartozunk a jelennek, és áldozatok nélkül nem reménykedhetünk céljaink megvalósulásában.

MEGRENDELŐLAP

Név: ...

Cím: ...

Előfizetés összege:
Alapítótagság összege:
(A nem kívánt rész törlendő!)

Kérjük, hogy az alapítótagságot is vállalók közöljék velünk, nyilvánosságra hozhatjuk-e nevüket, vagy ezt nem óhajták.

Szívélyes üdvözlettel:

Hajnal László Gábor

coló és meghalt, vagy később kivégzett srácok örököseiként), hogy a gimnázium nyelve, szellemisége, magyar legyen és maradjon. Ez a szándékotok önmagában is tiszteletreméltó, és ezt nem akadályozni, inkább segíteni kellene a pedagógusoknak, azoknak, akik munkájukat nem foglalkozásnak, hanem hivatásnak tekintik. Ígérem mindahányótoknak, és ez nem hangzatos fogadkozás: jómagam, illetve tollforgató barátaim mellettetek vagyunk, ha kell, pajzs, ha kell, kard leszünk védelmetekben.

Ne feledjétek (és ez tartsa Bennetek az erőt), hogy az iskola alapjait azok a felnőttek rakták le, akik a kommunista diktatúra elől menekültek Nyugatra. A gimnázium tanulói – Ti, kedves, ifjú barátaim – konokul ragaszkodjanak a hajdani elképzelések, az alapokmányban lefektetett elvek megtartásáért, mert Kastl magyar és nem nemzetközi iskola. Ti is azért jártok oda, mert szüleitek azt akarják, hogy ne feledjétek, honnét a gyökerek. Ha nem így lenne, amerikai, német, francia, stb. tanintézetbe küldenek, közel a családi otthonhoz."

Néhány hetes csönd következett, már azt hittem, szolidan befejezte pályafutását az újság, ezért lepett meg, hogy szinte egy időben két borítékot is kaptam Burg Kastlból. Az igazi LAZA mellett kiadták az igazgató támogatásával és közreműködésével megjelenő másik diáklapot[75]: „főszereplője" lettem! Csupán azért karoltam fel – vélte a cikkíró – a *„rendbontók és törvényszegők"* ügyét, mert így akarok még több előfizetőt szerezni. Azon nem csodálkoztam, hogy az ordas támadások hangvételéből hiányzott a keresztényi megbocsátás szellemisége, hiszen menetközben sorra érkeztek belső dokumentumok, az intővel, megrovással, figyelmeztetéssel és kizárással végződő tárgyalások jegyzőkönyvei. (Ezek fénymásolatait kilopták az irodából!) Eljuttatták hozzám a *Burg Kastl-i Magyar Gimnázium Barátaihoz* címzett fölhívás szövegét is, valamint a szöveggel egyetértők aláírásának listáját. (Eredeti példányok!)

„Kérjük a magyarságot, akinek szívügye, hogy a Kastl-ban működő Magyar Gimnázium továbbra is az emigrációt szolgálja, ezt a levelet írja alá.

Pillanatnyilag olyan az iskola vezetősége, mely bátran hangoztatja, hogy az iskolának semmi köze az 56-os eseményekhez és annak szelleméhez. Ez sajnos valós tény és nem rágalom. Mindenkinek lehetősége van, hogy utána érdeklődjön, mert az iskola vezetősége nem tartja titokban ezt a programot.

Mindannyian tudjuk, hogy az 56-os események következménye az iskola. Alapítója a néhai Msgn. Dr. Ádám György prelátus úr, aki a várat romjaiból keltette életre az emigráció anyagi és erkölcsi támogatásával és a Német Szövetségi Köztársaság segítségével, Strausz úr közreműködésével, az EMIGRÁCIÓ céljaira. Ezt a kívánságot mind a Német Szövetségi Kormány, mind a prelátus úr részéről alapító levél bizonyítja, amelyet hiába kérünk, keresünk az iskola igazgatóján. Azt állítja: az okmány elveszett."

Mire észbe kaptam, nyakig merülten hadakoztam a folyóiratot, engem és az ügy tisztázását szorgalmazókat támadókkal. Azt nem akartam, hogy a NEMZEDÉKEK túl sok terjedelmet szánjon a LAZA kirobbantotta bonyodalmak ismertetésére, de nem is hátrálhattam, mert az igazgató hivatalosan közölte: bírósági per lesz a közbeavatko-

zásból. Röviden feleltem: *„A TÖRVÉNYNEK BETÖLTÉSE A SZERETET!"* (Róm. 13:10) – és békésen vártam a lavina közeledtét. Szerencsére sokáig csak a tennivalók özöne zúdult rám, hiszen három könyvemen dolgoztam,[76] napi hat órát töltöttem hétvégeken is a SZER műsorainak szánt anyagok előkészítésével. Nem hanyagolhattam a kiadói munkát sem, válogatni kellett az elfogadható kéziratokból, mert évi két-három kötetnél többre nem futotta erőnkből, pénzünkből. (Bevételünket szinte teljes egészében fölemésztették a nyomdai gépek vásárlásai, a fizetésért dolgozók bérei, az új menekült értelmiségiek támogatásai stb.)

A hófehér bútorokkal berendezett szerkesztőségünket reggeltől zárásig látogatták kíváncsiskodók, diskurálni, iszogatni, olvasgatni, ingyen példányokhoz jutni szándékozók, de csak elvétve akadt néhány segítőkész vendég, ha borítékokat kellett bélyegezni, súlyosabb csomagokkal postára menni, vagy a nyomtatott íveket akartuk sietősen *„összehordani"*. Sokat *„okosodtam"* menet közben, kezdtem érteni az öreg emigráns lapkiadók sajnálkozását okát és azt is, hogy miért fogadják gyanakodva a „betoppanókat"! A NEMZEDÉKEK egyik összevont számának megjelenése után régi ismerős bukkant föl, igaz, előtte telefonált, kérdezvén, hogy mikor jöhet. Üzlettársam éppen a levonatok javításával bíbelődött, nem érdekelte az udvarias érdeklődés, ezért csak annyit mondott: este nyolcig bármikor.

Az illetővel Budapesten, a Lapkiadó Vállalatnál voltunk újságírók, de csupán köszöntünk egymásnak, ezért is lepett meg jelentkezése. Az asztalra tettem a vodkás üveget, rámutattam kiadványainkra, és nem túlzott érdeklődéssel hallgattam zavart motyogását a hazai rendszerben tapasztalt kuszaságokról. Ahogy fogyott az ital, úgy közeledett *„küldetésének"* lényegéhez, miszerint azt *„üzenik otthonról"*: ne foglalkozzak annyit 56-al, az elszakított területeken élő ellenzékiek védelmével[77], hagyjam másokra a Burg Kastl-i gimnáziumban nekiveselkedett kardvillongások végkimenetelének eldöntését. Továbbá neki jelentést kell készíteni a kiadóban látottakról. A szedőgépnél foglalatoskodó társamat odahívtam, és megkértem, hogy segítsen a *„kollégának"*, hiszen komoly tapasztalatokkal rendelkezik: amikor Magyarországra látogat, a külföldieket ellenőrző központba (KEOK) minden alkalommal beidézik *„elbeszélgetésre"*.

Sikerült tökéletes tárgyilagossággal és hibátlan fogalmazással följelenteni önmagunkat. Bevallottuk, hogy mennyi lázító hangvételű sajtótermék sorakozik polcainkon (címek, szerzők, kiadók), *„kikotyogtuk"* előfizetőink számát . Megfeledkeztünk a kellő éberségről is: látogatónk saját kezűleg lapozhatott a kötészetből éppen akkor hozott, 56 verset tartalmazó könyvbe. Ez volt ***Kannás Alajos***[78] *Kormos Kövek* című, nagylélegzetű költeményének második kiadása. Az első Rómában, a Katolikus Szemle gondozásában jelent meg 1957-ben, és pillanatok alatt szétkapkodták, később viszont – noha az október 23-i megemlékezéseken gyakorta szavaltak ebből részleteket – egy nemzedéknyi időn át nem akadt az újabb nyomtatásra vállalkozó emigráns szervezet. Ismét parázs a fejre, de eljött a *„megvilágosodás"* pillanata is: valakik, valamiért, az oszd meg és uralkodj mindig hasznosítható elvét alkalmazva, szítogatják

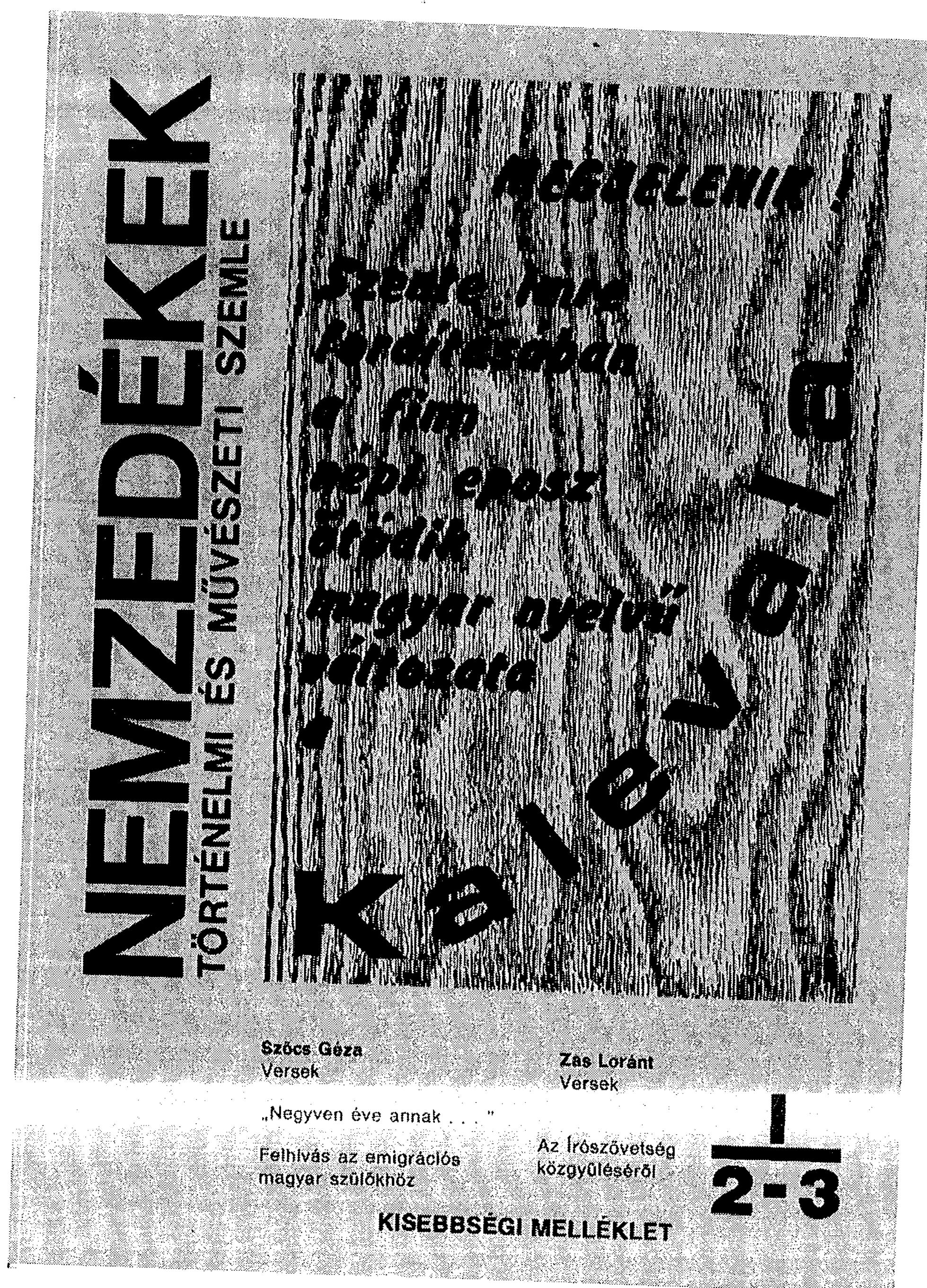
Kannás Alajos, HLC, Madarász Pál

Ünnepi szónoklat 1986-ban

Madarász Pál az Istefán című drámájának Los Angeles-i bemutatóján

az indulatokat, úgy, hogy ezzel párhuzamosan tönkretegyék a folyóirat hitelességét.

Egy Brg Kastl-i *„belsős”* tanár közreműködésével megszereztem valamennyi pedagógus személyzeti anyagát, és mindegyikről külön jellemzést készíttettem a diákokkal, szülőkkel, összegezve szakmai, emberi tulajdonságaikat. Többé-kevésbé tárgyilagos képet kaptam a hajbókolókról, kétszínűekről, a gyerekekkel gorombáskodókról, iszákosokról, a homo- és biszexuálisokról, de a becsületesekről, védtelenekről is, akik kényszerhelyzetben voltak (bankkölcsön, szolgálati lakás stb.). Mindahány lapról fénymásolatot készítettem, és egy személyes beszélgetés során megmutattam az alig korábban kinevezett németországi magyar főlelkésznek. ***Fejős Ottó***[79] megértette, hogy a birtokomban lévő iratgyűjtemény számomra erős bástya, és türelmem is méltányolta. Röviddel később máshová helyezték a papigazgatót, helyébe egy hajdani Kastl-i diák került, aztán jött a rendszerváltást megelőző korszak.

Már azt hittem, hogy nyugalmas, pihentető esztendők következnek, de odahaza repedeztek az ideológiai (köntör)falai. Sokasodtak a kiadók, és a magánkezdeményezésű napi-, heti-, havilapok, folyóiratok többsége nemzetiszínű borítóba öltözött, fennen hirdetve függetlenségét. Münchenben is jártak-keltek támogatásért kilincselők, megbízólevelekkel jelentkezők, hogy valami *„bomba üzletet”* köthessenek. Kapcsolatba kerültem az *Idegennyelvű Folyóirat Kiadó Leányvállalat*, az **INTEREDITION** szerkesztőségével, amelyik a Pallas Lap- és Könyvkiadó égisze alatt működött, de ide tartozott még az **UNIO** című, évente hatszor megjelenő folyóirat is, főszerkesztője ***Tamási Orosz János*** költő. A *Pallas Aktuális Szerkesztőség* vezetője, ***Sebestyén Gábor*** 1989. december 28-án Bp.-en keltezett levelet küldött a bajor fővárosban lévő lakásomra.

„1989. április 7-én létrejött egy szerződés az Ön folyóirata, illetve az INTEREDITION vállalat UNIO kiadója között, amely azt tartalmazza, hogy Ön átadja a Nemzedékek tulajdonában lévő ***David Irving*** 'Uprising' *című művének magyar nyelvű kiadási jogát és a szerző tulajdonában lévő fotókat. Az UNIO vállalta, hogy a könyvet 1989. június 15-ig megjelenteti.*

A kiadót tervei megvalósításában különböző átszervezési gondok gátolták. 1989. decemberétől az UNIO a Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalatnál jelenik meg.

A Pallas Lap- és Könyvkiadó megállapodott az UNIO-val, hogy megjelenteti David Irving: Az 1956-os magyar felkelés *című könyvét, 1990. első félévi kiadási határidővel.*

Mivel az UNIO opciója lejárt, szeretnénk az opciót megerősíteni, megújítani – ehhez kérjük hozzájárulását. Amennyiben ez Önnek megfelelő, mi azt a szerződést, mely a NEMZEDÉKEK és az UNIO között jött létre, ránk nézve érvényesnek és teljesítendőnek fogjuk fel (kivéve természetesen a kiadási határidőt – amely 1990 első félév lenne).”

Az előzményekhez tartozik, hogy 1988-ban arról tárgyaltam a nemzetközi hírű angol történésszel, íróval: kiadnám az addig több nyelven megjelent, az 1956-os felkeléssel foglalkozó vaskos (628 oldalas) könyvét magyarul. Számoltam azzal, hogy a szerző éles elemzései, tabukat nem ismerő ítéletei nem arattak osztatlan sikert min-

denütt, de kutatásainak eredményeit, az azokból levont, meg nem alkuvó következtetéseket és forrásmunkáinak gazdag anyagát (mely kevesek számára volt hozzáférhető), nem lehet eltitkolni a magyar olvasók elől sem. A négy oldalnyi terjedelmű, minden részletre kiterjedő szerződést 1989. január 18-án írtuk alá, azzal a kikötéssel, hogy a kiadási jog egy évre szól, és ha ezt nem teljesítem, elveszítem a megállapodáskor átutalt előleget.

A fordítás készen lévén, hozzákezdtünk az előkészületekhez, megrendelőket toboroztunk, de 1989. március 30-án az UNIO munkatársa Budapestről Münchenbe érkezett, hogy nincs-e izgalmas, eladó kézirat a kiadónál. Volt! Innét kezdve, ha nem is pörögtek az események, érdekesnek tűnt, hogy az 1990. január 29-én postázott levélben arról értesítettek: az általam vásárolt fordítás használhatatlan. (Ennek eldöntéséhez 10 hónap kellett, hiszen az anyagot 1989. április 7-én kapták tőlem!) Éppen ezen a héten értesített David Irving, hogy vége az esztendőnek, és a szerződés szerint... Telefonok, távirat, alkudozások, hogy Magyarországon most hatalomcsere zajlik, legyen megértő, adjon haladékot, örüljön velünk, komoly változásokra számíthatunk. Megegyeztünk, újabb előleget utaltam át, és vártam.

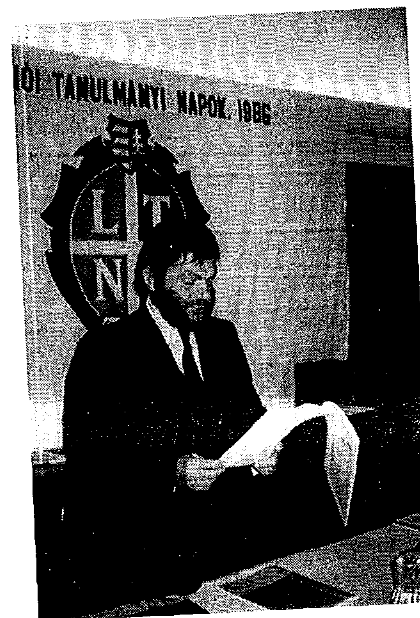
Munka azért akadt jócskán, mert 1989 őszén fejeztük be az Amerikában élő nyelvészprofesszor, ***Dr. Madarász Pál***[80] *Istefán* című drámáját, és a 286 oldalas könyv terjesztését szerveztük. David Irving nem zaklatott, én sem sürgettem az UNIO főszerkesztőjét, hiszen 1990 derekán kézbe vehettem az általuk készített fordítás szedett szövegét. Amikor viszont szúrópróbaszerűen összehasonlítottam az eredetivel, észrevettem a kihagyásokat, finomítgatásokat, ahol a szerző kendőzetlen tárgyilagossággal ismertette az 1945-től 1956-ig tartó időszak politikai vezetőinek származását, és kihangsúlyozta, hogy többségük zsidó. Aztán nagy csönd következett.

Tovaszaladt az újabb év, ismételt halasztást nem remélhettem, a szerződésbontásról 1991. március 13-án fogalmazott levelében értesített David Irving: *„...ezennel megkérem, haladéktalanul állítsa le 'Uprising' című könyvem magyarországi, magyar nyelvű kiadását!"* Gyorsan szaladt a hír, és tucatjával érkeztek a NEMZEDÉKEK számaiban közölt felhívásra jelentkező megrendelők dörgedelmei; mi lett a pénzükkel. Nem érvelhettem, azokból a kétszer kifizetett előlegre sem futotta, nem is beszélve az egyéb költségekről; az anyagi és erkölcsi felelősség reám hárult.

A baj csőstül zúdult ezen a tavaszon: az UNIO főszerkesztője is március 13-án telefonált, hogy a Pallas nem adja ki a könyvet, kártérítést sem fizet, mert akivel a megállapodást kötöttem (Sebestyén Gábor) nem rendelkezett felhatalmazással és ilyen jellegű jogkörrel. Kártérítési igényeimet csak vele szemben érvényesíthetem. ***Horti József*** vezérigazgató (eredeti szakmáját tekintve *halbiológus*) a miniszterelnök, *Antall József* szűkebb köréhez tartozván, következmények nélkül érvényteleníthette az egyezséget. Hatalmának tudatában azt is megtette, hogy az általam fölkért, tekintélyes ügyvéd levelét válaszra sem méltatta. A jogász nem biztatott komolyabb sikerekkel, hiszen a vállalat anyagi csőddel viaskodott, vezetői a maguk harácsaival törődtek, a ko-

HLG és Szakály Sándor történész egy müncheni előadás után

A Lugano-i tanulmányi napokon 1986-ban; a találkozót a Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör rendezte. Ekkor került bemutatásra a Nemzedékek című folyóirat.

rmányzó pártok valamelyikéhez tartozók magabiztosan pök- hendiskedtek.

Még működött a *Szabad Európa Rádió Magyar Osztálya*, és arra gondoltam, hogy ilyen esetben megengedhető, ha magánügyből figyelemfelkeltő műsort állítok össze. Az én példám, mint jelenség, közügy, tehát van ok a „szellőztetésre". Ebbéli szándékom nem is titkoltam, és erről 1991 nyarán értesítettem Horti Józsefet, azt sem hallgatva el, hogy tervem megvalósítását nem helyeslik MDF-es ismerőseim. Továbbá arról is említést tettem, hogy Európában általában az a szokás: a felperes lakóhelye szerinti bíróság illetékes a tárgyalásra, vagyis Münchenben kell (ki)magyarázkodnia.

A történet(ek)nek itt a vége!

Az iskolában szünet lévén, játszani mentem gyerekeimmel a közeli parkba, majd kérésükre kerékpárra ültem, hogy jégkrémet hozzak nékik. Alig lendítettem néhányszor a pedálokon, elsötétült előttem minden: kóma, mentők, alapos orvosi vizsgálatok – cukorbaj. A legrosszabbik fajta, az úgynevezett menedzserbetegség, amit gyógyítani képtelenség, legföljebb a korábbi életmód teljes megváltoztatásával, tökéletes nyugalommal jobbítható az állapot. Végighallgattam a professzor tanácsait, és még azon a héten mindent el- és átadtam üzlettársamnak, borítékokba zártam valamennyi peres okmányt, az előfizetőknek bejelentettem: a NEMZEDÉKEK működése bizonytalan ideig szünetel.[81]

Egymást követték a műtétek, és a lábadozások tiszta pillanataiban azt tervezgettem, hogy rövidesen... ismét, az erőmből viszont kevésre futotta. Az *Antológiai Kiadó* gondozásában, 1994-ben megjelent 164 oldalas könyvemben: *„Legyen az író hasznos akarat..."*,három témát gyűjtöttem csokorba: az amerikai körútjaim tapasztalatait, a Szabad Európa Rádió rövid történetét és azt, hogy az emigráns tollforgatók jelesebbjeiből kik – miért maradtak szellemi száműzetésben!

Az én Istenemnek és szeretteimnek hála, hogy ezt a munkát is befejezhettem, de napjainkban már a római vígjátékíró, Terentius véleményét vallom: *„Proximus sum egomet mihi."* Önmagamhoz vagyok legközelebb.

JEGYZETEK

I.

1 Erdei Ferenc, Darvas József, Veres Péter, Szabó Pál, Féja Géza és a „Magyarország felfedezése" könyvsorozat szociográfusai mellett ide tartoztak a Püski Sándor alapította Magyar Élet Kiadó Szerzői is, Erdélyi Józseftől Sinka Istvánig.

2 A protestáns ifjúsági mozgalmakban és az 1944-es ellenállásban komoly szerepet játszó Soós Géza az Egyházak Világtanácsa genfi központjában dolgozott (az emigrációba kényszerített Nagy Ferenc híve, támogatója volt), és hivatalosan utazhatott sokfelé. Könnyen tudott kapcsolatot teremteni a menekült tollforgatókkal: sikerült megnyernie a lap szerkesztőinek, munkatársainak – rövidebb, hosszabb időre – Gombos Gyulát, Wass Albertet, Bakó Elemért, Bogyay Tamást, Máriássy Józsefet, illetve az emigrációba került értelmiség színe-javát.

3 NYUGAT: a magyar irodalomtörténet egyik legjelentősebb folyóirata (1908-1941), Ignotus, Fenyő Miksa, Osvát Ernő, Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Gellért Oszkár szerkesztették. HUSZADIK SZÁZAD: szociális és liberális nézeteknek egyaránt helyt adó orgánum (1901-1949); a polgári radikálisok ideológiai fóruma is volt, amikor 1906-ban Jászi Oszkár vette át az irányítást. MAGYAR CSILLAG: Babits halála után a Nyugat utódaként jelent meg (1941. okt. 1-től 1944. ápr. 1-ig), Illyés Gyula és Schöpflin Aladár szerkesztésében az irodalmi ellenállás központja lett. A német megszállás után betiltották. VÁLASZ: a népi írók mozgalmának szinte hivatalos lapja (1934. május – 1938. június), Németh László ötletére indult, felelős szerkesztője és kiadója a debreceni Gulyás Pál. Megszűnése után 1946 októberében adták ki ismét, Sárközi Márta anyagi segítségével. Illyés Gyula jegyezte 1949 júniusáig; a dogmatikus pártpolitika miatt fölszámolták.

4 Borsody István: 1946-ban a washingtoni magyar követség sajtóattaséja (korábban a Szabad Szót és az Új Magyarországot szerkesztette), majd 1947-ben az USA-ban telepedett le. Utána komoly tekintéllyel rendelkező történészprofesszorként dolgozott a pittsburgi Chatham College-ban. A felhíváshoz csatlakozó Cs. Szabó László a Nyugat esszéíró nemzedékéhez tartozott, 1935-1944 között a Magyar Rádió irodalmi osztályát vezette, és 1949-ben emigrált. Értelmiségi körökben jól ismerték. Szabó Zoltán a népi mozgalom szervezője, a Márciusi Front tagja, híres szociográfus (a Tardi helyzet c. kötetéért 1936-ban perbe fogták), 1945-től a NPP egyik irányítója. Párizsba küldték 1947-ben kulturális attasénak, de 1949-ben lemondott és nem tért vissza. A lényeget tekintve főleg neki tulajdonítható, hogy sikerült megteremteni a kiadás anyagi feltételeit.

5 A második világháború vége felé, illetve utána nyugatra kerültek, menekültek többsége elsősorban a nemzeti eszméket hirdető, hazafias szólamokat hangoztató, keresztényi szellemiségű és az orosz megszállást erősen bíráló lapokat támogatta. Az ún. liberális nézeteknek is fórumot adó sajtótermék szerkesztőit, kiadóit, támogatóit alkalmanként hivatalos helyeken följelentették, mint kommunistagyanús egyéneket, olykor megakadályozva ezzel, hogy az illetők politikai menedékjogot kapjanak.

6 Vámos Imre: 1957-től 1959-ig a londoni Irodalmi Újságnál tevékenykedett, majd 1962-ben hazatért. Vele ment vissza Horváth Béla költő, a másik elbocsátott; ők ketten szerkesztették az „átmenekített" Látóhatárt, de a hetvenes évek elején elvették tőlük. Vámos a Magyar Nemzethez került, onnan ment nyugdíjba 1990-ben, és 1993. november 28-án hunyt el.

7 Az ÚJ LÁTÓHATÁR a Látóhatár évfolyam-számozásának folytatásával, Molnár József felelős kiadói és Borbándi Gyula felelős szerkesztői működésével indult 1958 júliusában. A szerkesztők közé tartozott Bikics Gábor (1958-63), Kovács Imre (1958-71), Szabó Zoltán (1958-63), Gombos Gyula (1959-80), Zsigmond Endre (1970-80) és Sztáray Zoltán (1961-89).

8 A Püski Kiadónál 1989 májusában jelent meg egy 182 oldalas válogatás (Szerelui Pál munkája) az ÚL négy évtizedes történetéről, néhány fontosabb tanulmány újraközlésével emlékezve a folyóirat jelentőségére. Nevezetesen arra, hogy mint programot, sikerült megvalósítani a Németh László elképzelte „minőség forradalmát" és az „emberi méltóságra támaszkodó" hazafiságot.

II.

9 Molnár József (1918. aug. 27.): a Szociáldemokrata Párt tagjaként az Országos Ifjúsági Bizottság titkára 1940-ben, majd 1945-től 1947-ig a Nemzeti Parasztpárt propaganda osztályának vezetője. Az országot 1948-ban hagyta el, és először Svájcba, majd az USA-ba költözött. 1955-től Münchenben él.

10 Elsősorban a londoni BBC és a müncheni székhelyű SZER magyar osztályának alkalmazottai tehették meg, hogy a „levegőre került" tanulmányaikat, könyvismertetéseiket, politikai esszéiket a nyomtatott sajtó követelményeihez igazítva küldjék el közlésre. Az külön szerencse volt, hogy Borbándi Gyula, a SZER irodalmi és egyéb műsorainak szerkesztőjeként „kicsemegézhette" a fontosabb kéziratokat. Néhány rádiós név: Bogyay Tamás, Borsányi Julián, Haas György, Hajnal László Gábor, Hanák Tibor, Juhász László, Kovács Imre, Monoszlóy Dezső, Ölvedi János, Román J. István, Sárközi Mátyás, Sipos Gyula (Albert Pál), Cs. Szabó László, Szamosi József, Vándor Györgyi, Zsigmond Endre.

11 Két jelentősebb tanulmányról fontos említést tenni: Tótfalusi Kis Miklós firenzei betűinek nyomában (München, 1989.) és Misztótfalusi Kis Miklós angliai kapcsolatai (Nagy magyar betűművészek – Budapest, 1993.).

12 Molnár József az ÚL 1988/4. számában vonta meg annak mérlegét, hogy milyen eredmények, sikerek, kudarcok váltakoztak a szerkesztő, majd a kiadó életében. Ekkor úgy vélte: szükség van, lesz még a folyóiratra, „mert nem csukhatjuk be szemünket olyan hazai jelenségek előtt, amelyek bizonyos hasonlatosságot mutatnak a Rákosi-korszak végleg megszűntnek vélt, dicstelen módszereivel. (...) Új, demokratikus szellemet csak új, tiszta múltú emberek teremthetnek!" Pár esztendővel később (1995 nyarán) Münchenből Budapestre autózva végigdiskuráltuk az utat, főleg azt elemezgetve, milyen is volt az emigráns sajtótermékek céljait, törekvéseit szolgálni önzetlenül azért, hogy ezzel is segítsük a politikai rendszerváltozást (váltást?!) Magyarországon. Búcsúzáskor a nálam napra pontosan 30 évvel idősebb férfi csak annyit mondott: „A mi lelkiismeretünk hiába tiszta...

III.

13 A több-kevesebb rendszerességgel megjelenő folyóiratok közé tartozott még az 1962-ben, Párizsban indított Magyar Műhely, továbbá az 1981-től Washingtonban kiadott Arkanum is. Főleg a kísérletező műfajjal rokonszenvező alkotók támogatták, de soha nem sikerült a lapokat fenntartani képes olvasótábort kialakítaniuk.

14 Budapesten született 1947. január 4-én. Az érettségi után munkás lett, majd Jugoszlávián keresztül Olaszországba szökött. Röviddel később, 1971-től 1974-ig Louvainben (Belgium) szlavisztikát tanult. Ekkor az USA-ba kapott bevándorlási engedélyt. Amerikába érkezésének évében látott napvilágot első verseskötete, A képzelet kertjeiben címmel. Többféle foglalkozással próbálkozott, számos emigráns sajtótermék munkatársa, tucatnyi könyve jelent meg magyar, illetve angol nyelven.

15 A magyar száműzöttek lapja volt az első újság, Kossuth kezdeményezésére nyomtatták és terjesztették. Az I. világháborútól 1986-ig hozzávetőlegesen ezer magyar nyelvű lapot alapítottak, ebből 1986-ban még kb. 250 jelent meg alkalmanként vagy rendszeresen, kétharmaduk nyomtatott formában. Példányszámuk kicsiny, a legismertebbek sem érték el a 15 ezret.

16 A nyolcvanas évek derekán a folyóirat szerzői közül némelyek belemartak a nemzeti emigráció ismertebb vezetőibe, gúnyosan becsmérelték a „liberalizmus" szorgalmazásának ellenzőit. Filippi István Báránybőrbe bújt farkasok (utalás az egyik „hazakacsintgató", Bárány János személyére) címmel terjedelmes eszmefuttatást közölt a Katolikus Magyarok Vasárnapjában, és véleményét több nyugati magyar újságban helyeselték.

17 A jelen tanulmány szerzője sem adott kéziratot 1984-től 1990-ig (a 13. számtól a 32.-ig) a szerkesztőnek, de amerikai körútjain találkozott vele. A politikai-szakmai ellentétek öt éven át tartottak.

18 A hazai rezsim szalonképesítésével kapcsolatos viták ekkoriban komolyan felerősödtek, és a jobboldalinak nyilvánított személyek, csoportok kiszorítását főleg a „balos" értelmiségiek erőltették.

IV.

19 A Pazmaneumban végezte teológiai tanulmányait, 1876-ban szentelték pappá. Amerikába 1892-ben került, és 1902-től 1907-ig Cleveland plébánosa. 1926-tól pápai prelátus.

20 Medgyesházán (Arad vm.) született 1898. aug. 21-én, az USA-ban halt meg 1948. május 15-én. Ferencesrendi szerzetes, Kolozsvárott szentelték pappá 1921-ben. Amerikába 1929-ben utazott, és 1930-tól élete végéig Youngstownban a South Bend-i Szent István templom plébánosa. 1941-től 1948-ig a KMV szerkesztője.

21 Szegeden született 1909-ben, 1928-ban szentelték pappá. Az USA-ba 1939-ben küldték, és a New Brunswick-i magyar katolikus egyházat vezette. Hazatérése után a ferences szerzetesek munkáját végezte, segített a háborútól meggyötört városok, falvak életének újraindításában. A kommunistákat idegesítette népszerűsége, és politikai perrel akarták félreállítani. Kapóra jött, hogy 1946 tavaszán egy középiskolás diák több orosz katonát agyonlőtt, mert korábban heten erőszakolták meg anyját. A fiú barátai segítettek a hullák elrejtésében. A gyöngyösi nyomozó beidézte a rendőrségre a gimnazista fiúk gyóntatóatyját, és már az első éjjel ájulásig verte. A perben 42 személyt tartóztattak le, három főt ítéltek halálra és végeztek ki 1946. október 20-án Sopronkőhidán, de sokukat hurcoltak el az országból: legtöbbjük a Gulág-munkatáborok valamelyikén fejezte be az életét. P. Kiss Szaléz az 1945 után meginduló vallásüldözés első áldozata.

22 Fogarason született 1891-ben, teológiát Vajdahunyadon tanult, magyar-latin szakos tanári diplomát a kolozsvári Bolyai egyetemen szerzett, filozófiai doktorátusát Münchenben védte meg a Ludwig-Maximilians Universitason. Pappá 1913-ban szentelték. Amerikába 1928-ban helyezték, ahol több városban lelkipásztorkodott. 1952. január 17-én hunyt el Fairfieldben (USA).

23 Dunai Ákos (Hársfalvy Lajos) 1956. október 27-én született Komáromban és 1989. október 4-én halt meg München közelében; autóbaleset áldozata lett. Amikor a KMV irányítását elvették tőle, HAZÁNK címmel lapot indított (1985-1987); majd megszűnte után az ÚJ HÍDFŐt szerkesztette.

24 A KMV a körülbelül egytucatnyi ismertebb emigráns könyv- és lapkiadó legnagyobbika volt. Az ötvenes évektől a magyarországi rendszerváltásig évente átlagosan 100-140 féle mű jelent meg nyugaton, mintegy 200 ezer példányban, ebből 20-30 százalékot a Vasárnap gondozott. E tanulmány szerzőjének 1982-től 1990-ig, noha református vallású, hét könyvét adták ki.

25 Eredeti neve Szász; 1938. március 9-én született Budapesten. A forradalom leverése után börtönbe került, szabadulását követően segédmunkás, villanyszerelő, majd üzemmérnöki képesítést szerzett. Fiatal feleségével 1967-ben Olaszországba szökött, onnét Amerikába települt 1968-ban. Elektromérnöki diplomát kapott 1972-ben Los Angelesben, részt vett az űrkutatási programban, de közben írt, főleg verseket. Féltucatnál több könyve jelent meg, tehetős üzletember, gyakorta támogatja pályatársait.

V.

26 Igazából csak a váci börtönben alakult ki komoly alkotói csoport, amelynek tagjai közül számosan részt vettek az 56-os forradalom fegyveres harcaiban. Gérecz Attila így lett az egyetlen hősi halott költő, de a rabtársakból sokan nem menekültek nyugatra, ezért – féltve őket a következményektől – évtizedekig eltitkolták nevüket. Közéjük tartozott Tóth Bálint, Gyöngyössy Imre, Kárpáti Kamil.

27 A Ludovikán avatták 1941-ben hadnaggyá, részt vett a II. világháborúban, és 1944-ben a csendőrséghez helyezték. Később, 1947-ben a demokratikus hadseregből elbocsátották, majd letartóztatták, és zsidóüldözés vádjával tíz évi fegyházra ítélték. A börtönből 1956 derekán szabadult: az ítéletét megsemmisítették, mert jogellenes volt.

28 Az ötvenes évek derekán, a Genfben folytatott négyhatalmi tárgyalások idején, illetve utána kettősség jellemezte az amerikai külpolitikát, és a tétovaság erősen éreztette hatását a SZER műsoraiban is. A szerkesztők némelyike a békés tudomásul vételt hangoztatta; senkiben ne keltsen komolyabb reményeket, hogy Ausztriából kivonták az orosz csapatokat. A magyar emigránsok viszont azt követelték az Egyesült Államok kormányától, hogy ne hivatkozzanak az egyensúlypolitikára, szabadítsák fel végre a rabnemzeteket.

29 A háborúban a vezérkar II. osztályának főnöke, majd harcoló alakulattal hagyta el az országot. Amikor az orosz, angol, francia és amerikai megszállási övezetek katonai (menekült)táboraiban szervezni kezdték a kommunistaellenes bajtársi csoportokat, szóba került Zákó András neve is, hogy ő legyen parancsnoka a Magyar Harcosok Bajtársi Szövetségének. Sikerült az orosz megszállási övezetből az angolba, később a franciába csempészni, és itt elnézték ténykedését. Az MHBK 1948. október 23-án alakult meg hivatalosan.

30 Az 1. magyar hadsereg utolsó főszállásmestere volt, és a háború után osztrák területen maradt, ahol úgymond „összekötő tiszt"-ként dolgozott az angol megszállási terület hatóságánál. Ő is létrehozott 1948 nyarán egy szervezetet, hogy a Honvéd Bajtársak Közössége tagjait nyilvántartsa, erkölcsileg és anyagilag támogassa.

31 Néhány év múltán „szétszóródtak" és egészen más területekre kerülve dolgoztak, de a tollat nem tették le mindahányan. Kocsis Gábor verseket írt, Fehérváry István feldolgozta a Szovjetvilág -, valamint a Börtönvilág Magyarországon történetét.

32 A szervezést Dr. Pető Ferenc (emigrálása előtt gimnáziumi tanár volt Németh László kedvenc városában) intézte, és 10 ezer dollárt gyűjtött össze. (A mai értéke ennek 12-szerese!) Napjainkban is segít, ahol tud: közreműködésével készült el a forradalom 40. évfordulójára Kovács József emlékműve. A fiatal medikus a szegedi orvosegyetem mártírjaként veszítette életét.

VI.

33 Az amerikai külügyminiszter, Robert H. Jackson 1945 júniusában hívatta magához az USA Army Office of Strategic Services magyar csoportjának vezetőjét, Martin Himmlert, és arra utasította, hogy kerítsen elő 10-12 magyar háborús bűnöst, akiket Nürnbergben vonnak felelősségre. Ám ennél jócskán többet fogtak el, és Péter Gábor kérésére Budapestre vitték, átadták az ÁVO-nak, hogy „ad bestias" módon verjék agyon kihallgatás közben, végezzék ki őket a tömeg szeme láttára, vagy kerüljenek hosszú esztendőkre börtönbe: sokan befejezték ott életüket. Bárdossy László miniszterelnök azzal búcsúzott az őt letartóztatóktól, elítélőktől és halálára kíváncsiaktól: „Istenem, mentsd meg nemzetem ettől a söpredéktől!"

34 Ebben élen járt a New Yorkban megjelenő, AZ EMBER című erősen baloldali lap tulajdonosa, Göndör Ferenc és kebelbarátja, Deák Zoltán. Érdekesség gyanánt említjük, hogy a rooseveltí USA– SZU ölelkezések idején ők ajánlották az Office of Strategic Services magyar csoportja vezetőjének Martin Himmlert, akiről azt rebesgették, hogy az Amerikába korábban kivándorolt magyar bányászok takarékdollárjait egy csalárd csőddel elsikkasztotta.

35 A két világháború közötti magyar tudományos-, egyházi-, irodalmi és sajtó élet ismert alakjai. Baráth Tibor bölcsészdoktor, egyetemi tanulmányait Budapesten, Bécsben és Párizsban végezte; 1940-44-ben Kolozsvárott professzor.

Marschalkó Lajos a fővárosi Függetlenség és az Esti Újság vezércikkírója, emigrálása után is jelentős publicista maradt, tucatnyi kötete jelent meg.

Milotay István a kolozsvári egyetemen szerzett jogi doktorátust, majd a Budapesti Hírlap munkatársa, később az Új Nemzedék szerkesztője lett. Az Új Magyarság című kormánylapot 1934-ben indította és megszűntéig irányította. Számos alkalommal, összesen 14 évig kapott bizalmat országgyűlési képviselőként.

Rátkay R. Kálmán is jogi doktor, 1921-től 1938-ig a Magyar Falu szerkesztője, 1935-től 1938-ig főszerkesztője a Nemzeti Életnek, utána egy évig a Magyarság útjának, aztán 1939-től 1944-ig a Nyilaskeresztes Párt központi lapjának felelős szerkesztője.

Málnási Ödön történelemből doktorált, és híres külföldi tudományos intézetekben, levéltárakban kutatott. Az 1937-ben megjelent, A magyar nemzet őszinte története című könyvéért egy évet töl-

tött börtönben. Szálasi híve, de ellentétbe kerültek, majd a nyilas puccs után ismét kibékültek, és együtt mentek nyugatra. Az amerikaiak kiadták, és itthon 10 évi kényszermunkára ítélték. A forradalom után Ausztriába távozott.
Oláh György a Műegyetem Közgazdaságtudományi Karán végzett Budapesten, 1924-ben lett újságíró. Főleg politikai tanulmányokat közölt az Új Magyarság és az Egyedül vagyunk hasábjain, 1940-től az Imrédy-féle irányvonalat követte.
Padányi Viktor történelemből doktorált, és legszívesebben oktatáspolitikai kérdésekkel foglalkozott, de komolyan érdekelte a magyar őstörténet is.
36 Nem ismertetjük az iméntihez hasonló részletességgel a szerzők életrajzát, csupán annyit, hogy többségüknek semmiféle kapcsolata nem volt a nyilaskeresztes mozgalommal, Szálasival, de a nyugati magyar emigráció jobboldalához tartoztak, vagy akaratuk ellenére oda sorolták némelyiküket.
37 A próbálkozás ezzel nem ért véget: valamilyen módon igyekeztek rávenni az együttműködésre olyan szülőket, akiknek gyereke ebben a gimnáziumban tanult, és gyakorta jártak látogatóba Magyarországra. Közreműködésükkel sikerült tompíttatni az 56-os megemlékezések politikai jellegét, továbbá különféle rágalmazásokkal rombolgatták a keresztény tanításokat, elveket komolyan számonkérő paptanárok tekintélyét.
38 Dobó István leányának, Krisztinának erősen meghamisított alakja: egy énekes színműben, D.K. vagy az egri szép napok című darab bemutatása után, az 1860-as évektől terjedt el a köztudatban, de a történetírásban is. Krisztina 1552 után született (Balassi Bálint felesége volt), tehát nem vehetett részt a hős egri asszonyok harcában, ám a bátorság és helytállás példaképeként azért lehetett emlegetni.

VII.

39 Gyallay Domokos (1880. aug. 4.–1970. ápr. 11.) az erdélyi lapszerkesztő Corvin-koszorús író fia, aki a jogi egyetem elvégzése után külügyi szolgálatba lépett. Diplomataként hagyta el az országot a háború után, és Kanadában telepedett le, ahol évtizedeken át volt vezetője az odavándorolt magyarságot tömörítő szervezeteknek, és képviselte érdekeiket a tartományi kormánynál.
40 „Csak a reggelek borzalmasak..."– a KMV és a Nemzetőr közös kiadása, 1982. Ezzel a kötettel eljutottam Észak-Amerika (USA és Kanada) kéttucatnyi olyan városába, ahol magyarok éltek. A későbbiekben az így szerzett ismeretség hasznosnak bizonyult, mert valamennyi könyvem megjelenésekor a kiadók úgy tervezték a példányszámot,hogy számításba vették az első, majd az utána következő sikereket.
41 „A júdásidő árvái..." – Vörösváry Publishing Co. Ltd., Torontó, 224 old.
42 A SZER Figyelő c. 20 perces műsoraikban két alkalommal került „levegőre" az interjú szerkesztett változata, és megjelent egy fejezet a Nemzedékek (Történelmi és Művészeti Szemle, München) 1987 februári számában. A Kanadai Magyarságot pedig öt alkalommal ismertettem a SZER Sajtószemle adásában.
43 Keszthelyen született 1897. jún. 8-án, és Buenos Airesben halt meg 1964. szept. 7-én. Jogi egyetemet végzett Budapesten, majd a 20-as évek elejétől a Keresztényszocialista Párt titkára, 1925-től a Katolikus Népszövetség ügyésze, 1936-tól képviselő. A Pesti Újságot 1939-ben indította, és 1944-ig volt a főszerkesztője. Az országot 1945-ben hagyta el, és kivándorolt Argentinába.
44 A II. világháború után (elsősorban a Vörös Hadsereg által megszállt államokban) létrehozott különbíróság, amely főleg az úgynevezett háborús és népellenes ügyeket tárgyalta. A tanácsvezető hivatásos bíró volt, de az ítélkezésben részt vettek a pártokat képviselő ülnökök is. Szálasit, Mindszenty Józsefet, Rajk Lászlót és társait, de rajtuk kívül ezreket ítéltek (gyakran ártatlanul) fegyházra, internálásra, illetve halálra.
45 Kerecsenden született 1917. jún. 28-án, és Clevelandban halt meg 1990. febr. 23-án. Magyarországon tanítóképzőt végzett, és az iskolai munka mellett próbálkozott az irodalommal: verseit a Magyar Csillag és a Zilahy szerkesztette Híd közölte. Sikeres színdarabszerző lett, filmek is ké-

szültek műveiből. A háború végén Ausztriába ment, onnét Olaszországba és végül Argentínába vándorolt. Vörösváry Istvánnal 1948-tól dolgozott közösen, 1957-ben Torontóba költözött és a Magyar Életet még közösen szerkesztették. A váltás után Clevelandba (USA) telepedett át és városi hivatalnoknak szegődött.
46 A beszélgetésnek ez a része 1985 decemberében került hangszalagra, és akkor csupán annyit említett, hogy lényegesen több könyv kiadásában vett részt, mint amennyin a neve szerepel. Kétségtelen, hogy a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején Argentínába telepedettek jelentős része az erősen jobboldaliakhoz tartozott, sokan tagjai voltak Szálasi pártjának. Argentína, Brazília (ellentétben Észak-Amerikával és a nyugat-európai országok többségével) kiadta a vízumokat a másutt elutasított nemzetiszocialistáknak is. Érthető volt, hogy a későbbiekben némelyek „feledtetni" akarták múltjukat, vagy pont az ellenkezőjére törekedtek. Vörösváry nem tartozott egyik csoporthoz sem, ezért maradt olykor „névtelen" nyomdász.
47 A lapot 1951-ben Kenesei F. László alapította, és betegsége miatt adta el 1963-ban.
48 Béldi Béla a Budapesti Műszaki Egyetem közgazdasági karán és a londoni School of Economics-on tanult, majd hazatérve közlekedéspolitikát tanított. Később újságíró lett, 1935-től 1939-ig országgyűlési képviselő; főleg szélsőjobboldali lapokban jelentek meg cikkei. Az országot 1948-ban hagyta el, Clevelandban telepedett le, és Kaszás Nagy Máté névvel dolgozott a helyi magyar rádiónak és különféle sajtótermékeknek. Torontóba 1969-ben költözött.
Csonka Emil a budapesti tudományegyetem hallgatójaként kapcsolódott Szálasi mozgalmához, ifjúsági vezető volt, és 1945 tavaszán távozott nyugatra. A bolognai egyetemen magyar irodalomból szerzett doktorátust, majd 1951 szeptemberétől haláláig (1982. okt.) a SZER munkatársa, Vasvári Gergely néven szerepelt. Számos kötete jelent meg, főleg német nyelven (Emilio Vasvari), magyarul legismertebb „A forradalom oknyomozó története, 1945-1956".
Gábor Áron jogi doktorátust szerzett 1933-ban, később haditudósítóként írta a „Túl a Sztálin-vonalon" c. könyvét, amiért a háború befejezése után, mint a Magyar Vöröskereszt Főtitkárát az oroszok letartóztatták és a Szovjetúnióba vitték. Magyarországra 1960-ban térhetett vissza és szökéséig, 1965-ig az Ország-Világ hetilapnál dolgozott. Münchenben élt haláláig (1982. dec.) tucatnyi sikeres könyvet írt rabságáról, az orosz emberek magatartásáról. A legismertebb emigráns magyar írók egyike volt.
Nyisztor Zoltánt 1917-ben szentelték pappá, és újságírói pályafutását a Szív című lapnál kezdte, később a Nemzeti Újság, az Új Nemzedék főmunkatársa, a Magyar Kurír szerkesztője. Az ÁVO és a szovjet katonai hatóságok foglya 1945-től 1946-ig, innét szabadulva Olaszországba távozott, majd több államban, földrészen misszionárius, a magyarok lelkésze. Féltucat könyve jelent meg és rengeteg cikket írt.
Vajda Albert 1939-től dolgozott újságíróként, munkatársa volt a Ludas Matyinak. Az országot 1956-ban hagyta el, először Londonban, később (1967-től 1984-ig, nyugdíjazásáig) Münchenben a SZER alkalmazta. Húsznál több kötete látott napvilágot magyar, német, angol és svéd nyelveken.
49 Ez minden bizonnyal tévedés, hiszen az Iszony-t Móricz biztatására kezdte írni 1942-től Németh, és a Kelet Népe közölte rendszeresen. Ezt a művet 1947-ben fejezte be Hódmezővásárhelyen,a Révai Kiadó megbízásából. Az viszont igaz, hogy a regény új fejezetei a Válaszban jelentek meg először, de kötetben is kiadták 1947-ben, és éppen ennek sikere tette lehetővé, hogy 1948 nyarán hozzákezdjen az Égető Eszter (eredeti címén: Őrültek) megírásához. Vörösváryval soha nem sikerült tisztázni a tévedés okát.
50 Öt év története (1942-től 1947-ig) fogalmazódik meg a 400 oldalas kötetben, jórészt személyes élmények alapján.
51 Elsősorban az antiszemita vélemények maradtak asztalfiókban, és ez érthető is, hiszen Márainak korábban sok értelmiségi zsidó támogatója volt, köztük müncheni kiadója, Újváry Sándor (Griff Verlag) is, aki viszont haláláig (1988. ápr.) panaszolta, hogy képtelen Máraihoz közel kerülni.

VIII.

52 Ókeresztény szerzetesek, aszkéta életmódot folytattak, és közösségük a IV. századtól gyarapodott rohamosan. Egyiptom pusztaságaiban körülbelül annyian éltek, mint a városokban, de a férfi kolostorok mellett nőieket is építettek, és lakóik közül mind többen hagytak fel az önmegtartóztatással, szabadosan viselkedtek, megszegték a szabályokat. Ezeket a visszás helyzeteket akarta megszüntetni a Benedek-rend.

53 A szerzetesi mozgalom a X. és a XI. században a pápai hatalom megerősítését szorgalmazta; ekkoriban sok kolostor működött a hűbérurak birtokain, ezeket saját tulajdonként kezelték, ők nevezték ki az apátokat is. A hatalomra és vagyonra vágyódó papok közül számosan elvilágiasodtak, ezzel gyöngítve a katolikus egyház tekintélyét. Az újabb reformtörekvések is a bencés kolostorokból indultak, és a szigorításokat támogatók kongreágációba tömörültek: a vezetés a cluny-i kolostorban élő főapát kezébe került. Azt akarták, hogy az egész egyházzal kizárólag a pápa rendelkezzék, de a világi hatalmak, a császárság szembehelyezkedett a szándékkal. Nyílt összeütközés lett a központosítási törekvésből. (Invesztitura-harc.)

54 Budapesten született (1915. jan. 3.), és Pannonhalmán lépett 1932-ben a bencés rendbe. Teológiai tanulmányait Rómában végezte, 1938-ban szentelték pappá, 1940-ben szerzett teológiai doktorátust. Ezt követően 1946-ig Pannonhalmán főiskolai tanár, gimnáziumi hitoktató, prefektus. Ismét Rómába került 1946-ban, ahol a Szent Anzelm Egyetemen a dogmatika professzora. Költőként komoly sikereket ért el, de más műfajokban is több kötet szerzője.

55 Mihalovics prelátus az Actio Catholica igazgatója volt távozása előtt. Kovrig Béla a kolozsvári egyetemen oktatott társadalomtudományt, és a KALOT vezető ideológusaként vett részt a katolikus parasztfiatalok agrármozgalmának munkájában.

56 A KALOT 1935-ben alakult Szegeden, és röviddel később népfőiskolákon képezték a magyar falvak legrátermettebb legényeit a jövőt formáló csoportok létrehozására, vezetésére. XII. Pius pápa 1939 őszén áldását küldte a mozgalomnak. A leányok szervezete KALÁSZ néven működött. A kommunisták 1945-től folyamatosan támadták a mozgalmat és annak vezetőit. Rajk László 1946 június elején 220 egyesület feloszlatását rendelte el, köztük volt a KALOT és a KALÁSZ, de röviddel később azt javasolta a belügyminiszter, hogy Katolikus Parasztifjúsági Szövetség bejegyzéssel tovább működhetnek, ha elfogadják a módosított alapszabályt. (Nekik kellett volna segíteni abban, hogy a kommunista irányítású MADISZ híveket szerezzen a falusi fiatalok körében.) Az ellenállás nagy lévén, a KAPSZ nem működött: 1947 tavasza után a vezetők közül sokan távoztak nyugatra.

57 Budapesten született 1899. aug. 21-én, New Yorkban halt meg 1967. szept . 29-én. Magyar irodalomból és kultúrtörténetből doktorált 1933-ban, majd újságíró lett; részt vett 1935-ben a VIGILIA című katolikus folyóirat alapításában. Több lapnál dolgozott, oktatott a szegedi egyetemen, 1949-ben menekült el Magyarországról; Rómában 1951-ig szerkesztette a K. Sz.-t. Utána kivándorolt az USA-ba, ahol a Szabad Európa Bizottság Sajtóosztályára került, a magyar ügyek előadójaként dolgozott haláláig, és tanított a Columbia Egyetemen is.

58 A mozgalom létrehozása 1888-ban kezdődött, amikor Európaszerte érvényesült egyházellenes irányzat ellensúlyozására svájci kezdeményezésre francia, német, olasz diákok elhatározták a katolikus diákok világszövetségének megalakítását. A folytatás elmaradt, csak az első világháborút követő zűrzavarban került ismét előtérbe, hogy a régi Európa szétesett, új államok keletkeztek, erősödtek az ellenséges érzületek. XV. Benedek pápa kezdeményezte a lelkek megbékélését. Feltehetőleg innen ered a „Pax Romana" elnevezés.

59 A KMÉM 1920-ban alakult, majd 1947-től Münchenben Magyar Diákok Szövetsége, később Katolikus Magyar Diákszövetség néven működött. Egyházi tanácsadójuk 1966-tól Békés Gellért volt. Jelentősebb helyi szervezetei működtek az NSZK-ban, Angliában, Ausztriában, Hollandiában, Franciaországban. Nevet változtattak 1987-ben: Katolikus Magyar Értelmiségi Mozgalom, KMÉM lett.

60 Szervezői 1969-ben kiváltak az Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferenciából, azzal a szándékkal, hogy tevékenységükben nagyobb hangsúlyt kap a nemzeti kultúra ápolása, az ökumenikus mozgalommal kapcsolatos kérdések elemzése. Tanulmányi heteket rendeztek (1971 és 1991 között 17 konferenciát, négy ökumenikus összejövetelt, és részt vettek más tennivalókban), közel félszáz könyvet jelentettek meg; 1990-től Magyarországon is megjelennek kiadványaik.

61 A nyugat-európai országokban élő protestáns magyar fiatalok (értelmiségiek) vallásos nevelésének érdekében alakították 1959-ben, és 1960-tól húsvét hetében rendezték első összejövetelüket. A részvételi lehetőségeket később nem korlátozták úgy, hogy ki milyen valláshoz tartozik.

62 Néhány adat: Domokos Pál Péter „Csángó Magyar Katolikusok Moldvában" és Ölvedi János „A magyar nemzetiség porladása Csehszlovákiában" (1982/2). Illyés Elemér „Valami elindult Erdélyből" (1983/1), Hajnal László Gábor „A székely falvak törvényei" (1987/2), Feketekúty László „Kisebbségvédelem a történelmi Magyarországon" (1985/3), Szabó T. Ádám a „Kultúrák vetélkedő városa – Kolozsvár" (1988/2), Orosz László „Kárpátaljai karácsony" (1990/1) stb. E tanulmány szerzője 1982-től 1990-ig közel tucatnyi, ún. „kisebbségi" kötetet mutatott be.

IX.

63 Mindahányunkkal (az említetteken kívül még sok tucatnyival) interjúkat készítettem. Megvalósítandó terveim közé tartozik, hogy a beszélgetések (rövidített) szövegéből kötetet állítsak össze.

64 Érdemes felütni Borbándi Gyula fontos munkáját: Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia, és ott ellenőrizni, hogy az emigrációs élet szakértője kiket hova sorol. Bár a „távolságtartósdi" keretei a nyolcvanas évek elejétől fokozatosan tágultak, de a „kirekesztősdi" tovább tartott.

65 Idős nyomdászok, kiadók jöttek hozzánk, és nem akarták elhinni, hogy három-négyszázoldalas kötetek szedett szövegei egy kis lemezen elférnek.

66 Sokat töprengtünk a címen, de nem találtunk megfelelőt, ezért az 1945. március 15-én, Egerben indított Nemzedékek „átvétele" mellett döntöttünk. Ez a politikai, irodalmi, szociológiai, kritikai szemle hét számot ért meg, felelős kiadója Négyessy Árpád, felelős szerkesztője Ébergényi Tibor volt.

67 A Bólyai Akadémia (Ludovika II) hallgatója 1931-1935 között, majd elvégezte a József Nándor Műegyetem gépészmérnöki szakát. Utána 1944-ig tényleges tisztként szolgált, csatlakozott a Kiss János altábornagy vezetésével működő katonai ellenálláshoz. Letartóztatták, de nem végezték ki. A háború után a Kisgazdapárt felkérésére 1945 májusától Budapest al-, októbertől polgármestere, de 1947-ben lemondott. Börtönbe került 1950-ben, ahonnét 1956-ban szabadult, részt vett a forradalomban és a szabadságharc bukása után Nyugatra távozott, 1957 januárjában érkezett az USA-ba.

68 Kohómérnöki oklevelet szerzett 1942-ben és 1956-ig a mosonmagyaróvári Vadásztöltény-, Gyutacs- és Fémárugyárban dolgozott. A felkelés eltiprása után Svédországba menekült, ahol kezdettől vezetője a magyar emigráns szervezeteknek.

69 Rövid életű havilap, 1986-tól 1987-ig jelent meg rendszeresen Amerikában, Youngstownban.

70 Budapesten szerzett geológus diplomát, és 1956-ig a MASZOLAJ alkalmazottja. Nyugatra érkezése után 1959-ig az afrikai Gabonban olajkutató, 1960-ban Svájcban, Lugánóban telepedett le, és napjainkig festészettel, fotózással, írással foglalkozik. A Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör elnöke 1976-tól, számos kötet szerzője, több kiállítást rendeztek képeiből.

71 Marosvásárhelyen született 1953. aug. 21-én. A kolozsvári tudományegyetemen szerzett tanári diplomát. 1974-77 között szerkesztette az Echinox című diáklapot. Később újságnál dolgozott, 1979-80-ban Herder-ösztöndíjas Bécsben. Haza érkezése után 1986-ig az Ellenpontok című tiltott politikai kiadványsorozat egyik szerkesztője. Többször letartóztatták, de a nemzetközi tiltakozás hatására szabadon engedték, végül száműzték Romániából. Számos kötete látott napvilágot.

72 Nagyváradon született 1952-ben és szüleivel költözött 1955-ben Magyarországra. Képzőművészeti Főiskolát végzett, kiállításokon vett részt, díjakat nyert. Az NSZK-ba 1985-ben érkezett, ott is halt meg alig 40 évesen, súlyos betegség következtében.

73 Celldömölkön született 1922. dec. 22-én. Budapesten latin-magyar szakon végzett, 1947-ben kapott diplomát a Tudományegyetemen. A forradalomig gimnáziumi tanár volt és menekülése után

három évvel Svédországba telepedett, ahol tanult és tanított. Később, 1968-tól egy finn egyetem oktatója, de amikor kiderült, hogy ő fordította magyarra Szolzsenyicin Gulag szigetcsoportját, szovjet nyomásra távoznia kellett Finnországból, és Stockholmba költözött.

74 Az előzetes számítások szerint 400 előfizető kellett az „önköltség"-hez, és erre ígéretet is kaptunk a svédországi magyar egyesületektől, de a későbbiekben komoly gondjaink lettek; a szerző négyszer javította át-ki a szedett szöveget, a megállapodástól eltérő borítót akart. Jócskán ráfizettünk a könyvre, hiszen a későbbiekben alig sikerült eladni példányokat, az értelmiségiek közül is keveseket érdekelt a KALEVALA.

75 A MONOKLI-t csak egyszer adták ki, mert a hivatalos és rendszeres megjelenéshez engedélyt kellett volna kérniük a bajor kultuszminisztériumtól, de ekkor kiderült volna, hogy az elsőt ők is „szamizdatként" készítették, terjesztették.

76 EMBERMALOM (München, 1988), PASSIO (München, 1988), ÜZENET AZ ÉLŐKTŐL (Youngstown, USA, 1988.)

77 A Szabad Európa Rádió irodalmi műsoraiban szinte minden héten ismertettem az erdélyi, felvidéki, vajdasági, kárpátaljai magyar szerzők műveit és a NEMZEDÉKEK valamennyi számában említést tettünk a kisebbségben élők küzdelmeiről.

78 Kiskunhalason született 1926. júl. 21-én. Tanulmányait a budapesti Tudományegyetemen kezdte, az országot 1948-ban hagyta el, majd az USA-ba vándorolt, ahol – tévedésből – katonai szolgálatra hívták be. Leszerelt 1954-ben, majd – obsitosként – Párizsban és Bécsben pszichológiát tanult, 1960-ban doktorált. A Forradalom napjaiban oda-vissza járt a határon. Az Egyesült Államokba visszatérve, Los Angelesben a panomai állami kórház pszichológusa volt nyugdíjazásáig. Féltucat könyve jelent meg.

79 A forradalom után került nyugatra; 1964-ben szentelték pappá, ezt követően a bécsi egyházmegyében maradt. Német pasztorációban 1975-1986 között dolgozott, utána Münchenbe költözött, az Életünk című katolikus havilap felelős szerkesztője lett, és kinevezték főlelkésznek. A nyolcvanas évek közepén két verseskötete jelent meg.

80 Hajdúszoboszlón született 1921. november 21-én. A Ludovika elvégzése után, 1943-ban avatták hadnaggyá. A háború végén került Ausztriába, onnét vándorolt 1951-ben az USA-ba. és 1953-tól 1986-ig a kaliforniai Montereyben, az Amerikai Haderők Nyelvintézetében tanított, 1968-ban doktorált. Gönczy Pál néven verseket közölt.

81 Egészen 1993-ig nem vállaltam könyvkiadást, de akkor dr. Lányi Irén 390 oldalas kötetének szerkesztésével ismét a ringbe léptem. Az IGÉZET egy orvosnő szenvedélyekkel teli életrajza, regény, aminek folytatása RONTÁS címmel látott napvilágot az Antológia (Lakitelek) Kiadónál 1996-ban.

Utószó

Nagy munka volt évekig tartott és gyakorta gondoltam arra, hogy soha nem lesz vége. A terv *"születésekor"* (1985 nyarán) még közel félszáz különféle nyomdatermék, könyvkiadó történetének feldolgozása, megörökítése foglalkoztatott, mert az un. *"szabad világ"*-ot járván és az összeszámlálhatatlan emigrációs magyar szervezetek működéseit látva gyorsan észrevettem, hogy fajtánk átkának beteljesüléséhez ragyogó talaj a demokrácia. Lehet civakodni, acsarkodni, egy városon belül is bármennyi szervezetet alakítani, összeugraszthatóak a történelmi egyházak papjai, hívei, nincs politika tilalom az újágok kiadására.

Amikor Nyugatra kerültem, azt véltem jóhiszeműen, hogy a közös ellenség, a kommunizmus és a nyolcvanas évek bársonyos diktatúrájának három T-s módszere (tílt, tűr, támogat) egy akolba tereli az értelmiségi politikai menekültek és tollforgatók színejavát. Csalódtam, hiszen olykor az egykori börtöntársak sem egyezkedtek, ha másféle háttérrel rendelkeztek: a népiekhez, a horthysta katona- és csendőrtisztekhez, az arisztokratákhoz, a Rákosival cimborálókhoz, a jobboldalinak minősítettekhez tartoztak. Szigorú, szinte áthághatatlan korlátok szelték keresztbekasul a terepet, ritkán léphetett *"idegen"* a beutazási vízumoknál is erősebben védett *"körletekbe"*.

Nekem szerencsém volt, a *"hájogkovács"* tudatlansága bátorított fel arra még a lágerban, hogy kéziratokat küldjek néhány szerkesztősége: *Nemzetőr, Irodalmi Újság, Katolikus Szemle, Szivárvány, Katolikus Magyarok Vasárnapja*, stb. Napvilágot is láttak szinte egyidőben és jókorát robbant a bomba; miféle otrombaság ez, döntsem el, hogy melyik zászló alá akarok állni. *"Dehiszen, a nemzeti színű lobogónak egy rúdja van!"* - érveltem jóideig, végül megértettem, hogy a Lajtán túl is van felvég, alvég; az önkéntes száműzetésben élő honfitársak sorait számtalan oldalról bomlasztják, hiányzik a közös hang és türelem.

Főleg azért kellett évtizedeken át annyi szervezetet, újság, templom, mert összeszámolhatatlan, hogy mennyien akartak elnökök, titkárok, pénztárosok, püspökök,, főszerkesztők, kiadók lenni. Egymásnak osztogattak kitüntetéseket, rangokat, címeket, áskálódásban lelték örömüket á különben épeszű, tisztességes, az *"ügyre"* adakozó emberek. Jómagam nem akartam választani a szerintem majd' azonos értékekkel bíró lapok közül, inkább arra vártam, hogy mikor, ki, honnét üzeni: nem közösködik másokkal. Szinte hihetetlen, hogy csak egy helyen lettem az a bizonyos nem kívánatos személy, másutt eltűrtek, barátta fogadtak, támogattak, de kézírataimat változtatás, kurtítás nélkül közölték mindenütt.

Ez bátorított fell arra (mint olykor a szövegekből kiderül), hogy kiváncsibb legyek, és a SZER munkatársaként is érdeklődjek a sajtótermékek múltjáról-jelenéről. Arra nem számítottam, hogy rohamosan felgyorsulnak az események és a magyarországi változások alapjaiban módosíthatják az örökös anyagi nehézségekkel bírkózó szerkesztőségek sorsát.) A nyolcvanas évek végén az *Irodalmi Újság* és az *Új Látóhatár* valamint a hozzájuk kapcsolódó könyvkiadók kiléptek a ringből, hazatért Rómából a

Katolikus Szemle. Képtelenség volt akár a következő hónapra előre megjósolni a hogyanokat, tehát sürgetett az idő. A korábban hevenyészve összerakosgatott jegyzetek, szalagra rögzített beszélgetések, halmozódó dokumentumok, fényképek szorgalomra nógattak, továbbá az is, hogy a lapokat életbentartók, alapítók többsége bármikor beléphet az égiek seregébe.

Az 1991-ben végre elkezdett munkát mindezek dacára sűrűn elodáztam, mert az iméntihez hasonló okok miatt akartam emléket állítani azoknak, akik következetes magyarságuk, kereszténységük és jobboldalinak nyílvánított magatartásuk miatt a hontalanságban is a szellemi száműzöttek kirekesztettjei közé tartoztak. Mire pontot tettem a kilenc fejezetben fogalmazott tanulmányok végére, megszünt a Szabad Európa Rádió és úgy éreztem, minél hamarébb képet kell adni az egykori hallgatóknak arról, hogy a SZER Magyar Osztályán miféle *"lihegők"* és *"hideghónajú karrieristák"* birtokolták az utolsó esztendőkben a hatalmat. A kötetet befejezve (1994), újabb akadályok (építkezés, költözés, hadd ne soroljam) lassították az ütemet, továbbá attól a ténytől is gyámoltalankodtam, hogy *Borbándi Gyula* már két alapos munkában feldolgozta a nyugati magyar emigráció (irodalom) életrajzát, históriáját.

Lehet-e másabbat, többet adni? - tétováztam, de a véletlen és a jószerencse úgy hozta, hogy Sopronban összeismerkedtem a **VÁRhely** címmel folyóiratot éppen akkoriban (1995 ősze) indítók lelkeseivel. Az ötletet jónak vélték, hogy terjedelmi okok miatt sorozatban, de kezdjek hozzá és legyen hiteles a dolgozat. Az élet különös fintora, hogy a létezés, megmaradás lépéseit tanulgató szerkesztőgárda tette lehetővé a nyomdafestéket kapott tisztelgést, a magyar betű szeretete jogfolytonosságának örökségbe vételét. Köszönet (mások nevében is) a szöveggel bíbelődőknek, más szerzők türelmének, hogy bő esztendeig talán tőlük vettem el oldalakat, de lefőképpen a még élő és már elhunyt nyilatkozóknak tartozom elévülhetetlen hálával, mert az ő történeteik, a *"lehet"*-re adott példáik előbb-utóbb a régtől jogosan óhajtott egyetemes magyar irodalom jussává lesznek.

Végezetül még annyit: akik a teljességet, netán az arra törekvést hiányolják, a lehetetlen kérik számon, hiszen említést tettem néhányszor az 1945-től a napjainkig tartó kardvillongásokról. Az emigráns vagy nyugati magyar sajtótermékek kiadói-szerkesztői közül végül hústól kértem választ arra, hogy akarják-e felidézni a jelentősebb cselekedeteiket, fontosnak vélik-e az őszinte, hiteles tájékoztatást önmagukról. Két helyről közölték röviden, hogy nincs szándékukban nyilatkozni, három újság feleletre sem érdemesített, néhány esetben pedig magam zárkóztam el a gyatrán fogalmazott, tagadhatatlanul szerecsenmosdató feleletek közlésétől.

Nem hárítom másokra a felelősséget, de nincs is miért magyarázkodni *(legföljebb az esetlegesen előforduló tárgyi tévedésekért valamint szedési hibákért)*; ez a disszertációnyi terjedelmű, a tudományos értekezés követelményeinek is megfelelő kötet valakiknek most és majdan talán fontos lehet. Ha olykor a bennfentesség látszatát keltette, fitogtatta a szerző, (a "szereplők" többségét barátjának is tekinti), arra csupán Arisztotelész intelme a magyarázat: *"Mégiscsak rajtunk múlik, hogy derék emberek legyünk-e vagy hitványak"!*

1996. november

Tartalomjegyzék

280

A szerző - önmagáról

Az első harmincegynéhány évem az úgynevezett *„békeviselt nemzedék"*-hez tartozókkal sorjázott, de azokhoz tartoztam, akikkel megtapasztalhattam a hagyományok szétverését, a padlássöpréseket, a zilált éjszakák rettegését, a kitelepítések borzalmait. Nekünk nem adtak mentelmi jogot azért, mert őseink... éppen ellenkezőleg! Apáinkat a börtönök daróc gúnyáiba öltöztették, szép arcú anyáink arcára félelmeket barázdáltak az ÁVH lefüggönyözött fekete autói, környezetünkben visszanyelték az őszinte szavakat. *„Az ám, hazám..."* - és akik velem együtt pereltek elsikkasztott múltunkért, 1956 szellemi örökségéért, keresni merészelték a könyörtelen megtorlás idején kivégzett fiatalkorúak és nők sírjait, 1969 októberében mindahányan rács mögött tervezgethettük a jövőt, remélvén, hogy a *„kis ország, kis szibéria elvén"* hoznak ítéletet.

Amnesztiával szabadultam 1970 áprilisában (25 éve volt, hogy...) és utána jóideig csak olyan munkákat kaphattam, ahol nem kértek erkölcsi bizonyítványt. A véletlen és a kálvinista konokság (netán az eleve elrendeltetés ténye) segített ahhoz, hogy a *„tiltott"*-ak seregéből átléphettem a *„tűrtek"* csapatába. Mind gyakrabban láttak napvilágot 1974-től szociográfiáim, terjedelmesebb riportjaim, ismert lapok, folyóiratok *(Valóság, Alföld, Kritika, Új Forrás, Látóhatár, stb.)* közölték dolgozataim egy részét (sokat adtak vissza a témaválasztás, illetve a hangvétel miatt), szerepeltem antológiákban (pl.: *Írószemmel*), féltucat dokumentumfilm forgatókönyvét vetettem papírra, két alkalommal kaptam alkotói ösztöndíjat. A *Magyar Írók Szövetsége Fiatal Írók József Attila Köre* 1977-ben fogadott tagjai közé, tehát látszólag *„sínre kerültem"*, elmélyülhettem a filozófia, történelem, majd a pszichológiai alaposabb tanulmányozásába is.

Az országot 1981 nyarán, a *FIJAK* működésének felfüggesztése után hagytam el: az NSZK-ban kértem és kaptam politikai menedékjogot. Szinte valamennyi emigráns sajtótermék munkatársa lehettem. **Irodalmi Újság** *(Párizs),* **Új Látóhatár** *(München),* **Szivárvány** *(Chicagó),* **Nemzetőr** *(München),* **Katolikus Magyarok Vasárnapja** *(Youngstown, USA),* **Katolikus Szemle** *(Róma),* **Kanadai Magyarság** *(Torontó),* **Bécsi Napló** - és még említhetnék ugyanennyit. Gyakorta szerepeltem a **Szabad Európa Rádió** különböző műsoraiban, társtulajdonosa voltam a müncheni **NOVUM VERLAG**-nak, és 1986 őszén negyedévenként megjelenő folyóiratot indítottam **NEMZEDÉKEK** címmel.

1982-ben látott napvilágot nyugaton az első könyvem, aztán évenként a többi művek. Észak-Amerika és Nyugat-Európa városaiból majd' minden esztendőben ünnepi szónoknak hívtak a „szórványmagyarok" (március 15. - október 23.), jelen voltam, lehettem az emigráns szervezetek fontosabb összejövetelein.

A politikai- és rendszerváltást (változást?!) követően sorra fejezték be működésüket a legismertebb emigráns sajtótermékek, fölszámolták a SZER magyar osztályát (1993. nov. 30.), és mérlegelnem kellett, hogyan tovább. Először 1994-ben jöttem vissza (kötetem jelent meg az **ANTOLÓGIA KIADÓ** gondozásában), ám nem köteleztem el magam semmiféle politikai párt, irányzat mellett. Mostanában is csak dolgozom, itthon ez a második könyvem, egy újabb kézirata nyomdakész. Hiszem és remélem, hogy az önkéntes száműzetésben töltött években sem szakadtam el szülőföldemtől, őriztem anyanyelvem. Azt sem felejtettem, hogy a trianoni, majd a párizsi békediktátum után mit jelent(ett) egy lelkileg megrugdosott, méltóságában máig porig alázott néphez tartozni!

A szerző Nyugaton megjelent könyvei:

„CSAK A REGGELEK BORZALMASAK..."
Katolikus Magyarok Vasárnapja – Nemzetőr Youngstown
München, 1962

„HA A MOSOLYOK ELAPADNAK..."
Katolikus Magyarok Vasárnapja
Youngstown, 1984

„A JÚDÁSIDŐ ÁRVÁI..."
Weller Publishing Co. Ltd.
Toronto, 1985

EMBERMALOM
A szerző kiadása
München, 1988

HOLNAPTALANOK
Katolikus Magyarok Vasárnapja
Youngstown, 1986

PASSIO
Nemzedékek
München, 1988

ÜZENET AZ ÉLŐKTŐL
Katolikus Magyarok Vasárnapja
Youngstown, 1988

„KERESZT A PORBAN..."
Katolikus Magyarok Vasárnapja
Youngstown, 1989

MUSTRA
Katolikus Magyarok Vasárnapja
Youngstown, 1990

SELYMÁK
Katolikus Magyarok Vasárnapja
Youngstown, 1991

Magyarországi kiadások:

„LEGYEN AZ ÍRÓ HASZNOS AKARAT..."
Antológia Kiadó
Lakitelek, 1994

„VIRRASZTANI FÉLELEM NÉLKÜL"
(A nyugati magyar sajtó múltja-jelene)
PATRIOT Kiadó
Sopron, 1996

Előkészületben:

„NEKEM VAGY..."
(regény)

Hajnal László Gábor: V

VÁRhely KÖNYVEK 1.

HAJNAL LÁSZLÓ GÁBOR

VIRRASZTANI FÉLELEM NÉLKÜL

A nyugati magyar sajtó múltja-jelen

Az Egész és az Új Látóhatár

Tótfalusi Kis Miklós kései örökösének sorsa
Molnár József müncheni nyomdász

Másfél évtized küszöbén túl:
Szivárvány

Száz évnyi küzdelem után – „Kivégzés":
Katolikus Magyarok Vasárnapja

Szellemi honvédelem az emigrációban: Nemzetőr

„A magyarság szolgálatában álló emigrációs lap": Új Hídfő

Havonta 500 tonna papír:
Kanadai Magyarság

Az egység szolgálatában:
Katolikus Szemle

Irgalmas hitvallások: Nemzedékek

PATRIOT Kiadó